

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Εγκληματολογίας

Διπλωματική Εργασία

«Κλοπές μεταξύ ανηλίκων στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον»

Σπύρου Καλλιόπη

Αθήνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 3
1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΛΟΚΕΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ: ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΜΕ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΛΟΠΗΣ	σελ. 6
1.1 Ορισμοί και μορφές	σελ. 6
1.2 Παράγοντες που ευνοούν την εμφάνιση της σχολικής βίας και γενικότερα την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών	σελ. 14
- Γενετική προδιάθεση	σελ. 14
- Οικογένεια	σελ. 14
- Πολιτισμικές επιρροές	σελ. 16
- Σχολείο	σελ. 18
2. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΛΟΠΗΣ	σελ. 22
3. ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΛΟΠΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΗΛΙΚΩΝ	σελ. 26
4. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΟΠΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	σελ. 30
4.1 Μεθοδολογικά ζητήματα	σελ. 30
4.1.1 Επιλογή θέματος	σελ. 30
4.1.2 Επιλογή πεδίου	σελ. 32
4.1.3 Επιλογή μεθόδου	σελ. 33
4.1.4 Δυσκολίες	σελ. 34
4.1.5 Οριοθέτηση του αντικειμένου	σελ. 36
4.1.6 Περιγραφή του πεδίου	σελ. 38
4.2 Ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων	σελ. 40
4.2.1 Κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά- χαρακτηριστικά των θυμάτων και των δραστών	σελ. 40
4.2.2 Σχολική επίδοση	σελ. 46

4.2.3 Συχνότητα φαινομένου	σελ. 48
4.2.4 Χώρος διάπραξης	σελ. 51
4.2.5 Είδη αντικειμένων	σελ. 55
4.2.6 Αίτια φαινομένου	σελ. 58
4.2.7 Αναφορά περιστατικών	σελ. 63
4.2.8 Ανασφάλειας-Φόβος	σελ. 66
4.2.9 Συναισθήματα των θυμάτων-Αντεκδίκηση	σελ. 71
4.2.10 Μεταχείριση του δράστη-Τιμωρία	σελ. 74
4.2.11 Κοινωνικός αποκλεισμός-Ρατσισμός	σελ. 78
4.2.12 Υποκουλτούρα της βίας-Συμμορίες	σελ. 81
5.ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΚΛΟΠΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΑΙ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	σελ. 84
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ. 92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι κοινώς παραδεκτό ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση της μικροεγκληματικότητας, γεγονός που θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι θα έχει ως άμεση συνέπεια την μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τη μελέτη των σοβαρών και βίαιων εγκλημάτων στη μελέτη κοινών εγκλημάτων τα οποία, αν και δεν συνιστούν σοβαρό παράγοντα αύξησης του φόβου, ωστόσο αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής εγκληματικότητας.

Ειδικότερα, όσον αφορά το φαινόμενο της κλοπής με δράστες και θύματα ανήλικους, παρατηρείται μια γενικότερη σύγχυση στην επιστημονική κοινότητα σχετικά, τόσο με την διατύπωση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού όσο και με την συχνότητα εμφάνισής του στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, η μελέτη του, άλλοτε εντάσσεται στα πλαίσια του φαινομένου της σχολικής βίας και άλλοτε συμπεριλαμβάνεται στην ευρύτερη μελέτη της παραβατικότητας των ανηλίκων, με αποτέλεσμα να εκλείπουν εμπειρικές έρευνες που να διερευνούν αποκλειστικά το συγκεκριμένο φαινόμενο ώστε να εξάγονται έγκυρα και αξιόπιστα συμπεράσματα.

Ο ανήλικος αποτελεί μια ιδιόρρυθμη ύπαρξη που διαφέρει από τον ενήλικο ποιοτικά και ποσοτικά, με αποτέλεσμα να κρίνεται απαραίτητη η παροχή όλων εκείνων των εφοδίων που θα συμβάλλουν στην κοινωνική του ωρίμανση και στην διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας. Εξάλλου, το γεγονός ότι ο ανήλικος συνιστά μια υπό διαμόρφωση προσωπικότητα, δημιουργεί την φιλοδοξία ότι οποιαδήποτε μέτρα στοχεύουν στην ομαλή κοινωνικοποίησή του θα έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα όσον αφορά και την πρόληψη παραβατικών μορφών συμπεριφοράς. Για το λόγο αυτό, η μελέτη των μικροκλοπών που διαπράττονται από ανήλικους αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον και νόημα, καθώς η σε βάθος διερεύνησή τους μπορεί στη συνέχεια να συνεισφέρει ουσιαστικά στην εξεύρεση λύσεων και στη διατύπωση προτάσεων, μέτρων και πολιτικών που θα συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη πρόληψή τους, συμβάλλοντας επίσης στην πρόγνωση και κατ' επέκταση στην αποτροπή των ανηλίκων από μια μελλοντική «εγκληματική σταδιοδρομία».

Η παρούσα έρευνα χρησιμοποιώντας ως εργαλείο της την ποιοτική συνέντευξη στοχεύει στην διερεύνηση του φαινομένου των κλοπών με δράστες και

θύματα ανήλικους είτε αυτό σημειώνεται σε σχολικό είτε σε εξωσχολικό περιβάλλον. Επιχειρείται έτσι, η ανάλυση των απόψεων και των στάσεων των μαθητών του υπό μελέτη σχολείου, προκειμένου να εντοπιστούν καταρχήν οι παράγοντες οι οποίοι ευνοούν την εμφάνισή του και στη συνέχεια, να προταθούν λύσεις για την όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη πρόληψή του. Ειδικότερα, τα βασικά ερωτήματα στα οποία θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε είναι τα εξής:

- Ποια είναι η συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου και κατά πόσο επαληθεύεται η γενικότερη εντύπωση του κοινού σύμφωνα με την οποία το φαινόμενο λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των δραστών και των θυμάτων;
- Ποια είναι τα βασικότερα αίτια εμφάνισης του φαινομένου;
- Πώς αντιδρούν οι μαθητές στο φαινόμενο της κλοπής; Εμφανίζουν έντονα αισθήματα φόβου και ανασφάλειας ή επιθυμούν την αντεκδίκηση;
- Κατά πόσο το φαινόμενο συνδέεται με την εμφάνιση και την δράση συμμοριών;
- Σε ποιο βαθμό οι μαθητές εμφανίζουν ρατσιστικές συμπεριφορές;
- Ποια μέτρα και ποιες πρακτικές θα μπορούσαν να προταθούν για την αποτελεσματικότερη πρόληψη του φαινομένου;

Με σκοπό την όσο το δυνατό διεξοδικότερη προσέγγιση του θέματος, η παρούσα έρευνα διακρίνεται σε πέντε κύριες ενότητες οι οποίες χωρίζονται σε επιμέρους υποκεφάλαια προκειμένου να επιτευχθεί η διερεύνηση του φαινομένου της κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι εννοιολογικοί προβληματισμοί σχετικά με την σχολική βία και τίθεται το ερώτημα κατά πόσο η μελέτη του φαινομένου της κλοπής μπορεί να ενταχθεί σε ένα γενικότερο πλαίσιο διερεύνησης της βίας στο σχολείο. Επιπλέον, μελετάται εάν το φαινόμενο της κλοπής μπορεί να θεωρηθεί μορφή της σχολικής βίας, κατά πόσο οι υπάρχοντες ορισμοί μπορούν να δώσουν μια σαφή απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα, ενώ στη συνέχεια παρουσιάζονται οι παράγοντες που ευνοούν την εμφάνιση βίαιων περιστατικών στο χώρο του σχολείου.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά του φαινομένου της κλοπής γενικά, και οι θεωρίες που ερμηνεύουν την έξαρση του φαινομένου, ενώ γίνεται αναφορά στα αποτελέσματα και τα πορίσματα των εμπειρικών ερευνών που έχουν εκπονηθεί και αφορούν ειδικότερα την εμφάνιση περιστατικών κλοπής που σημειώνονται με δράστες και θύματα ανήλικους.

Ακολουθεί παρουσίαση των μεθοδολογικών ζητημάτων της επιτόπιας έρευνας και συγκεκριμένα αναλύονται οι λόγοι επιλογής του θέματος και του πεδίου καθώς και τα κριτήρια με τα οποία επιλέχθηκε η ποιοτική μέθοδος ανάλυσης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι δυσκολίες πρόσβασης στο πεδίο αλλά και προσέγγισης των ερευνώμενων ενώ οριοθετείται το υπό έρευνα αντικείμενο και περιγράφεται το πεδίο διεξαγωγής της έρευνας. Επόμενο βήμα είναι η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων η οποία επικεντρώνεται καταρχήν στα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερευνώμενων αλλά και στα χαρακτηριστικά των δραστών και των θυμάτων που προκύπτουν από την διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Επίσης, αναλύεται η σχέση σχολικής επίδοσης και παραβατικών μορφών συμπεριφοράς των ανηλίκων, μελετάται η συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου και ο συσχετισμός της με το χώρο διάπραξης των κλοπών και παρουσιάζονται τα είδη των αντικειμένων που προκαλούν το ενδιαφέρον των δραστών. Επιπρόσθετα, διερευνώνται τα αίτια εμφάνισης του φαινομένου καθώς και τα συναισθήματα των μαθητών, ενώ παρουσιάζονται οι απόψεις τους σχετικά με την μεταχείριση των δραστών και την τιμωρία που θα έπρεπε να τους επιβληθεί, ερευνάται το ενδεχόμενο ρατσιστικών συμπεριφορών των μαθητών και μελετάται η συσχέτιση μεταξύ εμφάνισης του φαινομένου και δράσης νεανικών συμμοριών. Τέλος, παρουσιάζονται μέτρα και τακτικές που μπορούν να συμβάλλουν στην δημιουργία ενός υγιούς σχολικού περιβάλλοντος μέσω της πρόληψης της σχολικής βίας και της παραβατικότητας ανηλίκων και προτείνονται μέτρα για την ειδικότερη πρόληψη των κλοπών.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι στόχος της παρούσας έρευνας δεν είναι η γενίκευση των πορισμάτων και η υιοθέτησή τους ως γενικά χαρακτηριστικά του φαινομένου της κλοπής, αλλά αντίθετα η προσέλκυση του ενδιαφέροντος ώστε να εκπονηθούν στο μέλλον εμπειρικές έρευνες, τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές προκειμένου να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη και διεξοδική μελέτη του φαινομένου.

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΛΟΚΕΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ: ΜΙΑ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ ΜΕ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΛΟΠΗΣ

2. Ορισμοί και μορφές

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξημένο το ενδιαφέρον για το πρόβλημα της βίας στο σχολείο με αποτέλεσμα να γίνονται οργανωμένες προσπάθειες με σκοπό την πρόληψη του φαινομένου. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης προβάλλουν συχνά φαινόμενα σχολικής βίας, γεγονός το οποίο δημιουργεί στο κοινό την εντύπωση ότι τα περιστατικά βίας αυξάνονται επικίνδυνα.

Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, δεδομένου του μεγάλου σκοτεινού αριθμού των αδικημάτων που οφείλονται στην παραβατικότητα των ανηλίκων γενικά, και των περιστατικών που σημειώνονται στο σχολικό περιβάλλον ειδικότερα, κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολη η διαχρονική αλλά και διακρατική μέτρηση της νεανικής παραβατικότητας με αποτέλεσμα να μην είναι ομόφωνη η άποψη ότι παρατηρήθηκε αύξηση τις τελευταίες δεκαετίες.¹

Παρά την αδυναμία παρουσίασης των πραγματικών διαστάσεων του φαινομένου λόγω της σχετικής έλλειψης εμπειρικών ερευνών, το μεγαλύτερο πρόβλημα παραμένει η εύρεση ενός ακριβούς ορισμού της σχολικής βίας, έτσι ώστε να οριοθετείται το πρόβλημα και να εξασφαλίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο συγκρισιμότητα.

Ο όρος «σχολική βία» δημιουργεί λανθασμένα στην πλειοψηφία του κοινού την εντύπωση ότι πρόκειται για περιστατικά που σχετίζονται με τη χρήση όπλων από ανήλικους στο χώρο του σχολείου ενώ περιστατικά μικρότερης βαρύτητας όπως μικροκλοπές, εκφοβισμός ή βανδαλισμός πολλές φορές παραβλέπονται και δεν θεωρούνται ότι αποτελούν και αυτά μορφές σχολικής βίας.

Οι εικόνες που προβάλλονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δημιουργούν την αντίληψη ότι η βία στο σχολείο είναι άμεσα συνυφασμένη με τη χρήση όπλων, καθώς παρουσιάζονται με ιδιαίτερη παραστατικότητα τέτοια περιστατικά ενώ

¹ Μαγγανάς Α., «Παιδιά πρωταγωνιστές μιας νέας μορφής βίας: θύτες ή θύματα;» στο Αρτινοπούλου Β., Μαγγανάς Α., *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σελ. 123-144

εκλείπει η αναφορά σε λιγότερο σοβαρά περιστατικά που εκδηλώνονται στο χώρο του σχολείου.

Η «σχολική βία» ορίζεται από το Center for the Prevention of School Violence του North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention ως «οποιαδήποτε συμπεριφορά που προσβάλλει το εκπαιδευτικό έργο του σχολείου ή το κλίμα σεβασμού ή δυσχεραίνει το στόχο του σχολείου να παραμένει απαλλαγμένο από ενέργειες που στρέφονται κατά προσώπων ή περιουσίας ή σχετίζονται με ναρκωτικά, όπλα, διαρρήξεις ή αταξία.² Ο συγκεκριμένος ορισμός έχει αναγνωριστεί από το National Criminal Justice Reference Service και στοχεύει στην παρουσίαση των διαφορετικών μορφών βίας που εμφανίζονται στο σχολικό χώρο έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η σε βάθος μελέτη του φαινομένου και να προταθούν μέτρα για την αποτελεσματική πρόληψή του.

Ο ορισμός λαμβάνει υπόψη συμπεριφορές όπως προσβολές, απειλές, εκφοβισμός, οι οποίες θεωρούνται υπεύθυνες για την εκδήλωση μελλοντικών βίαιων συμπεριφορών. Έτσι, στο χώρο του σχολείου το επόμενο στάδιο είναι η εκδήλωση σοβαρότερων μορφών βίας συμπεριλαμβανομένων καβγάδων μεταξύ μαθητών, σεξουαλικής παρενόχλησης, κλοπών, χρήση ναρκωτικών και αλκοολούχων ποτών, χρήση όπλων, βανδαλισμών, δράση συμμοριών, διάπραξη ομηριών, βιασμών ακόμα και ανθρωποκτονιών.

Το National Center for Education Statistics διαχωρίζει τη σχολική βία από το σχολικό έγκλημα αναφέροντας ότι το σχολικό έγκλημα δεν είναι βέβαιο ότι συμπεριλαμβάνει και βίαιες συμπεριφορές.

Ορίζει λοιπόν ως σχολικό έγκλημα (school crime)³ «οποιαδήποτε παραβίαση νόμου ή κανονισμού ή οποιαδήποτε πράξη έχει οριστεί από το κράτος ως βλαπτική για το κοινό, συμπεριλαμβανομένων τόσο των πταισμάτων όσο και των κακουργημάτων που διαπράττονται σε σχολική ιδιοκτησία». Στην περίπτωση αυτή είναι πιθανό να συνοδεύεται ή όχι από περιστατικά βίας και να προσβάλλει άτομα ή περιουσία.

Παρά το γεγονός ότι νομοθετικά το ενδιαφέρον εστιάζεται μόνο στη βία στα σχολεία, σκόπιμη θεωρείται και η μελέτη μη βίαιων εγκλημάτων, καθώς η διάπραξη

² Center for the Prevention of School Violence, North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, News Brief, May 2002

³ National Center for Education Statistics, *Status of Data on Crime and Violence in Schools: Final Report*, US Department of education, Office of Education Research and Improvement, Working Paper No 97-09, April 1997, σελ. 1

τους καταδεικνύει την ύπαρξη απειθαρχίας στο χώρο του σχολείου και ευνοεί τη δημιουργία κλίματος φόβου και ανασφάλειας μεταξύ των μαθητών. Έτσι, εγκλήματα όπως η κλοπή, η χρήση ναρκωτικών ή η κατοχή όπλων στο χώρο του σχολείου μπορεί να μη θεωρούνται βίαιες ενέργειες, όμως παρ' όλα αυτά συμβάλουν στην αύξηση του αισθήματος ανασφάλειας, και η συχνότητα και η διάδοσή τους μπορούν να αποτελέσουν δείκτες ικανούς για την μέτρηση της ασφάλειας και της πειθαρχίας στο σχολείο, ώστε να προταθούν στη συνέχεια μέτρα ικανά για την πρόληψη αντίστοιχων φαινομένων. Για παράδειγμα, εμπειρικές μελέτες αποδεικνύουν ότι η χρήση ναρκωτικών στο σχολείο συνεπάγεται μια σειρά σοβαρών εκπαιδευτικών προβλημάτων που δυσχεραίνουν το ρόλο του σχολείου και σχετίζονται με την εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Κρίνεται λοιπόν, απαραίτητη η μελέτη και η κατανόηση της συχνότητας και της βαρύτητας τόσο των βίαιων όσο και των μη βίαιων εγκλημάτων που εκδηλώνονται στο σχολικό περιβάλλον προκειμένου να σχηματιστεί μια σφαιρική εικόνα της συμπεριφοράς των μαθητών, των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ τους και μεταξύ καθηγητών και μαθητών, ώστε να εντοπιστούν οι δυσχέρειες που εμφανίζονται στην επίτευξη του εκπαιδευτικού και κοινωνικοποιητικού ρόλου του σχολείου.

Σκόπιμη κρίνεται επίσης η παράθεση ενός ακόμη ορισμού προκειμένου να οριοθετηθεί το φαινόμενο της σχολικής βίας. Σύμφωνα με το National Center for Education Statistics «το σχολείο»⁴ ορίζεται ως «ένας εκπαιδευτικός θεσμός ο οποίος αποτελείται από μία ή περισσότερες τάξεις ή ένας εκπαιδευτικός θεσμός που προσφέρει βασική ή μέση εκπαίδευση σε παιδιά ηλικίας 5-21 ετών. «Η σχολική περιουσία» περιλαμβάνει τα σχολικά κτίρια, σχολικά λεωφορεία και γενικότερα οποιουσδήποτε χώρους στους οποίους πραγματοποιούνται κάθε είδους σχολικές δραστηριότητες.

«Ο ορισμός της σχολικής βίας διαπιστώνεται ότι είναι σχετικός και εξαρτάται από το ισχύον κάθε φορά κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Ωστόσο, στοιχεία του ορισμού της σχολικής βίας είναι η επιβολή της βούλησης, η πρόκληση ζημίας ή βλάβης, η απειλή εκφοβισμού, κακομεταχείρισης ή κακοποίησης».⁵

⁴ National Center for Education Statistics, όπ. π., σελ. 3

⁵ Αρτινοπούλου Β., *Βία στο Σχολείο: Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001, σελ. 13

Όπως έχει προαναφερθεί, η σχολική βία μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές και να στραφεί εναντίον διαφορετικών κάθε φορά ατόμων. Έτσι, στο σχολικό περιβάλλον συναντάται βία μεταξύ των μαθητών, βία από τους μαθητές προς τους καθηγητές και αντίστροφα, βία μεταξύ των καθηγητών αλλά και βία μεταξύ καθηγητών και διευθυντών ή διοίκησης. Επίσης, η σχολική βία τις περισσότερες φορές εκφράζεται με σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική ή λεκτική κακοποίηση ενώ ο βανδαλισμός αποτελεί ένα ιδιαίτερα διαδεδομένο φαινόμενο στο χώρο του σχολείου.

Από εμπειρικές μελέτες διαφαίνεται ότι το φαινόμενο του εκφοβισμού (bullying) εμφανίζει υψηλά ποσοστά στο χώρο του σχολείου. Χαρακτηριστικό του εκφοβισμού είναι η επιβολή δύναμης ισχυρότερων ατόμων σε άτομα περισσότερο αδύναμα. Έτσι ο εκφοβισμός χαρακτηρίζεται ως «η συνεχής καταπίεση, ψυχολογική ή σωματική που υφίσταται ένα ανίσχυρο άτομο από ένα ή περισσότερα ισχυρά άτομα».⁶

Παρ' όλα αυτά, η έννοια του σχολικού εκφοβισμού πολλές φορές ταυτίζεται με τη σχολική βία και χρησιμοποιείται ως συνώνυμο. Για το λόγο αυτό στη Διάσκεψη της Ουτρέχτης έγινε προσπάθεια προσδιορισμού του κάθε φαινομένου με την διατύπωση σαφών και ξεκάθαρων ορισμών ώστε να μην υπάρχουν παρανοήσεις. Συγκεκριμένα, η ομάδα εργασίας παρουσίασε την έννοια του εκφοβισμού ως έννοια συνυφασμένη με την βία που ασκείται από και σε βάρος μικρών μαθητών, δηλαδή μαθητών δημοτικού σχολείου ηλικίας μέχρι 12 ετών με επανειλημμένες πράξεις βίας όπως χτυπήματα, απειλές, πειράγματα, σεξουαλικά υπονοούμενα κ.ά.⁷

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι η μεγαλύτερη δυσκολία που εμφανίζεται αναφορικά με το θέμα της βίας στο σχολείο είναι η διατύπωση ενός ακριβούς και ομόφωνου ορισμού έτσι ώστε να κρίνεται δυνατή η υιοθέτησή του προκειμένου να δημιουργηθεί κοινός κώδικας επικοινωνίας μεταξύ των ερευνητών. Σε αυτή την περίπτωση, θα μπορούσε να εξασφαλιστεί με μεγαλύτερη βεβαιότητα η συγκρισιμότητα των στοιχείων με σκοπό την σε βάθος μελέτη του φαινομένου και την διατύπωση έγκυρων συμπερασμάτων που θα οδηγούν σε προτάσεις για την αποτελεσματικότερη πρόληψή του.

⁶ Rigby K., *Bullying in Schools: and what to do about it*, Jessica Kingsley Publishers, London, 1996, σελ. 15

⁷ Αρτινοπούλου Β., όπ. π., σελ. 14

Στο σημείο αυτό, τίθεται λοιπόν το ερώτημα κατά πόσο το φαινόμενο της κλοπής στο χώρο του σχολείου, μπορεί να θεωρηθεί μορφή σχολικής βίας. Όπως προαναφέρθηκε, διατυπώνονται ορισμοί σύμφωνα με τους οποίους η κλοπή διαχωρίζεται από τις μορφές βίας που εμφανίζονται στο σχολικό περιβάλλον. Αντίθετα, ευρύτεροι ορισμοί συμπεριλαμβάνουν το φαινόμενο της κλοπής ως έκφραση σχολικής βίας με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια σχετική σύγχυση. Αυτό σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν έχουν εκπονηθεί εμπειρικές έρευνες που να μελετούν ξεχωριστά το φαινόμενο της κλοπής στο σχολείο έτσι ώστε να διερευνηθεί σε βάθος και να σχηματιστεί μια σαφής εικόνα, συνεπάγεται επιπλέον δυσκολίες για την οριοθέτησή του.

Έτσι, αν αναλογιστεί κανείς τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει το φαινόμενο των κλοπών στο σχολικό περιβάλλον τόσο στην ψυχολογία των μαθητών όσο και στον εκπαιδευτικό και κοινωνικοποιητικό ρόλο του σχολείου μπορεί να υποστηρίξει τελικά ότι αποτελεί μία από τις μορφές σχολικής βίας. Αυτός ο ισχυρισμός μπορεί να ενδυναμωθεί αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι κλοπές στο σχολείο σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να συνοδεύονται από άσκηση βίας, σωματικής, ψυχολογικής ή λεκτικής, γεγονός που μπορεί να επιφέρει σοβαρές συνέπειες στην κοινωνικοποίηση των ανηλίκων δυσχεραίνοντας τη σύναψη νέων διαπροσωπικών σχέσεων, κλονίζοντας την εμπιστοσύνη των μαθητών και δημιουργώντας έντονα το αίσθημα του φόβου, της ανασφάλειας και της καχυποψίας.

Παρ' όλα αυτά, η κλοπή που εμφανίζεται στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον με δράστες και θύματα ανήλικους δεν μπορεί να θεωρηθεί απλά ως ένα κοινό έγκλημα κατά της ιδιοκτησίας, καθώς παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται τόσο με τα χαρακτηριστικά των δραστών και των θυμάτων όσο και με την ιδιαιτερότητα του χώρου στον οποίο εκδηλώνεται. Ανατρέχοντας στον Ποινικό Κώδικα διαπιστώνεται ότι: «κλοπή διαπράττει όποιος αφαιρεί ξένο (ολικά ή εν μέρει) κινητό πράγμα από την κατοχή άλλου με σκοπό να το ιδιοποιηθεί παράνομα».⁸ Αντικείμενο κλοπής μπορεί να γίνει οποιοδήποτε κινητό πράγμα που ανήκει σε συγκεκριμένο πρόσωπο ανεξάρτητα αν η αξία του είναι οικονομική ή χρηματική. Απαραίτητες προϋποθέσεις για να θεωρηθεί μια πράξη κλοπή είναι: α) η ύπαρξη κατοχής κινητού πράγματος πάνω σε ξένο για το δράστη πρόσωπο κατά το χρόνο διάπραξης, β) η απομάκρυνση του πράγματος από την κατοχή άλλου, παρά τη

⁸ Άρθρο 372 του Ποινικού Κώδικα

θέλησή του, με άμεση ή έμμεση επενέργεια του δράστη και γ) η θέση του πράγματος στην κατοχή του δράστη.⁹ Η κλοπή εντούτοις δεν είναι αφαίρεση αξίας από το δράστη αλλά αφαίρεση πράγματος που ανήκει σε άλλον, ασχέτως αν προκαλείται ή όχι ζημία στον ιδιοκτήτη ή αν ο δράστης προσπορίζεται ή όχι κέρδος. Επιπλέον, απαιτείται δόλος, δηλαδή πρόθεση του δράστη να προβεί στην συγκεκριμένη ενέργεια αλλά και σκοπός, δηλαδή παράνομη ιδιοποίηση του αφαιρούμενου πράγματος.

Εκτός από την βασική μορφή κλοπής, εμφανίζονται στον Ποινικό Κώδικα ως εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, η απλώς διακεκριμένη κλοπή και οι διακεκριμένες μορφές κλοπής. Στην περίπτωση της απλώς διακεκριμένης κλοπής¹⁰ η αξία του αφαιρούμενου πράγματος είναι ιδιαίτερα μεγάλη, γεγονός που την διαφοροποιεί από την απλή μορφή κλοπής, ενώ διακεκριμένες περιπτώσεις κλοπής¹¹ διαπράττονται όταν αφαιρείται πράγμα από τόπο προορισμένο για θρησκευτική λατρεία το οποίο είναι αφιερωμένο σε αυτή, όταν αφαιρείται πράγμα επιστημονικής, καλλιτεχνικής, αρχαιολογικής ή ιστορικής σημασίας που βρίσκεται σε συλλογή εκτεθειμένη σε κοινή θέα ή δημόσιο χώρο, όταν αφαιρείται πράγμα το οποίο μεταφέρεται με δημόσιο συγκοινωνιακό μέσο ή είναι προορισμένο για την εναπόθεση πραγμάτων προς μεταφορά, όταν η κλοπή τελείται από δύο ή περισσότερα άτομα που ενώθηκαν για να διαπράξουν κλοπές ή ληστείες, ή όταν η πράξη τελείται από πρόσωπο που διαπράττει κλοπές ή ληστείες κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν, ότι η κλοπή που διαπράττεται από ανήλικους τόσο στο εξωσχολικό όσο και στο σχολικό περιβάλλον, δεν είναι δυνατό να αποτελεί διακεκριμένη μορφή κλοπής καθώς η αξία των αφαιρούμενων πραγμάτων είναι χαμηλή και ο τρόπος διάπραξης δεν σχετίζεται με καμία από τις προηγούμενες περιπτώσεις, γεγονός βέβαια το οποίο θα διερευνηθεί παρακάτω με την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων που προκύπτουν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων με τους μαθητές.

Επιπλέον, ληστεία¹² διαπράττεται στην περίπτωση που «οποιοσδήποτε με σωματική βία εναντίον προσώπου ή με απειλές ενωμένες με επικείμενο κίνδυνο σώματος ή ζωής, αφαιρεί από άλλον ξένο (ολικά ή εν μέρει) κινητό πράγμα ή τον εξαναγκάζει να του το παραδώσει για να το ιδιοποιηθεί παρανόμως». Η ληστεία δεν

⁹ Μανωλεδάκης Ι., *Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384α ΠΚ)*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002, σελ. 41

¹⁰ Άρθρο 372 του Ποινικού Κώδικα

¹¹ Άρθρο 374 του Ποινικού Κώδικα

¹² Άρθρο 370 του Ποινικού Κώδικα

αποτελεί απλά «επιβαρυντική περίπτωση κλοπής, καθώς η βαριά μορφή της αποκλίνει από την απαξία της κλοπής συνιστώντας ξεχωριστή εγκληματική κατηγορία ιδιαίτερης ηθικοκοινωνικής απαξίας».¹³ Στην ουσία αποτελεί σύνθετο έγκλημα το οποίο αποτελείται από αυτό της κλοπής και αυτό της απειλής, δηλαδή έγκλημα κατά της ιδιοκτησίας και κατά της ελευθερίας. Βέβαια, η τοποθέτηση της ληστείας στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας δεν έγινε γιατί η ιδιοκτησία θεωρείται πολυτιμότερη σε σχέση με άλλα ατομικά αγαθά αλλά γιατί ο δράστης ενεργεί με στόχο την ιδιοκτησία με αποτέλεσμα να προσπαθεί να τον επιτύχει αδιαφορώντας για το εάν προσβάλλει και άλλα ατομικά έννομα αγαθά. Η χρήση της βίας είναι στιγμιαία και ασκείται από το δράστη προκειμένου το θύμα να ακινητοποιηθεί και να επιτευχθεί η προσέγγιση του στόχου. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην περίπτωση της ληστείας η βία εμφανίζεται στην βαρύτερη δυνατή μορφή της, τόσο ως σωματική όσο και ως ψυχολογική. Έτσι, σε περίπτωση που η άσκηση βίας είναι ηπιότερη δεν θεμελιώνεται το έγκλημα της ληστείας αλλά της εκβίασης.¹⁴ Επιπλέον, η χρήση σωματικής βίας πρέπει να είναι άμεση, δηλαδή να στρέφεται «κατά προσώπου», ενώ η ψυχολογική βία θα πρέπει να συνίσταται σε απειλή «ενωμένη με επικείμενο κίνδυνο σώματος ή ζωής» και όχι σε απειλή απλής σωματικής βίας ή άλλης παράνομης πράξης ή παράλειψης.¹⁵ Αυτό σημαίνει καταρχήν ότι το κακό που απειλεί ο δράστης ότι θα προκαλέσει στο θύμα θα πρέπει να είναι επικείμενο και όχι του απώτερου μέλλοντος και να συνδέεται άμεσα με το σώμα, σε βαθμό τουλάχιστον επικίνδυνης σωματικής βλάβης, ή τη ζωή του θύματος.

Γίνεται λοιπόν, αντιληπτό ότι οι κλοπές μεταξύ ανηλίκων στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον είναι σχεδόν απίθανο να θεωρηθούν περιπτώσεις ληστείας ακόμα και εάν συνοδεύονται από άσκηση βίας είτε σωματικής είτε ψυχολογικής, καθώς αφενός, η βία δεν εμφανίζεται στην βαρύτερη μορφή της και αφετέρου, δεν είναι ικανή να προκαλέσει σοβαρή σωματική βλάβη. Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί αν ληφθεί υπόψη ότι οι ανήλικοι διαφέρουν από τους ενήλικες ως προς την σωματική τους διάπλαση, γεγονός που μειώνει τις πιθανότητες άσκησης βίας σοβαρής μορφής. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι δυνατό να διατυπωθεί με βεβαιότητα ο παραπάνω ισχυρισμός αν δεν αναλυθούν πρώτα τα ποιοτικά δεδομένα που προέκυψαν από την διεξαγωγή συνεντεύξεων με μαθητές.

¹³ Μανωλεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 167

¹⁴ Μανωλεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 177

¹⁵ Μανωλεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 178

Τέλος, το έγκλημα της εκβίασης¹⁶, όπως έχει προαναφερθεί, χαρακτηρίζεται από την άσκηση βίας σε ηπιότερη μορφή και συνίσταται σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα στην περίπτωση που «οποιοσδήποτε με σκοπό να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος, εξαναγκάζει με βία ή με απειλή σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή από την οποία επέρχεται ζημία στην περιουσία του εξαναγκαζόμενου». Η εκβίαση εντάσσεται στα εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων και όχι κατά της ιδιοκτησίας, και αποτελεί ουσιαστικά έγκλημα μετάθεσης της περιουσίας η οποία επιτυγχάνεται μέσω της κατάχρησης της ελευθερίας του εκβιαζόμενου ατόμου. Επίσης, διαφέρει από τη ληστεία ως προς την ένταση της βίας που χρησιμοποιείται αλλά και ως προς τον επιδιωκόμενο στόχο από την πλευρά του δράστη. Στην περίπτωση της ληστείας ο δράστης χρησιμοποιεί τη βία και την απειλή προς επίτευξη της κλοπής, ενώ στην περίπτωση της εκβίασης επιδιώκει την απόκτηση παράνομου περιουσιακού οφέλους.¹⁷ Βασικό στοιχείο του εγκλήματος είναι ο εξαναγκασμός ο οποίος επιτυγχάνεται με την χρήση βίας ή την απειλή βίας και επιδρά στη βούληση του θύματος μέχρι το σημείο που εκείνο θα προβεί σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή που θα επιφέρει ζημία στην περιουσία του.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η περιουσία σύμφωνα με το Ποινικό Δίκαιο θεωρείται ως «η συνολική χρηματική αξία των υλικών αγαθών που ανήκουν σύμφωνα με το νόμο σε ένα πρόσωπο, όταν από τα δικαιώματά του αφαιρεθούν οι υποχρεώσεις του»,¹⁸ μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι η κλοπή με δράστες και θύματα ανήλικους που εμφανίζεται στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον διαφέρει από το έγκλημα της εκβίασης, καθώς οι ανήλικοι αν και διαθέτουν περιουσιακά δικαιώματα, δεν μπορούν να διαχειριστούν περιουσία και επομένως τα κινητά πράγματα που φέρουν μαζί τους αποτελούν ιδιοκτησία. Επομένως, στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον πλήττεται η ιδιοκτησία των ανηλίκων, με αποτέλεσμα να θεωρείται αδύνατη η αναγωγή του φαινόμενο σε έγκλημα της εκβίασης.

Παρ' όλα αυτά, οι παραπάνω διαπιστώσεις θα μπορέσουν να υποστηριχθούν με μεγαλύτερη βεβαιότητα εφόσον επαληθευτούν από την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων.

¹⁶ Άρθρο 385 του Ποινικού Κώδικα

¹⁷ Βαβαρέτου Γ. Α., *Ποινικός Κώδιξ*, Σάκουλας, Αθήνα, 1974, σελ. 1244

¹⁸ Μανωλεδάκης Ι., *όπ. π.*, σελ. 12

1.2 Παράγοντες που ευνοούν την εμφάνιση σχολικής βίας και γενικότερα την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών.

Το φαινόμενο της σχολικής βίας μπορεί να εξηγηθεί λαμβάνοντας υπόψη τους εξής παράγοντες:

3. **Γενετική προδιάθεση.** Είναι βέβαιο πως το κάθε παιδί γεννιέται με διαφορετικά χαρακτηριστικά, αλλά είναι αμφισβητήσιμο κατά πόσο τα χαρακτηριστικά που κληρονομούνται είναι σημαντικά συγκρινόμενα με αυτά που διαμορφώνονται με την επίδραση του περιβάλλοντος. Έτσι, προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι κάποια παιδιά εμφανίζονται ιδιαίτερα επιθετικά και παρορμητικά από πολύ μικρή ηλικία σε σχέση με άλλα και διατηρούν αυτά τα χαρακτηριστικά και στη μετέπειτα πορεία τους.

Έχουν εκπονηθεί λοιπόν, κατά καιρούς έρευνες που κάνουν λόγο για χρωμοσωματικές ανωμαλίες, έρευνες που αναφέρονται στη σωματική κατασκευή ή σε φυσικές ασθένειες ή μειονεξίες, νευροφυσιολογικές έρευνες καθώς και έρευνες σχετικές με το δείκτη νοημοσύνης¹⁹, προσπαθώντας να ερμηνεύσουν βιολογικά τις διαφορές αυτές στη συμπεριφορά των ανηλίκων. Όμως παρ' όλα αυτά χωρίς να υποτιμάται η προσφορά αυτού του είδους των ερευνών, διαπιστώνεται τα τελευταία χρόνια μετατόπιση του ενδιαφέροντος προς τη μελέτη ψυχο-κοινωνικών παραγόντων προκειμένου να ερμηνευτεί η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων και ειδικότερα στο χώρο του σχολείου, μέσω της επίδρασης του περιβάλλοντος.

4. **Οικογένεια.** Η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των ανηλίκων και κατά συνέπεια στην ένταξή τους στο σχολικό περιβάλλον όπου καλούνται να ενσωματωθούν και να συνάψουν υγιείς σχέσεις με συνομηλίκους τους. Η παραδοσιακή δομή της οικογένειας δέχεται επιθέσεις, με αποτέλεσμα η αύξηση των διαζυγίων αλλά και των μονογονεϊκών οικογενειών έχουν δυσμενή αντίκτυπο στους ανήλικους.²⁰ Τα βιώματα που μπορεί να αποκομίσει ένα παιδί από μια δυσλειτουργική οικογένεια είναι πιθανό ότι θα οδηγήσουν στην εκδήλωση

¹⁹ Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1985, σελ. 36-49

²⁰ Μαγγανάς Α., όπ. π., σελ. 123-144

επιθετικής συμπεριφοράς. Η αδιαφορία των γονέων για τα συναισθήματα του παιδιού τους έχει ως αποτέλεσμα την αντίστοιχη αδιαφορία του ανηλίκου προς τρίτα πρόσωπα και στην συγκεκριμένη περίπτωση προς τους συνομηλίκους του, καθώς μεγαλώνει σε κλίμα όπου εκλείπει η κατανόηση και η ευαισθησία.

Επίσης, η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των μελών της οικογένειας, αλλά και η απουσία ενθάρρυνσης του ανηλίκου για συνεργασία στο χώρο του σχολείου, δημιουργεί προβλήματα στην προσαρμογή του στο σχολικό περιβάλλον και στη σύναψη υγιών σχέσεων. Η δυσλειτουργία του οικογενειακού θεσμού διαφαίνεται ακόμη σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ανήλικος δεν αντιμετωπίζεται ως ώριμο άτομο, με αποτέλεσμα να νιώθει κατώτερος από τα άλλα μέλη της οικογένειας και να προσπαθεί να επιβληθεί σε ανίσχυρα άτομα στο σχολικό κυρίως περιβάλλον, προκειμένου να κερδίσει τη χαμένη του αυτοπεποίθηση. Επιπλέον, κρίνεται απαραίτητη η προβολή θετικών προτύπων και κοινωνικών αξιών με σκοπό την ομαλή ωρίμανση του ανηλίκου και την ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο.

Σημαντικός είναι όμως ο ρόλος της οικογένειας και στην θυματοποίηση, καθώς το περιβάλλον στο οποίο έχει μεγαλώσει ένα παιδί μπορεί να επηρεάσει στη συνέχεια την πιθανότητα θυματοποίησής του.

Επίσης, περιπτώσεις όπου εμφανίζονται διακεκομμένες σχέσεις γονέων-παιδιών, χωρισμένοι γονείς, ασταθή νοικοκυριά με συχνές μετακομίσεις, πολυπληθής οικογένεια, διαταραγμένες σχέσεις μεταξύ γονέων, γονείς με ηθικά ασταθή ή αντικοινωνική προσωπικότητα και ασυνεπείς τρόποι επιβολής πειθαρχίας, αυξάνεται κατά πολύ η πιθανότητα τα παιδιά να ρέπουν προς παραβατικές μορφές συμπεριφοράς.²¹ Από ερευνητικά πορίσματα έχει αποδειχθεί ότι οι οικογένειες των δραστών σχολικής βίας και συγκεκριμένα εκφοβισμού εμφανίζονται ανεπαρκώς συνεκτικές και υποστηρικτικές ενώ οι οικογένειες των θυμάτων βρίσκονται στο αντίθετο άκρο με υπερβολική προστατευτικότητα η οποία δεν επιτρέπει στο παιδί να αναπτύξει την κοινωνικότητά του και να συνάψει

²¹ Φαρσεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 59

σχέσεις.²² Επιπλέον, η εμπειρική διερεύνηση του ρόλου της ενδοοικογενειακής βίας παραπέμπει σε αυξημένες πιθανότητες εμφάνισης πρώιμης εγκληματικής σταδιοδρομίας καθώς, η συμμετοχή των ανηλίκων σε βίαιες μορφές εγκληματικότητας συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την κακοποίησή τους.²³

Ειδικότερα, όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, διαπιστώνεται ότι ο οικογενειακός θεσμός «έχει υποστεί ριζική μεταλλαγή κατά τα μεταπολεμικά χρόνια, με κύρια χαρακτηριστικά τη μείωση του αριθμού των παιδιών, την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων και την ταυτόχρονη, συχνά, επαγγελματική δραστηριοποίηση τόσο του συζύγου όσο και της συζύγου».²⁴ Οι αλλαγές αυτές έχουν σε ορισμένες περιπτώσεις ως αποτέλεσμα την δημιουργία συγκρούσεων ως προς τους νέους ρόλους που καλούνται να αναλάβουν οι γονείς, ως προς το είδος των μεταξύ τους υποχρεώσεων και των σκοπών που επιδιώκουν στους κόλπους της οικογένειας.

5. **Πολιτισμικές επιρροές.** Τα ερεθίσματα που προέρχονται από τον πολιτισμό και την κουλτούρα κάθε κοινωνικής ομάδας είναι βέβαιο ότι ασκούν σοβαρή επίδραση στην διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός ανηλίκου. Οι πολιτισμικές και πολιτιστικές αξίες που πηγάζουν από την κοινωνική τάξη, καθώς και την εθνική ταυτότητα αλλά και η σύναψη σχέσεων του ανηλίκου με άτομα και ομάδες είναι πιθανό να συμβάλλουν στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η αμφισβήτηση των παραδοσιακών αξιών οδηγούν τους νέους σε αποπροσανατολισμό και έλλειψη στόχων και σκοπών, γεγονός το οποίο μπορεί να συμβάλει στην εκδήλωση παραβατικών μορφών συμπεριφοράς.²⁵ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι συγκεκριμένες υποθέσεις δεν θα πρέπει να οδηγούν σε γενικεύσεις καθώς κρίνεται δύσκολη η απόδειξή τους.

Για παράδειγμα, υπάρχουν στοιχεία που αναφέρουν ότι στην Βρετανία το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία εμφανίζεται

²² Rigby K., όπ. π., σελ. 76

²³ Ζαραφώνιου Χρ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995, σελ. 135

²⁴ Κουράκης Ν., *Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία: Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1999, σελ. 65-67

²⁵ Μαγγανάς Α., όπ. π., σελ. 123-144

συχνότερα σε περιοχές που κατοικούνται από εργατικές τάξεις. Το γεγονός αυτό εξηγείται αν ληφθεί υπόψη ότι στις εργατικές τάξεις οι σωματικές μορφές τιμωρίας είναι ιδιαίτερα διαδεδομένες με αποτέλεσμα οι ανήλικοι να λαμβάνουν λανθασμένα πρότυπα συμπεριφοράς και να εμφανίζουν βίαιη συμπεριφορά στο σχολικό περιβάλλον.²⁶

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η επίδραση που ασκείται στην συμπεριφορά των ανηλίκων μέσω των ομάδων συμμαθητών, συνομηλίκων και φίλων κυρίως στο σχολικό αλλά και στο εξωσχολικό περιβάλλον. Σύμφωνα με έρευνα του Hargreaves που διεξήχθη το 1967 αποδεικνύεται ότι «οι μειονεκτούντες μαθητές οδηγούνται, από τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου στη δημιουργία μιας υποकुλτούρας παραβατικότητας».²⁷ Η ανάγκη για επιβεβαίωση από την ομάδα και η ελκυστικότητα συμμετοχής σε αυτή είναι πολύ πιθανό να επηρεάσουν τη σωστή κρίση ενός ανηλίκου. Έτσι, η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό περιβάλλον οφείλονται κυρίως στην τάση για διέγερση, παιχνίδι, απόκτηση κύρους, και έντονη επιθυμία, γεγονός που συνίσταται «σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας ενίσχυσης που μπορεί να αναλυθεί στη μίμηση, την παρακίνηση, τη βοήθεια και την επιδοκιμασία».²⁸

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κυρίως η τηλεόραση συντελούν και αυτά με τη σειρά τους στην παραβατικότητα ανηλίκων γεγονός που πηγάζει από την δυσαναλογία μεταξύ της εικόνας ενός «εξωπραγματικού κόσμου» που παρουσιάζεται από αυτά και της αδυναμίας εξεύρεσης των μέσων που θα οδηγήσουν στην κατάκτησή του. Επιπλέον, ο εξωραϊσμός της βίας και η συχνή προβολή ελκυστικών χαρακτήρων που διακρίνονται για τη δύναμη και την υπεροχή τους εξάπτουν την φαντασία του δέκτη και ανάλογα με την προσωπικότητά του μπορεί να ασκήσουν ιδιαίτερα αρνητική επίδραση στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και στην κοινωνική του ωρίμανση. Οι εικόνες βίας και ερωτισμού είναι δυνατό επίσης, να συμβάλλουν στη δημιουργία κοινωνικών στερεοτύπων

²⁶ Rigby K., όπ. π., σελ. 78

²⁷ Φαρσεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 76

²⁸ Φαρσεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 78

προσβάλλοντας τις καθιερωμένες κοινωνικές αξίες.²⁹ Οι ανήλικοι λόγω της ανωριμότητας και της τρωτότητας που τους διακατέχει εξαιτίας του νεαρού της ηλικίας τους, μαγεύονται από τον κόσμο της τηλεόρασης και αδυνατούν να διακρίνουν ανάμεσα στο φανταστικό και το πραγματικό με συνέπεια να ταυτίζονται με τους ήρωες τους οποίους θαυμάζουν και να υιοθετούν την συμπεριφορά τους.

Επιπλέον, η διαφήμιση καταλήγει να είναι το ίδιο έντονη και προκλητική, καθώς η προβολή πληθώρας νέων καταναλωτικών αγαθών δημιουργεί «πλαστές» ανάγκες και προκαλεί κυρίως τους νέους να τις ικανοποιήσουν με οποιοδήποτε τρόπο. Ειδικά σε περιπτώσεις νέων που στερούνται οικονομικής ευχέρειας και ο αυτοέλεγχός τους δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, η διαφήμιση μπορεί να οδηγήσει στην επιθυμία παράνομης απόκτησης ελκυστικών αγαθών με αποτέλεσμα την αύξηση κρουσμάτων κλοπής στο σχολικό και μη περιβάλλον.

6. **Σχολείο.** Η φύση και η ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται αλλά και το κλίμα που επικρατεί στο σχολικό περιβάλλον, είναι δυνατό να επηρεάσουν την εμφάνιση κρουσμάτων βίας στο χώρο του σχολείου. Έτσι, διαπιστώνεται ότι εκτός από την γνώση την οποία πρέπει να αποκομίσουν οι μαθητές είναι εξίσου σημαντικά, η κατανόηση των αναγκών τους από πλευράς των καθηγητών, ο εντοπισμός των ιδιαιτεροτήτων κάθε μαθητή ώστε να εξασφαλίζεται η ηθική, κοινωνική και πνευματική ωρίμανσή τους.

Επίσης, η ανία που μπορεί να επικρατεί στην τάξη κατά τη διάρκεια του μαθήματος αλλά και γενικότερα στο σχολικό περιβάλλον, μπορεί να προκαλέσει την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς με σκοπό την αύξηση του ενδιαφέροντος μεταξύ των μαθητών. Η ανία μπορεί να προκαλείται είτε από το περιεχόμενο του μαθήματος το οποίο μπορεί να θεωρείται από πολλούς μαθητές αδιάφορο, δυσνόητο ή άσχετο με τις ανάγκες τους είτε από την ακαταλληλότητα της μεθόδου που ακολουθείται από τους καθηγητές.³⁰ Ο τρόπος διδασκαλίας των μαθημάτων πρέπει να ευνοεί και να προκαλεί την συμμετοχή των μαθητών καλλιεργώντας το διάλογο και αναπτύσσοντας με αυτό τον τρόπο τις μαθησιακές τους ικανότητες. Η μη συμμετοχή των μαθητών και η έλλειψη ενδιαφέροντος μετατρέπει το

²⁹ Rigby K., όπ. π., σελ. 78-79

³⁰ Rigdy K., όπ. π., σελ. 82

μάθημα σε καταναγκασμό και τους ωθεί στην εξεύρεση τακτικών ώστε να μειώσουν την ανία που νιώθουν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, γεγονός που καθιστά αδύνατη τη συνεργασία με τους καθηγητές και εκφράζει την έλλειψη πειθαρχίας που επικρατεί στην τάξη. Οι αναχρονιστικές μέθοδοι διδασκαλίας που προκαλούν την γενικότερη δυσαρέσκεια των μαθητών, αποτελούν σαφώς ένα χρόνιο πρόβλημα της εκπαίδευσης και ανάγονται στην αναπαραγωγή παλαιότερων αυταρχικών νοοτροπιών και στην έλλειψη κατάλληλων επιμορφωτικών προγραμμάτων για το διδακτικό προσωπικό.³¹

Επίσης, η έλλειψη δημιουργικών δραστηριοτήτων όπως αθλητικών και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων δημιουργούν αποστροφή για το χώρο του σχολείου με αποτέλεσμα να παρατηρούνται κρούσματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς δυσχεραίνοντας τη σύναψη υγιών σχέσεων μεταξύ μαθητών αλλά και μεταξύ μαθητών και καθηγητών.

Η συμπεριφορά των καθηγητών αποτελεί ίσως τον σημαντικότερο παράγοντα εμφάνισης κρουσμάτων βίας στο σχολικό περιβάλλον. Η υιοθέτηση αυταρχικής συμπεριφοράς είναι πιθανό ότι δημιουργεί σε κάποιους μαθητές φόβο ενώ σε άλλους δημιουργεί αντίδραση που μπορεί να εκδηλωθεί με βίαιο τρόπο. Ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται ένας καθηγητής συνδέεται τις περισσότερες φορές αναπόφευκτα με την επιβολή του στους μαθητές ώστε να πειθαρχούν και να ακολουθούν όσα τους λέει γεγονός που συνήθως δεν συμπίπτει με τη βούληση των μαθητών.³² Στο σημείο αυτό διαφαίνεται και η δυσκολία διατήρησης των ισορροπιών ανάμεσα στην πειθαρχία και την ελευθερία των μαθητών.

Ο αυταρχισμός στο σχολικό περιβάλλον δρα ως αρνητικό πρότυπο το οποίο πολλές φορές αναπαράγεται στη συνέχεια από τους μαθητές με την επιβολή της θέλησής τους σε άλλους. Η ταύτισή τους με ορισμένους καθηγητές οφείλεται κατά κάποιο τρόπο, σε θαυμασμό που σχετίζεται με την εξουσία και τη δύναμη που ασκούν στους ανηλίκους, προκαλώντας τους την επιθυμία να ασκήσουν και αυτοί με τη σειρά τους τη δύναμη τους σε ανίσχυρους συμμαθητές τους.

³¹ Κουράκης Ν., όπ. π., σελ. 79

³² Ridby K., όπ. π., σελ. 83

Αντίθετα, στην περίπτωση υιοθέτησης μιας απόλυτα φιλελεύθερης στάσης όπου οι μαθητές μπορούν να συμπεριφέρονται με το δικό τους τρόπο, τα αποτελέσματα εξαρτώνται από την ωριμότητα των ίδιων καθώς αυτό μπορεί να συνεπάγεται αναρχία ή εμπνευσμένο αυθορμητισμό.³³ Οι μαθητές ανάλογα με την προσωπικότητα που έχουν διαμορφώσει είναι πιθανό να εκτιμήσουν τις ελευθερίες που απολαμβάνουν και να επιδείξουν ώριμο χαρακτήρα θέτοντας οι ίδιοι τα όρια επιτρεπτής ή μη συμπεριφοράς στο σχολικό περιβάλλον, διευκολύνοντας έτσι το έργο των καθηγητών. Παρ' όλα αυτά, στις περισσότερες των περιπτώσεων οι ανήλικοι αδυνατούν να παραμείνουν πειθαρχημένοι χωρίς την αυστηρότητα των καθηγητών και θεωρούν ότι έχουν το δικαίωμα να εκφράζονται και να συμπεριφέρονται με το δικό τους τρόπο, με αποτέλεσμα να παρεκκλίνουν από τους κανονισμούς του σχολείου.

Ο ανταγωνισμός, ως μέρος του εκπαιδευτικού κλίματος, συνήθως ασκεί θετική επίδραση δρώντας ως κίνητρο για περαιτέρω προσπάθεια με αποτέλεσμα την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την απόκτηση γνώσεων που τυγχάνουν αναγνώρισης και επιβράβευσης. Ωστόσο, η υπερβολική έμφαση που μπορεί να δοθεί στην δημιουργία κλίματος ανταγωνισμού μπορεί να συνεπάγεται την πιθανότητα εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς. Μαθητές που έτυχε να αποτύχουν σε σχολικές δραστηριότητες ή μαθητές με χαμηλές επιδόσεις, λόγω της χαμηλής αυτοπεποίθησής τους είναι πιθανό να εξελιχθούν σε δράστες, προκειμένου να αποδείξουν τη δύναμή τους ή αντίθετα σε θύματα εξαιτίας της ευπάθειάς τους. Επίσης, είναι πιθανό μαθητές οι οποίοι ξεχωρίζουν για τις ικανότητές τους να φέρονται εξουσιαστικά απέναντι σε λιγότερο ικανούς μαθητές, λόγω της αλαζονείας και της υπεροψίας που τους δημιουργεί η συνεχής επιβράβευση από τους καθηγητές. Η απόδοση των νέων στο σχολείο και γενικότερα η στάση τους απέναντι στην εκπαιδευτική διαδικασία συνδέεται με την αποκλίνουσα συμπεριφορά και την εγκληματικότητα. Έρευνες που έχουν διεξαχθεί απέδειξαν ότι «οι νέοι με σοβαρά προβλήματα στο σχολείο, με μειωμένες επιδόσεις, ελλιπή παρακολούθηση, επανειλημμένες αποτυχίες και απουσία

³³ Rigby K., όπ. π., σελ. 83

κινήτρων για μόρφωση εμπλέκονται ευκολότερα από τους άλλους σε παραβατικές δραστηριότητες».³⁴

Τέλος, διαπιστώνεται ότι κάθε σχολείο έχει τα δικά του «ήθη» και συνήθειες τα οποία διατηρούνται στο χρόνο και πολλές φορές δρουν ανεξάρτητα από την επίδραση που ασκείται στο σχολικό περιβάλλον από τους καθηγητές. Οι στάσεις, οι προσδοκίες, οι κανόνες και η νοοτροπία που σχετίζεται με τη συμπεριφορά των μαθητών στο χώρο του σχολείου αποτελούν τα λεγόμενα «ήθη» του σχολείου σύμφωνα με τα οποία είναι πολύ πιθανό να νομιμοποιούνται ακόμα και βίαιες συμπεριφορές.³⁵ Για παράδειγμα, οι άγραφοι νόμοι του σχολείου μπορεί να επιβάλλουν δοκιμασίες στους νέους μαθητές με την πρόφαση της ένταξής του στη σχολική κοινότητα, γεγονός το οποίο μπορεί να εκφράζεται με εκφοβισμό, παρενόχληση ακόμα και κακοποίηση. Παρ' όλα αυτά, η νοοτροπία του σχολείου κάνει τα θύματα να μην αναφέρουν την θυματοποίησή τους, καθώς τη θεωρούν ως κάτι φυσιολογικό και άμεσα συνυφασμένο με τη σχολική διαδικασία. Αυτό, όπως είναι φυσικό, δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο τη μελέτη του φαινομένου, αφού όπως διαφαίνεται οι ίδιοι οι μαθητές δεν αντιλαμβάνονται τέτοιου είδους μορφές βίας ως κάτι το αρνητικό και μαθαίνουν να το αποδέχονται.

³⁴ Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994, σελ. 85

³⁵ Rigby K., όπ. π., σελ. 80

2. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΛΟΠΗΣ

Η κλοπή βρίσκεται στο επίκεντρο της μαζικής εγκληματικότητας καθώς κατέχει ποσοστά υψηλότερα από τα αντίστοιχα άλλων εγκλημάτων, και παρά το γεγονός ότι πρόκειται για μικρή και μεσαία εγκληματικότητα, εντούτοις, η συχνότητά της εντείνει τον φόβο και την ανασφάλεια του κοινού. Ο πολλαπλασιασμός των κλοπών αποτελεί σίγουρα χαρακτηριστικό γνώρισμα του 20ού αιώνα. «Ποτέ πριν στους περασμένους αιώνες δεν παρευρεθήκαμε μπροστά σε μια παρόμοια επιδημία μικροκλοπών. Πριν από τον 18^ο αιώνα, όλα υποδεικνύουν ότι οι μικροκλοπές ήταν λιγότερες απ' ό,τι σήμερα και αντιπροσώπευαν σχετικά μικρά ποσοστά της συνολικής εγκληματικότητας».³⁶

Η πλειοψηφία των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας αποτελείται από απλές κλοπές οι οποίες τις περισσότερες φορές είναι υποτυπώδεις και ανοργάνωτες. Η απλή, συνηθισμένη κλοπή παρουσιάζει σύμφωνα με τον Cusson³⁷ τρία χαρακτηριστικά γνωρίσματα:

Α) Την απλότητα. Οι κλοπές στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, είτε πρόκειται για κλοπές εμπορευμάτων από καταστήματα είτε για διαρρήξεις ή ακόμη και ένοπλες ληστείες, είναι απρόοπτες, υποτυπώδεις, απλές, εύκολες στην εκτέλεση, χωρίς να απαιτούν καμία ιδιαίτερα λεπτή τεχνική.

Β) Την συντομία. Για την εκτέλεση των κλοπών αρκούν μόνο μερικά λεπτά της ώρας ή σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και δευτερόλεπτα, γεγονός που αιφνιδιάζει το θύμα και δυσχεραίνει την άμεση αντίδρασή του. Η ταχύτητα εκτέλεσης εκμεταλλεύεται το αποτέλεσμα της έκπληξης που αποπλίζει το θύμα και τους διώκτες.

Γ) Τον όγκο. Το κέρδος που αποκομίζει ο δράστης από κάθε κλοπή μεμονωμένα σπάνια είναι σημαντικό, αλλά οι περισσότεροι το αντισταθμίζουν διαπράττοντας μεγάλο αριθμό κλοπών. Έτσι, αντί να προβούν στην διάπραξη μιας καλά προσχεδιασμένης κλοπής που θα τους αποφέρει κέρδη μεγάλης αξίας, προτιμούν να στρέφονται σε μια σειρά κλοπών, τα κέρδη των οποίων αθροιστικά καταλήγουν να είναι σημαντικά.

³⁶ Cusson M., (μετφ. Δασκαλάκη-Σαγκουνίδου Η.), *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002, σελ. 64

³⁷ Cusson M., όπ. π., σελ. 65

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά πιθανότατα ισχύουν και στις περιπτώσεις που οι κλοπές διαπράττονται από ανήλικους είτε στο σχολικό ή εξωσχολικό περιβάλλον, γεγονός όμως που θα επαληθευτεί ή θα διαψευστεί στην συνέχεια από τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας.

Η έξαρση του φαινομένου των κλοπών τα τελευταία χρόνια θα μπορούσε να εξηγηθεί με τον όρο «καταλληλότητα» των ευκαιριών. Πολλοί εγκληματολόγοι ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα αντιμετωπίζουν την αύξηση των περιστατικών κλοπής ως άμεση συνάρτηση της αύξησης της παραγωγικότητας, ενώ στη συνέχεια ο Cohen και ο Felson (1979) προτείνουν την ερμηνεία της θυματοποίησης ως απόρροια του τρόπου διαβίωσης. Χαρακτηριστικά, «ένα έγκλημα «λείας» εξαρτάται από τη φυσική ροπή του εν δυνάμει εγκληματία και από ένα κατάλληλο στόχο, σε περίπτωση απουσίας φύλακα».³⁸ Δηλαδή απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συνάντηση ενός ατόμου με κίνητρο και ενός στόχου που αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος για το δράστη, στην περίπτωση απουσίας οποιουδήποτε άλλου ατόμου που μπορεί να εμποδίσει το πέρασμα στην πράξη.

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η παραπάνω πρόταση, κρίνεται αναγκαία η ανάλυση των όρων «εν δυνάμει εγκληματίας», «στόχος» και «φύλακας». Ειδικότερα, εν δυνάμει εγκληματίας μπορεί να είναι οποιοδήποτε άτομο το οποίο διαθέτει κίνητρο επαρκές για το πέρασμα στην πράξη. Έτσι, εν δυνάμει εγκληματίας μπορεί να είναι τόσο εκείνος που είναι επιρρεπής σε πειρασμούς, όσο και ο χρόνιος εγκληματίας ο οποίος περιμένει την κατάλληλη ευκαιρία για να δράσει. Η επίδραση των ευκαιριών είναι ιδιαίτερα σημαντική στην περίπτωση των νέων οι οποίοι λόγω έλλειψης ωριμότητας δεν διαθέτουν μεγάλες αντοχές, καθώς και στις περιπτώσεις των υποτρόπων, στην εγκληματική δραστηριότητα των οποίων παίζουν καθοριστικό ρόλο οι περιστάσεις.

Ο στόχος επίσης, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην διάπραξη της κλοπής. Το ενδιαφέρον του δράστη, όπως είναι φυσικό, αυξάνεται όταν η αξία του στόχου είναι υψηλή, όταν είναι ορατός και η πρόσβαση σε αυτόν είναι σχετικά εύκολη.

Επίσης, ο φύλακας δεν είναι άλλος από τον απλό πολίτη ο οποίος με τις ενέργειές του και τον καθημερινό τρόπο ζωής του φροντίζει για την προστασία της προσωπικής του ιδιοκτησίας και της ιδιοκτησίας των ατόμων που ανήκουν στο οικογενειακό και φιλικό του περιβάλλον. Η απουσία ενδιαφέροντος από πλευράς των

³⁸ Cusson M., όπ. π., σελ. 71

πολιτών δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την διάπραξη κλοπών καθώς διευκολύνει τον δράστη να φτάσει πιο εύκολα στην κατάκτηση του στόχου. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η χωρο-χρονική σύμπτωση όλων αυτών των στοιχείων συντελούν στο πέρασμα στην πράξη.

Βασισμένοι στην επίδραση των ευκαιριών οι Felson και Cohen διατυπώνουν την “routines activities approach”³⁹ (προσέγγιση με βάση τις συνηθισμένες δραστηριότητες) προκειμένου να ερμηνεύσουν το εγκληματικό φαινόμενο. Η συγκεκριμένη προσέγγιση βασίζεται «σε μια κοινωνιολογία της καθημερινής ζωής, σύμφωνα με την οποία κάθε κοινωνικό σύστημα δομείται από την καθημερινή επανάληψη των ίδιων χειρονομιών, από τις καθημερινές συνήθειες».⁴⁰ Έτσι, οι καθημερινές δραστηριότητες και ο τρόπος ζωής επιτρέπει την διάπραξη αδικημάτων και ειδικότερα ευνοεί την διάπραξη κλοπών, αν αναλογιστούμε ότι για παράδειγμα η γενικευμένη χρήση του αυτοκινήτου επιτρέπει στα άτομα να εργάζονται σε μεγάλες αποστάσεις από την κατοικία τους γεγονός που αυξάνει το ευάλωτο της ιδιοκτησίας.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να τονιστεί ότι παρά την συμβολή της θεωρίας των ευκαιριών και των συνηθειών διαβίωσης στην ερμηνεία και κατανόηση του εγκληματικού φαινομένου, εντούτοις δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι δεν δίνονται σαφείς απαντήσεις που αφορούν την αύξηση των κλοπών τα τελευταία χρόνια.

Όσον αφορά ειδικότερα τις κλοπές που εμφανίζονται στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον και διαπράττονται από ανήλικους δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί με βεβαιότητα ότι η συγκεκριμένη θεωρία βρίσκει εφαρμογή. Μπορεί να υποθέσει κανείς ότι τα τρία στοιχεία που προαναφέρθηκαν ευνοούν το πέρασμα στην πράξη, γεγονός όμως που θα διαπιστωθεί αφού ληφθούν υπόψη τα λεγόμενα των ίδιων των μαθητών.

Επιπρόσθετα, οι καταστάσεις στα πλαίσια των οποίων πραγματοποιείται η κλοπή που διαπράττεται από ανήλικους μπορούν να ερμηνευτούν, «είτε ως καταστάσεις παιχνιδιού, είτε ως καταστάσεις φορτισμένες συγκινησιακά, στις οποίες η επιθυμία του δράστη να πραγματοποιήσει κάτι, η επιθυμία αυτοπραγμάτωσης σε μια δραστηριότητα ενθουσιαστική, εμφανίζεται ως καθοριστικό στοιχείο της συμπεριφοράς του».⁴¹ Η επιθυμία για περιπετειώδεις εμπειρίες, για πνευματική

³⁹ Cusson M., όπ. π., σελ. 73

⁴⁰ Cusson M., όπ. π., σελ. 73

⁴¹ Digneffe F., *Ηθική και εγκληματικότητα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 298

εγρήγορση και συγκινήσεις αποτελούν βασικά κίνητρα για το πέρασμα στην πράξη, καθώς συχνά οι ανήλικοι αναζητούν τρόπους διαφυγής από τη καθημερινότητα και την ανία του σχολικού περιβάλλοντος. Παρ' όλα αυτά, η επαλήθευση ή μη αυτών των υποθέσεων θα πραγματοποιηθεί παρακάτω με την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων.

3. ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

Η αύξηση του ενδιαφέροντος όσον αφορά τη βία στο σχολείο και ο σχετικός προβληματισμός που ανακύπτει προκειμένου να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου, έχει οδηγήσει στην εκπόνηση εμπειρικών ερευνών με σκοπό τη σε βάθος διερεύνησή του. Έχουν λοιπόν εκπονηθεί έρευνες που παρέχουν πληροφορίες σχετικές με τη χρήση ναρκωτικών και την κατανάλωση αλκοόλ στο χώρο του σχολείου, την θυματοποίηση μαθητών από βίαιες μορφές εγκλημάτων, την κατοχή όπλων στο σχολικό περιβάλλον, την εμφάνιση συμμοριών, τα φαινόμενα βανδαλισμού αλλά και τη θυματοποίηση καθηγητών και προσωπικού από μαθητές. Ωστόσο, δεν έχει εκπονηθεί ικανοποιητικός αριθμός ερευνών που να εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στο φαινόμενο των κλοπών στο χώρο του σχολείου, το οποίο εμφανίζεται αρκετά συχνά σε σχέση με άλλες μορφές θυματοποίησης.

Η μοναδική έρευνα που ασχολήθηκε αποκλειστικά με τις κλοπές στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον, είναι η έρευνα που εκπονήθηκε από τους Marc Le Blanc και Anne-Elyse Deguire με τίτλο “*taxage:une forme inédite de vol?*”⁴² σε σχολείο μέσης εκπαίδευσης σε μητροπολιτική περιοχή του Μόντρεαλ. Πρόκειται για ποσοτική έρευνα, η οποία χρησιμοποίησε ωστόσο και την ποιοτική μέθοδο προκειμένου να αναλυθούν οι ανοιχτές ερωτήσεις που τέθηκαν στους μαθητές, και η οποία πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 402 μαθητών που αποτελούνταν από 198 κορίτσια και 204 αγόρια ηλικίας 12-19 ετών. Όλοι οι μαθητές κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτηματολόγιο του οποίου οι ερωτήσεις (κλειστές και ανοιχτές) προέρχονταν από το MASPAQ (Μέτρηση της Κοινωνικής και Προσωπικής Προσαρμογής για τους Εφήβους του Κεμπέκ).

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο εστιάζεται στην μελέτη της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και των προβλημάτων που προκύπτουν από την υιοθέτησή της, την επίδραση της οικογένειας, τη σχολική εμπειρία, τις καθημερινές δραστηριότητες των μαθητών, τις σχέσεις τους με τους συμμαθητές τους καθώς και τη στάση τους απέναντι στους κανόνες και τα πρότυπα συμπεριφοράς. Στη συνέχεια, για τους σκοπούς της έρευνας το ερωτηματολόγιο εμπλουτίστηκε με ερωτήσεις σχετικές με το φαινόμενο της κλοπής στο σχολείο προκειμένου να διερευνηθεί σε βάθος.

⁴² Le Blanc M. & Deguire A., *Le taxage : une forme inedite de vol ?*, Criminologie, vol.35, No 2, 2002, σελ. 158-178

Οι ερωτήσεις ακολούθησαν το πρότυπο των ερωτήσεων του MASPAQ και αφορούσαν καταρχήν το ενδεχόμενο εκδήλωσης παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς ή θυματοποίησης που σχετίζεται με την κλοπή, την ηλικία κατά την οποία υιοθετήθηκε από τον έφηβο και την συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου κατά τη διάρκεια των τελευταίων δώδεκα μηνών. Το ερωτηματολόγιο παρουσιαζόταν με δύο διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το αν απευθύνονταν σε δράστες ή σε θύματα κλοπής. Έτσι, αντίστοιχα οι ερωτήσεις προσαρμόζονταν είτε σε ερωτήσεις αυτοομολογούμενης ενοχής είτε σε θυματοποίησης.

Εκτός από τις αρχικές ερωτήσεις, στην συνέχεια ακολουθούσαν τρεις ερωτήσεις που σχετίζονταν με την κλοπή αντικείμενων (με απειλή, χτύπημα ή χρήση όπλου) και τρεις ερωτήσεις που αφορούσαν την κλοπή χρημάτων (με απειλή, χτύπημα ή χρήση όπλου). Προκειμένου να διερευνηθεί η σύνδεση του φαινομένου της κλοπής με την υποκουλτούρα που πιθανά εμφανίζεται στο χώρο του σχολείου, προστέθηκαν ερωτήσεις που αφορούσαν την ύπαρξη υπο-ομάδων και τη συμμετοχή σε αυτές του δράστη ή του θύματος.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας⁴³ από το σύνολο των ερωτηθέντων μαθητών μόνο το 13,6% παραδέχθηκαν ότι είχαν διαπράξει κλοπή στο σχολικό ή εξωσχολικό περιβάλλον, αλλά μόλις το 9,2% παραδέχτηκε ότι αυτό συνέβη κατά τη διάρκεια του τελευταίου χρόνου. Αντίθετα, το 21,9% των μαθητών δήλωσε ότι είχε πέσει θύμα κλοπής τουλάχιστον μία φορά, αλλά μόνο το 11,1% ανέφερε ότι το περιστατικό θυματοποίησής του συνέβη τον τελευταίο χρόνο, ενώ από το σύνολο των θυμάτων ένας πολύ μικρός αριθμός είναι θύματα κατ' εξακουλήθηση. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί αν λάβουμε υπόψη ότι οι δράστες εμφανίζονται σε μικρότερο ποσοστό από το αντίστοιχο ποσοστό των θυμάτων και οι περισσότεροι είναι δράστες κατ' εξακολούθηση. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι δράστες αν και αποτελούν μειοψηφία ωστόσο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των θυμάτων εμφανίζονται να καλύπτουν μεγαλύτερο ποσοστό.

Συμπεραίνεται λοιπόν, τόσο από τις απαντήσεις των δραστών όσο και των θυμάτων ότι η κλοπή αποτελεί μορφή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς η οποία όμως δεν λαμβάνει τις διαστάσεις που προβάλουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Όπως διαπιστώνεται, μόνο ένα μικρό ποσοστό εφήβων έχουν εμπλακεί σε τέτοιες δραστηριότητες.

⁴³ Le Blanc M. & Deguire A.-E., όπ. π., σελ. 165

Όσον αφορά τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των δραστών αποδεικνύεται ότι τα αγόρια είναι αυτά που υπερτερούν με ποσοστό 19,5% έναντι των κοριτσιών, τα οποία εμφανίζουν πολύ μικρότερο ποσοστό, μόλις 7,7%. Επίσης, διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των δραστών είναι ηλικίας 15-16 ετών (18,6%), δεν κατάγεται από την Βόρεια Αμερική (16,7%), είναι μαθητές συνηθισμένων τάξεων (15,5%) και δεν προέρχονται από οικογένειες που αντιμετωπίζουν κοινωνικοοικονομικά προβλήματα.

Αντίθετα, τα θύματα χαρακτηρίζονται από ένα και μόνο χαρακτηριστικό: είναι στην πλειοψηφία τους αγόρια. Συμπεραίνεται λοιπόν, ότι το φαινόμενο της κλοπής τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό περιβάλλον αποτελεί μορφή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς η οποία εκδηλώνεται κατά κύριο λόγο από αγόρια και στρέφεται προς τα αγόρια. Έτσι, αποδεικνύεται για μια ακόμη φορά ότι τα αγόρια είναι περισσότερο επιρρεπή στην εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών σε σχέση με τα κορίτσια.

Επιπλέον, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των δραστών περιορίστηκαν στην κλοπή αντικειμένων (59%) ενώ αρκετά μικρότερο ήταν το ποσοστό αυτών που στρέφονταν στην κλοπή χρημάτων αλλά και αντικειμένων, ανάλογα με την περίπτωση. Από τα αντικείμενα που εκλάπησαν μόνο το 4,6% ήταν αντικείμενα κάποιας αξίας, δηλαδή αντικείμενα των οποίων η φίρμα είχε αναγνωριστεί από το δράστη, όπως ρούχα, καπέλα κ.ά., ενώ τα αντικείμενα χωρίς ιδιαίτερη χρηματική αξία εμφανίζονται σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό (16,9%). Όπως είναι αναμενόμενο, αντικείμενα με μεγάλη χρηματική αξία (κοσμήματα, ηλεκτρονικές συσκευές κ.ά.) κατέχουν την πρώτη θέση στις προτιμήσεις των δραστών με ποσοστό 21,5%. Όσον αφορά την κλοπή χρημάτων στις περισσότερες των περιπτώσεων, το θύμα υπέστη απώλεια αξίας μεγαλύτερης των 20\$ ενώ υπήρχαν και περιπτώσεις στις οποίες η αξία των χρημάτων που κλάπηκε, δεν είχε υπολογιστεί.

Συμπεραίνεται λοιπόν, ότι οι δράστες επιθυμούν και τελικά αποκτούν αντικείμενα και χρηματικά ποσά αρκετά μεγάλης αξίας τα οποία όμως δεν συνδέονται με την ύπαρξη κάποιας συγκεκριμένης υπο-ομάδας νεανικής υπο-κουλτούρας. Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν παραπέμπουν στην σύνδεση του φαινομένου με την ύπαρξη συγκεκριμένων ομάδων στο χώρο του σχολείου, με συνέπεια να διαψεύδεται η υπόθεση σύμφωνα με την οποία η κλοπή στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον ερμηνεύεται ως ταύτιση με παρεκκλίνουσες ομάδες.

Σχετικά με τη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε από το δράστη κατά τη διάρκεια του περάσματος στην πράξη, διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία χρησιμοποιεί μία μόνο μέθοδο, τις απειλές, προκειμένου να αφαιρέσει από το θύμα αντικείμενα ή χρήματα. Ένα μικρό ποσοστό (6,5%) κάνει χρήση βίας ή όπλου, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις ο δράστης χρησιμοποιεί ταυτόχρονα περισσότερες από μία μεθόδους. Παρ' όλα αυτά, παρατηρείται διαφοροποίηση ανάμεσα στις απαντήσεις των θυμάτων και των δραστών, καθώς τα θύματα δηλώνουν ότι έχουν δεχθεί επίθεση με χρήση όπλου σε ποσοστό πολύ μικρότερο από αυτό που δηλώνουν οι ίδιοι οι δράστες. Το γεγονός αυτό πιθανόν θα μπορούσε να εξηγηθεί είτε ως ανησυχία και φόβος από την πλευρά των θυμάτων είτε ως προσπάθεια καύχησης από την πλευρά των δραστών.

Τέλος, όσον αφορά τον τόπο διάπραξης της κλοπής, συμπεραίνεται ότι το σχολείο δεν αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο εμφάνισης του φαινομένου καθώς οι ίδιοι οι δράστες σε ποσοστό 75% αναφέρουν ότι διαπράττουν κλοπές σε δημόσιους χώρους και μόνο το 17,3% αναφέρει ότι διαπράττει κλοπή στο σχολικό περιβάλλον.

Συνοψίζοντας, αποδεικνύεται από τα πορίσματα της έρευνας ότι η κλοπή δεν αποτελεί ένα γενικευμένο και ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο το οποίο σχετίζεται με αποκλειστικά με το χώρο του σχολείου και με τη δράση συγκεκριμένων υπο-ομάδων. Αντίθετα, εμφανίζεται συχνά σε χώρους που δεν σχετίζονται με το σχολικό περιβάλλον και δεν συνοδεύεται από την χρήση σοβαρών μορφών βίας.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα δεν έχουν εκπονηθεί έρευνες που να επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στο φαινόμενο των κλοπών και ιδιαίτερα στο σχολικό περιβάλλον. Όμως, παρ' όλα αυτά η έρευνα του ΕΚΚΕ για την σχολική βία δίνει αξιόπιστα στοιχεία και για τις κλοπές στο χώρο του σχολείου αν και δεν αποτελούν αποκλειστικό αντικείμενό της.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με έρευνα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών με τίτλο: «Κοινωνική παραγωγή και αναπαραγωγή βίας στο σχολικό χώρο – εμπλοκή μαθητών σε βιαιότητες και σχολικές αντι-δράσεις» που διεξήχθη σε Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας, συμπεραίνεται ότι η κλοπή αποτελεί ένα αρκετά συχνό φαινόμενο. Ειδικότερα, από τα πορίσματα της έρευνας διαπιστώνεται ότι σχετικά με τα επεισόδια που έλαβαν χώρα εντός του σχολείου (Λύκειο), οι δράστες-μαθητές έχουν διαπράξει κλοπές αντικειμένων σε αρκετά υψηλά ποσοστά που φτάνουν το 50%, ενώ όσον αφορά την εκδήλωση βίαιων και αντιδραστικών και αντικοινωνικών συμπεριφορών οι δράστες δηλώνουν ότι έχουν πάρει χρήματα που

ανήκουν σε άλλους χωρίς την άδειά τους σε ποσοστό 3,2%.⁴⁴ Επίσης, όσον αφορά τη θυματοποίηση των μαθητών (Λυκείων), το 38,1% δηλώνει ότι έχουν απολέσει πράγματα ή χρήματα στο σχολείο, το 49,6% έχει χάσει πράγματα ή χρήματα μέσα στην τάξη και το 21% κοντά στο σχολείο, ενώ όσον αφορά την ενοχή των μαθητών μόνο το 6,7% έχει ομολογήσει ότι έχει πάρει πράγματα που ανήκουν σε άλλους και ακόμη μικρότερο ποσοστό (3,2%) έχει πάρει χρήματα που ανήκουν σε άλλους χωρίς την άδειά τους και από αυτούς είναι μεγαλύτερο το ποσοστό αυτών που το οικογενειακό τους περιβάλλον είναι αρνητικό (9,7%).⁴⁵ Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι από τα πορίσματα της συγκεκριμένης έρευνας διαπιστώνεται ότι οι μαθητές αντιλαμβάνονται το φαινόμενο της κλοπής ως έκφραση σχολικής βίας και το εντάσσουν στην κατηγορία των βίαιων και αντιδραστικών συμπεριφορών που εμφανίζονται στο χώρο του σχολείου.

⁴⁴ Τσίγκανου Ι., Δασκαλάκη Η., Τσαμπαρλή Δ., *Εικόνες και Αναπαραστάσεις Βίας στο Ελληνικό Σχολείο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σελ. 134

⁴⁵ Τσίγκανου Ι., Δασκαλάκη Η., Τσαμπαρλή Δ., *όπ. π.*, σελ. 137-138

4. ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

4.1 Μεθοδολογικά ζητήματα

4.1.1 Επιλογή θέματος

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έγινε καταρχήν με βάση το προσωπικό ενδιαφέρον για την μελέτη της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων στο σχολικό χώρο και στη συνέχεια προσδιορίστηκε ως διερεύνηση του φαινομένου της κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον. Κίνητρο για την εκπόνηση έρευνας πεδίου στο σχολικό περιβάλλον αποτέλεσε το γεγονός ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο δεν έχει διερευνηθεί μεμονωμένα και σε βάθος, αλλά εντάσσεται στα πλαίσια μελέτης της παραβατικότητας των ανηλίκων με αποτέλεσμα οι υπάρχουσες γνώσεις να κρίνονται ανεπαρκείς. Εξάλλου πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι το προσωπικό ενδιαφέρον του ερευνητή και οι προσωπικές του εμπειρίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν αφενός, την αφετηρία για την επιλογή του θέματος καθώς εξασφαλίζεται οικειότητα που διευκολύνει την πρόσβαση στο χώρο της έρευνας και αφετέρου, ένα ιδιαίτερο κίνητρο για την ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας που τις περισσότερες φορές είναι χρονοβόρα και επίπονη.⁴⁶

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αντλώντας το ενδιαφέρον από την πρωτοτυπία του θέματος επιλέχθηκε ως καταλληλότερη η διεξαγωγή επιτόπιας έρευνας με συμμετοχική παρατήρηση, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η δημιουργία στενών σχέσεων με τους ερευνώμενους με σκοπό τη σε βάθος διερεύνηση του φαινομένου. Παρά το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερευνών που έχουν εκπονηθεί και αφορούν τη μελέτη της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς στο χώρο του σχολείου ακολουθούν ποσοτικές μεθόδους, κρίθηκε σκόπιμη η υιοθέτηση διαφορετικής τακτικής προκειμένου το φαινόμενο της κλοπής να μελετηθεί από διαφορετική οπτική. Επιδιώκεται λοιπόν, όχι μια απλή καταγραφή των διαστάσεων και των τάσεων του φαινομένου αλλά επιχειρείται η διερεύνησή του μέσα από τις απόψεις, τις στάσεις, τις σκέψεις και τη νοοτροπία των ίδιων των μαθητών. Επιχειρείται δηλαδή, η σκιαγράφηση των σχέσεων τόσο μεταξύ των μαθητών όσο και μεταξύ μαθητών και καθηγητών, ενώ παράλληλα μελετώνται τα συναισθήματα και η στάση των θυμάτων

⁴⁶ Κυριαζή Ν., *Η Κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001, σελ. 255-256

καθώς και το ζήτημα της επίδρασης αυτών στην σχολική τους επίδοση αλλά και την κοινωνικοποίησή τους. Διερευνώνται επίσης, οι αντιλήψεις των μαθητών σχετικά με τη μεταχείριση του δράστη, η εμφάνιση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού και ρατσισμού στο σχολικό περιβάλλον, καθώς και οι απόψεις τους τόσο για τα αίτια του φαινομένου όσο και για τα μέτρα πρόληψης που θα πρέπει να λαμβάνονται. Τέλος, εξετάζεται το ενδεχόμενο σύνδεσης του φαινομένου με τη δράση υπο-ομάδων και τη δημιουργία υποκουλτούρας στο χώρο του σχολείου.

Παρά την επιλογή του θέματος με υποκειμενικά κριτήρια επιδιώκεται η όσο το δυνατόν αντικειμενικότερη προσέγγισή του καθώς, όπως είναι φυσικό, ο ερευνητής εκτός από την επιστημονική του ιδιότητα, φέρει αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς άμεσα συνδεδεμένα με το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον που δύσκολα αποβάλλονται. Για το λόγο αυτό, κατά τη διάρκεια της έρευνας, αν αυτή διεξάγεται με έντιμο τρόπο κρίνεται απαραίτητο «η ετεροπαρατηρησία να συνεπάγεται συγχρόνως και αυτοπαρατηρησία, και συχνά επαναπροσδιορισμό της ίδιας της ύπαρξης του ερευνητή».⁴⁷

4.1.2 Επιλογή πεδίου

Η επιλογή του πεδίου έγινε με βάση την ευκολία πρόσβασης σε αυτό, καθώς κατά τη διάρκεια προσπαθειών προσέγγισης διευθυντών διαφόρων σχολείων κρίθηκε ιδιαίτερα δύσκολη η εξασφάλιση άδειας προκειμένου να εκπονηθεί η έρευνα. Έτσι, επιλέχθηκε τελικά το σχολείο το οποίο αποδέχτηκε να αποτελέσει το αντικείμενο της έρευνας. Βέβαια στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι είχε ήδη προσδιοριστεί ότι η έρευνα θα επικεντρώνονταν σε εφήβους και συγκεκριμένα σε μαθητές λυκείου, αφού προηγήθηκε ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

Το σχολείο που μελετάται είναι Λύκειο στην περιοχή του Πειραιά το οποίο αποτελείται από 500 περίπου μαθητές ηλικίας 15-18 ετών, ενώ η έρευνα επικεντρώθηκε σε 30 μαθητές που προθυμοποιήθηκαν να παραχωρήσουν συνεντεύξεις που αφορούσαν το φαινόμενο των κλοπών κυρίως στο σχολικό αλλά και στο εξωσχολικό περιβάλλον. Η έρευνα διεξήχθη από το Μάρτιο έως και τον Μάιο του 2005 με τακτικές επισκέψεις στο χώρο του σχολείου κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των μαθημάτων. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν

⁴⁷ Λυδάκη Α., *Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2001, σελ. 158

επιδιώχθηκε η παρακολούθηση της συμπεριφοράς των μαθητών κατά την διάρκεια των μαθημάτων, προκειμένου να μην παρεμποδιστεί το διδακτικό έργο των καθηγητών και επηρεαστεί η προσοχή και το ενδιαφέρον των μαθητών. Αντίθετα, η προσέγγιση των μαθητών έγινε κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων και κατά τη διάρκεια πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων, έτσι ώστε να μην δαπανηθούν διδακτικές ώρες, μικρό χρονικό διάστημα πριν τη διεξαγωγή των πανελληνίων εξετάσεων για την εισαγωγή τους σε πανεπιστήμια ή τεχνολογικά ιδρύματα.

Η επιλογή του πεδίου, όπως προαναφέρθηκε, έγινε κατά κάποιο τρόπο αυθαίρετα λόγω των δυσκολιών πρόσβασης που προέκυψαν. Έτσι, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι πρόκειται για αντιπροσωπευτικό δείγμα μαθητών των οποίων τα χαρακτηριστικά μπορούν να γενικευτούν στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού. Εξάλλου, στην συγκεκριμένη περίπτωση, η εκπόνηση ποιοτικής έρευνας εξασφαλίζει την μελέτη των κοινωνικών φαινομένων όπως αυτά διαδραματίζονται στο φυσικό τους περιβάλλον, γεγονός που στοχεύει στην ανάλυσή τους από την πλευρά των υποκειμένων και όχι στην ανάδειξη γενικών τάσεων.⁴⁸ Αυτό σημαίνει ότι δεν επιβάλλονται εκ των προτέρων εννοιολογικές κατηγορίες και δεν καθορίζεται το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας, αντίθετα η θεωρία συγκροτείται από τα δεδομένα που προκύπτουν μέσω της συνεχούς παρατήρησης της υπό μελέτη ομάδας.

4.1.3 Επιλογή μεθόδου

Η μέθοδος η οποία ακολουθήθηκε κατά τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν όπως έχει ήδη αναφερθεί, η συμμετοχική παρατήρηση. Κρίθηκε σκόπιμη, ύστερα από την εξέταση όλων των παραμέτρων, η αποκάλυψη της επιστημονικής ιδιότητας και η γνωστοποίηση των ερευνητικών προθέσεων προκειμένου να εξασφαλιστεί η επιτυχής έκβαση της έρευνας. Παράλληλα, άμεση επιδίωξη υπήρξε η όσο το δυνατό μεγαλύτερη συμμετοχή στις δραστηριότητες της ομάδας και η σύναψη σχέσεων ώστε να εξασφαλιστεί η ειλικρίνεια των υποκειμένων.

Στα πρώτα στάδια της έρευνας αποφεύχθηκε σκόπιμα η άμεση καταγραφή παρατηρήσεων, καθώς διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές αποπροσανατολίζονταν και έστρεφαν το ενδιαφέρον τους περισσότερο στην διαδικασία καταγραφής παρά στη

⁴⁸ Κυριαζή Ν., όπ. π., σελ. 245-247

διεξαγωγή και το περιεχόμενο της συνέντευξης. Έτσι, οι παρατηρήσεις καταγράφονταν όχι κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, αλλά κατά το διάστημα που μεσολαβούσε μεταξύ αυτών, γεγονός που τις περισσότερες φορές περνούσε απαρατήρητο, αλλά ταυτόχρονα μείωνε την πιθανότητα επιλεκτικής καταγραφής και ανάπλασης των στοιχείων από τον ερευνητή.

Αρχικά οι παρατηρήσεις σχετίζονταν με το φυσικό χώρο στον οποίο εντάσσονται τα ερευνώμενα άτομα, τα χαρακτηριστικά και τις συνήθειές τους, ενώ στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική συνέντευξη προκειμένου να διερευνηθούν οι αντιλήψεις και συμπεριφορές των ερευνώμενων. Η συνέντευξη αρχικά βασίστηκε σε γενικές ερωτήσεις που αφορούσαν το φαινόμενο της κλοπής με σκοπό τη διεξαγωγή συζήτησης με κύριο ομιλητή των ερωτώμενων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι ερωτήσεις αφορούσαν την ενδεχόμενη θυματοποίηση των μαθητών, καθώς θεωρήθηκε ότι αυτό θα εξασφάλιζε αυξημένες πιθανότητες προθυμοποίησης και επομένως συμμετοχής τους στην έρευνα. Οι ερωτήσεις αν και είχαν εκ των προτέρων σχεδιαστεί δεν ετίθετο όλες ή με τον ίδιο τρόπο σε κάθε συνέντευξη. Αντίθετα, η μορφή και το περιεχόμενό τους προσαρμόζονταν ανάλογα με την προσωπικότητα του ερωτώμενου. Εξάλλου, το βασικό χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας και το οποίο τη διαφοροποιεί από την ποσοτική είναι η δυνατότητα που παρέχει στον ερωτώμενο να αναπτύσσει τα θέματα όπως εκείνος θέλει, περιγράφοντας ελεύθερα τις εμπειρίες του, αναφερόμενος σε γεγονότα και καταστάσεις που έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον ίδιο.⁴⁹

4.1.4 Δυσκολίες

Η σημαντικότερη ίσως δυσκολία που προέκυψε από τα πρώτα στάδια της έρευνας ήταν η δυσκολία πρόσβασης στο σχολικό περιβάλλον, καθώς η μεγαλύτερη πλειοψηφία των διευθυντών σχολείων που προσεγγίστηκαν αρνήθηκαν να συμβάλλουν στην ερευνητική διαδικασία. Η καχυποψία για το περιεχόμενο της έρευνας και η αμφισβήτηση της τήρησης της ανωνυμίας από την πλευρά του ερευνητή είχαν ως τελικό αποτέλεσμα την άρνηση εισόδου στο πεδίο της έρευνας, γεγονός που είχε ως συνέπεια το χάσιμο πολύτιμου χρόνου. Αυτό, όπως ήταν φυσικό προκάλεσε περαιτέρω προβλήματα, καθώς η διεξαγωγή των ποιοτικών συνεντεύξεων

⁴⁹ Κυριαζή Ν., όπ. π., σελ. 262

ήταν απαραίτητο να ολοκληρωθεί μέχρι τις αρχές Μαΐου λόγω της έναρξης των πανελληνίων εξετάσεων.

Επίσης, ιδιαίτερα δύσκολη κρίθηκε η συγκρότηση του θεωρητικού πλαισίου της έρευνας και εννοιολογικός προσδιορισμός του αντικειμένου λόγω έλλειψης της σχετικής βιβλιογραφίας. Οι έρευνες που έχουν εκπονηθεί αφορούν τη μελέτη του φαινομένου της σχολικής βίας και της παραβατικότητας των ανηλίκων, χωρίς να επικεντρώνονται στο φαινόμενο των κλοπών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη επαρκών γνώσεων, γεγονός που δυσχεραίνει τη σαφή οριοθέτηση του προβλήματος. Επιπλέον, η δυσκολία εξεύρεσης ενός ακριβούς και κοινώς αποδεκτού ορισμού της σχολικής βίας δημιουργεί ταυτόχρονα δυσκολία στην οριοθέτηση του φαινομένου των κλοπών στο σχολικό περιβάλλον. Ανακύπτει λοιπόν, το ερώτημα κατά πόσο το φαινόμενο της κλοπής αποτελεί μορφή σχολικής βίας και κατά πόσο η μελέτη του μπορεί να ενταχθεί σε ένα γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο.

Όσον αφορά τις δυσκολίες που προέκυψαν κατά την πρόσβαση στο πεδίο της έρευνας και κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, σχετίζονταν κυρίως με την προσέγγιση των μαθητών ώστε να νιώσουν εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του ερευνητή και να απαντήσουν με ειλικρίνεια στις ερωτήσεις. Είναι γεγονός, ότι η είσοδος ενός «ξένου» στην κλειστή κοινωνία του σχολείου δημιουργεί έκπληξη και απορία σε μαθητές και διδακτικό προσωπικό, δυσχεραίνοντας την σύναψη στενών σχέσεων. Για το λόγο αυτό, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή κατά την πρώτη συνάντηση έτσι ώστε να προσδιοριστεί ο ερευνητικός ρόλος και να εξασφαλιστεί η αποδοχή του από τους ερευνώμενους.

Όπως ήταν φυσικό, κατά τις πρώτες συναντήσεις οι μαθητές διατηρούσαν επιφυλακτική και καχύποπτη στάση, ήταν ιδιαίτερα προσεκτικοί στις απαντήσεις τους και δεν εκφράζονταν ελεύθερα. Όμως στη συνέχεια, η καθημερινή επαφή μαζί τους είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης αφήνοντας περιθώρια για ελεύθερη έκφραση των απόψεων και των αντιλήψεών τους. Στο σημείο αυτό βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι ήταν άμεσος ο κίνδυνος η συζήτηση να στραφεί σε θέματα που ενδιέφεραν τον ερωτώμενο, γεγονός που απαιτούσε την άμεση παρέμβαση του ερευνητή. Δύσκολη κρίνονταν λοιπόν, η διατήρηση ισορροπίας ανάμεσα στην εκπλήρωση του ερευνητικού ρόλου από τη μια, και στην ελευθερία έκφρασης των υποκειμένων από την άλλη. Ταυτόχρονα πρόβλημα αποτέλεσε ο έλεγχος της ειλικρίνειας των μαθητών και της αξιοπιστίας των λεγόμενών τους αφού

σε πολλές περιπτώσεις διαπιστώθηκε ότι δεν αντιμετώπιζαν με σοβαρότητα την διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Παρά τις δυσκολίες, πρέπει να σημειωθεί ότι τελικά η πλειοψηφία των μαθητών συμμετείχε με προθυμία στην έρευνα και εξέφρασε ενδιαφέρον για το υπό μελέτη αντικείμενο συμβάλλοντας στην ομαλή έκβασή της.

Τέλος, το σημαντικότερο ίσως, πρόβλημα ήταν η εξασφάλιση όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αντικειμενικότητας και αξιοπιστίας καθώς η υποκειμενική πρόσληψη των πραγμάτων και η επίδραση των προσωπικών βιωμάτων είναι αναπόφευκτη. Η τήρηση ουδέτερης στάσης, η ίση αντιμετώπιση όλων των μαθητών και η παράβλεψη προκαταλήψεων και στερεοτύπων ήταν απαραίτητη για την αντικειμενικότερη διερεύνηση του φαινομένου.

4.1.5 Οριοθέτηση του αντικειμένου

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, η οριοθέτηση του φαινομένου της κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον αποτελεί ένα βασικό πρόβλημα λόγω της έλλειψης σχετικής βιβλιογραφίας και απουσίας παρόμοιων εμπειρικών ερευνών.

Ο νόμος προβλέπει, στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της κλοπής, την αφαίρεση ξένου κινητού πράγματος από την κατοχή άλλου με σκοπό την παράνομη ιδιοποίησή του από το δράστη.⁵⁰ Όμως, στην συγκεκριμένη περίπτωση το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην κλοπή που διαπράττεται στο σχολικό χώρο ή έξω από αυτόν με την άμεση συμμετοχή ανηλίκων, με αποτέλεσμα να κρίνεται αναγκαία η προσαρμογή του νομικού ορισμού με σκοπό τη σε βάθος διερεύνηση του φαινομένου. Έτσι, η κλοπή στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον ορίζεται για τις ανάγκες της έρευνας ως αφαίρεση αντικειμένων ή χρημάτων από την κατοχή ανηλίκων μαθητών με σκοπό την ιδιοποίησή τους από ανήλικους δράστες. Σε αυτή την περίπτωση τόσο οι δράστες όσο και τα θύματα είναι ανήλικοι και το πέρασμα στην πράξη συμβαίνει είτε στο χώρο του σχολείου είτε στο δρόμο από ή/και προς αυτό.

Έτσι, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η έρευνα που διεξάγεται έχει ως αποκλειστικό της ενδιαφέρον τις κλοπές που σημειώνονται στο χώρο του σχολείου και έξω από αυτόν, με δράστες και θύματα ανήλικους μαθητές και ειδικότερα

⁵⁰ Κρανιδιώτη Μ., *Η Κλοπή σε Καταστήματα: Το φαινόμενο και ο κοινωνικός του έλεγχος*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1995, σελ. 82

μαθητές Λυκείου. Δεν γίνεται λοιπόν, αναφορά σε κλοπές που αφορούν την αφαίρεση αντικειμένων που ανήκουν στη σχολική περιουσία ή προσωπικών αντικειμένων των διδασκόντων, ενώ παράλληλα δεν εξετάζονται και οι περιπτώσεις κλοπών που σημειώνονται από αγνώστους στο εξωσχολικό περιβάλλον.

Το φαινόμενο της κλοπής μεταξύ ανήλικων μαθητών μπορεί να μην θεωρείται σοβαρή μορφή βίας στο σχολικό χώρο, καθώς τις περισσότερες φορές περιορίζεται στο επίπεδο μικροκλοπών, όμως, παρ' όλα αυτά, δεν παύει να αποτελεί παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και να χρήζει επιστημονικής διερεύνησης ώστε να είναι δυνατή η αντιμετώπισή του. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κλοπή στο σχολικό περιβάλλον μπορεί να λαμβάνει σοβαρότερες διαστάσεις όταν συνοδεύεται και από άλλες μορφές βίας, όπως εκφοβισμός, απειλές, ακόμη και σωματική βία. Επιπλέον, οι κλοπές ως φαινόμενο, συναντώνται αρκετά συχνά στο χώρο του σχολείου αλλά και στον περιβάλλοντα του σχολείου χώρο, και σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να κατέχουν αρκετά υψηλά ποσοστά σε σχέση με άλλες μορφές βίας.

Οι προβληματισμοί λοιπόν, που ανακύπτουν και συντελούν στην συγκρότηση του αντικειμένου, σχετίζονται καταρχήν με το γεγονός ότι το σχολείο αποτελεί κοινωνικοπολιτικό θεσμό που συντελεί στην παραγωγή και αναπαραγωγή γνώσεων, αντιλήψεων, ιδεών και στάσεων του αξιακού μας συστήματος. Το σχολείο ασκεί τον κοινωνικοποιητικό του ρόλο, καθώς συμβάλλει στην ωρίμανση των μαθητών και στη διαμόρφωση της προσωπικής και της κοινωνικής τους ταυτότητας. Ο μαθητής μέσω του πλήθους σχέσεων και αλληλεπιδράσεων είναι σε θέση να δημιουργήσει τη δική του αντίληψη για το σχολικό περιβάλλον, «προσδίδει τα δικά του νοήματα σε πρόσωπα, προθέσεις και καταστάσεις και διαμορφώνει την εικόνα του εαυτού του, επιδιώκοντας την ικανοποίηση των αναγκών του και την πραγμάτωση των προσδοκιών του, οι οποίες συχνά διαψεύδονται, απελευθερώνοντας συναισθηματικές εντάσεις με αντίκτυπο στις στάσεις και στις συμπεριφορές του».⁵¹

Εφόσον η κλοπή αποτελεί έκφραση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, η οποία εντάσσεται στο γενικότερο κλίμα βίας που εκδηλώνεται στο σχολικό περιβάλλον, σκόπιμη κρίνεται η μελέτη των παραγόντων εκείνων που ευνοούν την εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών που δυσχεραίνουν την αρμονική συμβίωση των μαθητών. Βασικό αντικείμενο μελέτης αποτελεί η πρόσληψη και η

⁵¹ Τσίγκανου Ι., Δασκαλάκη Η., Τσαμπαρλή Δ., όπ. π., σελ. 42

αξιολόγηση των φαινομένων βίας, και στη συγκεκριμένη περίπτωση των κλοπών, από τους ίδιους τους μαθητές γι' αυτό και επιδιώκεται η όσο το δυνατόν ουσιαστικότερη προσέγγισή τους. Οι αντιλήψεις και οι στάσεις των υποκειμένων απέναντι στην βαρύτητα, την ένταση, την έκταση και τα χαρακτηριστικά του φαινομένου μπορούν να φανούν διαφωτιστικές για την σε βάθος διερεύνησή του.

4.1.6 Πεδίο της έρευνας

Η ανθρώπινη παρέμβαση στο χώρο δίνει σημαντικές πληροφορίες για τη ζωή των ατόμων και τις δραστηριότητες τους μέσα σε αυτόν. Έτσι, ζωτικής σημασίας κρίνεται η καταγραφή όχι μόνο των γεγονότων που διαδραματίζονται και των σχέσεων που δημιουργούνται ανάμεσα στα μέλη της ομάδας που ερευνάται, αλλά και των πληροφοριών που σχετίζονται με το χώρο στον οποίο λαμβάνουν χώρα τα παραπάνω.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, πεδίο της έρευνας αποτελεί ένα δημόσιο Λύκειο στην περιοχή του Πειραιά το οποίο αριθμεί γύρω στους 500 μαθητές ηλικίας 15-18 ετών. Οι πληροφορίες που σχετίζονται με το χώρο του σχολείου εστιάζονται κυρίως στην διατήρηση των κτιριακών εγκαταστάσεων, καθώς πρέπει να σημειωθεί ότι παρά την παλαιότητα του κτιρίου καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες για την όσο το δυνατόν καλύτερη συντήρησή του. Εντύπωση, προκάλεσε το γεγονός ότι τόσο οι εξωτερικοί όσο και οι εσωτερικοί χώροι του σχολείου διατηρούνταν σε πολύ καλή κατάσταση υποδεικνύοντας πιθανότατα το σεβασμό των μαθητών προς το σχολικό περιβάλλον και τη συμβολή τους στην καλή διατήρησή του. Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί ότι δεν υπήρχαν εμφανή σημάδια βανδαλισμών ή άλλων μορφών καταστροφικής βίας, γεγονός που δεν δημιουργούσε υποψίες εκδήλωσης επιθετικών μορφών συμπεριφοράς.

Άξιο αναφοράς είναι ότι στο συγκεκριμένο σχολείο δίνεται ιδιαίτερη σημασία στους χώρους αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, όπως γήπεδα και αίθουσα τελετών η οποία αποτελείται από μικρό θέατρο για την διοργάνωση παραστάσεων. Ο περιβάλλον χώρο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα φιλικός προς τους μαθητές αν ληφθεί υπόψη ότι το προαύλιο του σχολείου κατακλύζεται από πράσινο προκαλώντας το σεβασμό αλλά και την επιθυμία των μαθητών για την όσο το δυνατό καλύτερη διατήρησή του.

Η άψογη, θα μπορούσε να πει κανείς, συντήρηση των κτιριακών εγκαταστάσεων θα μπορούσε να οδηγήσει στον ισχυρισμό ότι το συγκεκριμένο σχολείο χαρακτηρίζεται από την δημιουργία ενός υγιούς κλίματος, ενός κλίματος πειθαρχίας και σεβασμού από πλευράς των μαθητών. Η απλή παρατήρηση του χώρου δεν αποκαλύπτει ανθρώπινες παρεμβάσεις που αποδεικνύουν την εκδήλωση μορφών παρεκκλίνουσας και αντικοινωνικής συμπεριφοράς, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι η καταγραφή πληροφοριών που σχετίζονται με το χώρο δεν είναι δυνατό να διαψευστεί στη συνέχεια με τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με τα ερευνώμενα άτομα.

Στο σημείο αυτό, σκόπιμη κρίνεται η ένταξη του υπό μελέτη πεδίου στην ευρύτερη περιοχή στην οποία ανήκει, καθώς οι πληροφορίες που αφορούν την επίδραση οικονομικών, κοινωνικών, ιστορικών και πολιτιστικών παραγόντων μπορεί να συμβάλλουν στην ουσιαστικότερη κατανόηση του φαινομένου.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το σχολείο που μελετάται ανήκει στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά. Προκειμένου λοιπόν, να περιγραφεί η υπάρχουσα κοινωνικοοικονομική και κοινωνικοπολιτιστική δομή της περιοχής χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία που προέκυψαν από την εμπειρική έρευνα που διεξήχθη από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών⁵² με σκοπό την διερεύνηση των αλλαγών που επήλθαν στην τοπική αυτή κοινωνία.

Ο Πειραιάς είναι φυσικό πως δεν υφίσταται πλέον ως ανεξάρτητη πόλη, λιμάνι και βιομηχανικό κέντρο όπως σχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε στο δεύτερο μισό του 19^{ου} και στις αρχές του 20ού αιώνα. «Σήμερα, έχουν ξεπεραστεί οι δυσκολίες των προηγούμενων δεκαετιών και η περιοχή βρίσκεται σε πλήρη άνθηση. Ο οικιστικός χώρος είναι έντονα αστικοποιημένος. Η κοινωνικο-οικονομική ολοκλήρωση όλης της περιοχής συνδέθηκε με το λειτουργικό κέντρο του Πειραιά το οποίο, εκτός από τις αυξημένες δραστηριότητες γύρω από το λιμάνι, απέκτησε και σημαντικές δραστηριότητες του τριτογενούς τομέα. Προοδευτικά, όσο η περιοχή αναπτύσσεται παύει να έχει ανταγωνιστικό ρόλο απέναντι στην Αθήνα: ο ρόλος της γίνεται συμπληρωματικός».⁵³

⁵² Benoit-Guilbot O., Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Παπλιάκου Β., Σορώκος Ε., Τσανίρα Ε., Χατζηγιάννη Α., *Διαδικασίες Κοινωνικού Μετασχηματισμού στον Πειραιά: Μετακινήσεις, οικογένεια, εργασία*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1998

⁵³ Benoit-Guilbot O., Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Παπλιάκου Β., Σορώκος Ε., Τσανίρα Ε., Χατζηγιάννη Α., όπ. π., σελ. 15-16

Επίσης, από τα πορίσματα της συγκεκριμένης έρευνας διαφαίνεται μονιμότητα στην εγκατάσταση του πληθυσμού, καθώς δεν παρατηρούνται σημαντικές μετακινήσεις σε άλλες περιοχές της ευρύτερης περιοχής της Πρωτεύουσας, γεγονός που συνδέεται με τα υψηλά ποσοστά ιδιοκτησίας αλλά και την ύπαρξη συγγενικών προσώπων κοντά στον τόπο κατοικίας. Όσον αφορά τις κοινωνικές σχέσεις στη γειτονιά και τη συνοικία αυτές κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές από τους ίδιους τους κατοίκους, ενώ η οικογένεια εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους βασικούς πόλους της προσωπικής και κοινωνικής ζωής των ατόμων.

Σχετικά με τη διάρθρωση της απασχόλησης, διαπιστώνεται ότι ο αριθμός των ελεύθερων επαγγελματιών είναι μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο της Πρωτεύουσας, ενώ η πλειοψηφία των ελεύθερων επαγγελματιών είναι αυτοαπασχολούμενοι, κυρίως εργάτες και τεχνίτες. Όσον αφορά την συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση, εμφανίζεται αρκετά χαμηλή σε σχέση με τα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών της Πρωτεύουσας. Η βιομηχανία και η βιοτεχνία, το εμπόριο και οι μεταφορές εξακολουθούν να αποτελούν το βασικό κορμό των δραστηριοτήτων της περιοχής, ενώ, παράλληλα, ο τομέας των υπηρεσιών αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς.

4.2 Ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων

4.2.1 Κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των ερευνώμενων.

«Μέσα στο κοινωνικό πεδίο δρουν άτομα που κατέχουν συγκεκριμένες έξεις, δηλαδή ιδιαίτερες γνώσεις και πεποιθήσεις, προδιαθέσεις, εσωτερικευμένα σχήματα συμπεριφοράς».⁵⁴ Για να διερευνηθεί λοιπόν, το υπό μελέτη φαινόμενο και να εντοπιστούν οι παράγοντες και οι μηχανισμοί που οδηγούν στην εμφάνισή του, αναγκαία κρίνεται καταρχήν η μελέτη των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα.

Αρχικά, θα πρέπει να αναφερθεί ότι επιδιώχθηκε σκόπιμα η ισομερής κατανομή, όσον αφορά το φύλο των υποκειμένων της έρευνας προκειμένου να διαμορφωθεί μια σαφέστερη και ολοκληρωμένη εικόνα μέσω των εμπειριών και των αντιλήψεων των μαθητών και των δύο φύλων σχετικά με το φαινόμενο της κλοπής.

⁵⁴ Λυδάκη Α., όπ. π., σελ. 154

Επίσης, όσον αφορά την ηλικία έχει ήδη ειπωθεί ότι επρόκειτο για μαθητές ηλικίας 15-18 ετών. Ο μαθητικός πληθυσμός, επιπλέον, εμφανίζεται κατά κύριο λόγο, ομοιογενής αφού οι αλλοδαποί μαθητές αποτελούν μειοψηφία.

Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών διαπιστώνεται ομοιογένεια, καθώς οι περισσότεροι μαθητές που ερωτήθηκαν δήλωσαν ότι ζουν σε συνθήκες τυπικής ελληνικής οικογένειας, κατοικώντας με τους δύο γονείς και τα αδέρφια τους, χωρίς να αναφέρουν προβλήματα, όπως διαζύγια ή άλλα περιστατικά που δυσχεραίνουν την αρμονική συμβίωση. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το ενδεχόμενο απόκρυψης στοιχείων ή διατύπωση αναληθών απαντήσεων, λόγω της προσωπικής φύσης των συγκεκριμένων στοιχείων. Κατά τη εκπόνηση ποιοτικής έρευνας με διεξαγωγή προσωπικών συνεντεύξεων αν και διαβεβαιώνεται από την πλευρά του ερευνητή η τήρηση της ανωνυμίας, ωστόσο οι μαθητές είναι πιθανό να νιώθουν άβολα, συγκριτικά με την συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου όπου δεν θα είναι αναγκαία η διεξαγωγή συζήτησης αλλά η απλή επιλογή απαντήσεων. Παρ' όλα αυτά, δεν διαπιστώθηκε ιδιαίτερη δυσκολία ή απροθυμία όσον αφορά τις ερωτήσεις που σχετίζονταν με το οικογενειακό περιβάλλον των συνεντευξιζόμενων.

Χαρακτηριστικά δραστών-θυμάτων

Οι απαντήσεις των μαθητών δίνουν επίσης σημαντικές πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά των δραστών αλλά και των θυμάτων κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον. Καταρχήν, οι περισσότεροι μαθητές αν και έχουν ακούσει περιστατικά κλοπής που έχουν σημειωθεί στο χώρο του σχολείου και έξω από αυτόν, ωστόσο μια μειοψηφία έχει πέσει θύμα.

Παρά το γεγονός ότι προηγούμενες έρευνες έχουν αποδείξει ότι η σχολική βία και ειδικότερα οι κλοπές διαπράττονται από αγόρια και στρέφονται εναντίον αγοριών, στην συγκεκριμένη περίπτωση αν και εμφανίζεται ξεκάθαρη εικόνα για το φύλο των δραστών, δεν συμβαίνει το ίδιο και για τα θύματα. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των μαθητών, οι δράστες κλοπών είναι κατά κύριο λόγο αγόρια και μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις εμφανίζονται και τα κορίτσια να διαπράττουν το συγκεκριμένο αδίκημα.

Τα λόγια ενός 17χρονου αγοριού εξηγούν κατά κάποιο τρόπο τους λόγους για τους οποίους οι δράστες δεν προέρχονται και από τα δύο φύλα:

«Το φαινόμενο της κλοπής εμφανίζεται τουλάχιστον στο σχολείο, αλλά πιστεύω και στην ευρύτερη κοινωνία, ως κατεξοχήν αντρική υπόθεση. Σίγουρα οι δράστες στην πλειοψηφία τους είναι αγόρια, καθώς με αυτό τον τρόπο αποδεικνύουν τον ανδρισμό τους. Η κλοπή για αυτούς αποτελεί μια πρόκληση μέσω της οποίας προσπαθούν να αποδείξουν την αξία τους, κυρίως στην παρέα. Με αυτό τον τρόπο θέλουν να δείξουν ότι καταρχήν, δεν φοβούνται τις συνέπειες και κατά δεύτερον, ότι μπορούν να επιβάλλονται σε άλλους. Κάτι τέτοιο δεν γίνεται από την πλευρά των κοριτσιών, αφού αυτά σκέφτονται με τελείως διαφορετικό τρόπο και όταν προσπαθούν να επιβληθούν σε τρίτους, χρησιμοποιούν άλλα μέσα.

Οι συνεντεύξεις με τους μαθητές είναι ο μοναδικός τρόπος καταγραφής των προσωπικών τους αντιλήψεων και πεποιθήσεων, αν ληφθεί υπόψη ότι τους δίνεται η δυνατότητα να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους. Από τα λόγια των περισσότερων προκύπτει ότι η πλειοψηφία των δραστών προέρχεται από παρέες αγοριών, γεγονός που μπορεί να εξηγηθεί ως άμεση συνάρτηση των επιρροών που δέχονται από πρότυπα που προβάλλονται από την οικογένεια, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αλλά και την συναναστροφή τους με συνομηλίκους τους. Η εικόνα του «δυνατού άντρα» που χαρακτηρίζεται από υψηλή αυτοπεποίθηση και κυριαρχία σε άλλους, πολλές φορές υιοθετείται, και επιχειρείται η πραγμάτωσή της με την εκδήλωση μορφών παραβατικότητας. «Στην τηλεόραση οι άνδρες παρουσιάζονται σκληροί, δυνατοί, ευκίνητοι, αποφασιστικοί και αποτελεσματικοί στην επίτευξη των στόχων τους, ενώ οι γυναίκες παρουσιάζονται ωραίες, γλυκές, αδύναμες, αναποφάσιστες, πονηρές, ανίκανες συνήθως να επιλύσουν τα προβλήματά τους και ετεροκαθοριζόμενες στους περισσότερους τομείς της ζωής τους».⁵⁵

Η παρέα, όπως είναι φυσικό, ενισχύει σε πολλές περιπτώσεις την υιοθέτηση τέτοιων συμπεριφορών ως απόδειξη δύναμης, και τις επικροτεί θεωρώντας τις κατορθώματα. Έτσι, η κλοπή στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον μπορεί να διαπράττεται από ανήλικα αγόρια χωρίς να εκλαμβάνεται η βαρύτητα της πράξης αλλά και οι σοβαρότητα των τιμωριών που μπορεί να τους επιβληθούν. Συχνά, αποτελεί μέρος ενός «παιχνιδιού» που βασίζεται στην παρακίνηση, τη μίμηση, την απόκτηση κύρους και την επιθυμία αποδοχής και αφομοίωσης από την παρέα.

⁵⁵ Λαμπροπούλου Ε., όπ. π., σελ. 89-90

Η προβολή εξωραϊσμένων μορφών βίας και ηρώων που χαρακτηρίζονται από δύναμη και αναγνωρισιμότητα, από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κυρίως την τηλεόραση αποτελούν πρότυπα για τους ανήλικους και δημιουργούν την πρόκληση να τους μοιάσουν. Φαίνεται πως η προβολή της βίας μάλλον επηρεάζει περισσότερο τα αγόρια, καθώς η ταύτιση με τα πρόσωπα που παρουσιάζονται είναι αμεσότερη. Εξάλλου, η αντρική κυριαρχία είναι φαινόμενο που παρουσιάζεται συχνά, άμεσα συνυφασμένο με τη σωματική δύναμη.

Τα πρότυπα, οι αξίες και οι αντιλήψεις που χαρακτηρίζουν το οικογενειακό περιβάλλον είναι ικανές να επηρεάσουν την εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Έτσι, σε περιπτώσεις όπου ο πατέρας εμφανίζεται ως κυρίαρχος της οικογένειας, ο οποίος διαθέτει δύναμη αλλά και την ικανότητα να επιβάλλεται στα μέλη της μπορεί να αποτελέσει πρότυπο προς μίμηση για τα νεαρά αγόρια της οικογένειας.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν και άτομα που εξαιτίας των περιστατικών που έχουν βιώσει υποστηρίζουν πως και τα κορίτσια κλέβουν αρκετά συχνά στο χώρο του σχολείου. Ένα 16χρονο κορίτσι το οποίο έπεσε θύμα κλοπής από άτομο του ίδιου φύλου υποστηρίζει τα εξής:

«Παλαιότερα θεωρούσαμε ότι το φαινόμενο της κλοπής διαπράττονταν αποκλειστικά από αγόρια, όμως τα τελευταία χρόνια και τα κορίτσια κλέβουν αρκετά συχνά χρήματα και κινητά τηλέφωνα από συμμαθητές τους. Μπορεί να μην έχουν εξισωθεί, όμως αρκετές είναι οι περιπτώσεις κλοπής στις οποίες ο δράστης ήταν κοπέλα. Βέβαια, τα κορίτσια είναι σχεδόν απίθανο να χρησιμοποιήσουν βία, σε αντίθεση με τα αγόρια, τα οποία δεν έχουν αναστολές ως προς αυτή την κατεύθυνση. Και ως ένα σημείο είναι λογικό, καθώς τα αγόρια ευνοούνται λόγω σωματικής διάπλασης προκειμένου να επιβληθούν στο θύμα τους».

Οι κλοπές με δράστες ανήλικα κορίτσια, αν και δεν είναι ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο, ωστόσο διαφαίνεται από τις απαντήσεις των μαθητών της έρευνας ότι αυξάνεται τα τελευταία χρόνια. Η συμμετοχή των κοριτσιών σε τέτοια περιστατικά αν και σπάνια, δεν πρέπει να παραβλεφθεί, ωστόσο κρίνεται δύσκολη η ερμηνεία της. Οι επιρροές που ασκεί η παρέα στα μέλη της, κρίνονται καταλυτικές για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των εφήβων. Έτσι, όπως και στην περίπτωση των αγοριών, τα πρότυπα συμπεριφοράς που προβάλλονται ή πολλές φορές επιβάλλονται

από τις παρέες συνομηλίκων μπορούν να επιδράσουν στην ψυχολογία των κοριτσιών και να οδηγήσουν στην εκδήλωση παρεκκλίνουσας ή παραβατικής συμπεριφοράς.

Παρ' όλα αυτά, τα κορίτσια φαίνεται ότι συμμετέχουν περισσότερο σε έμμεσες μορφές σχολικής βίας, όπως λεκτική ή ψυχολογική βία, πειράγματα, απομόνωση ή εξοστρακισμός κ.ά., σε αντίθεση με τα αγόρια τα οποία εμφανίζονται ως δράστες άμεσων μορφών παρενόχλησης που συχνά συνοδεύονται και με τη χρήση σωματικής βίας.⁵⁶

Όπως, δηλώνουν και οι ίδιοι οι μαθητές, στις περιπτώσεις που οι κλοπές διαπράχθηκαν από κορίτσια δεν έγινε χρήση σωματικής βίας, γεγονός που καταδεικνύει ότι η κλοπή δεν αποτελεί γι' αυτά μέσο επιβολής και κυριαρχίας αλλά πιθανότατα οφείλεται σε άλλους παράγοντες. Θα μπορούσε λοιπόν, να θεωρηθεί ως τρόπος διαφυγής από την ανία που επικρατεί στο σχολικό περιβάλλον, δημιουργώντας διέγερση και εξάπτοντας το ενδιαφέρον των μαθητών για «περιπέτεια» στο χώρο του σχολείου, όπου η ρουτίνα και η καθημερινότητα θεωρείται από τους ίδιους ιδιαίτερα κουραστική. Επιπλέον, τα κορίτσια πολλές φορές έχουν την τάση αυτοπροβολής, επιδιώκοντας την αναγνώριση από τους συμμαθητές τους, με αποτέλεσμα να στέφονται στην διάπραξη μικροκλοπών προκειμένου να κερδίσουν την προσοχή τους. Ίσως λοιπόν, να αποτελεί ένα μέσο αυτοπροβολής, γεγονός που μπορεί να οφείλεται στην χαμηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση των ατόμων που επιδιώκουν την υιοθέτηση τέτοιων συμπεριφορών. Εξάλλου, οι δηλώσεις των μαθητών καταδεικνύουν ότι οι δράστες των κλοπών στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον δεν δείχνουν να κατανοούν τη βαρύτητα των πράξεών τους και τις περισσότερες φορές στρέφονται στην διάπραξή τους χωρίς κανένα συγκεκριμένο λόγο. Αυτό επαληθεύεται και από τα λόγια του Sidney, του νεαρού του οποίου την βιογραφία μελέτησε ο εγκληματολόγος C. Shaw: «Έκλεβα γιατί ήταν το πιο μαγευτικό πράγμα που μπορούσα να κάνω. Ήταν ένας τρόπος να περνάω τον καιρό μου, και χάρις την κλοπή πίστευα ότι διαθέτω ένα περιπετειώδες πνεύμα οξύτερο από τα άλλα αγόρια της ηλικίας μου, ένα είδος μεγαλύτερης πνευματικής εγρήγορσης».⁵⁷

Όσον αφορά την ηλικία των δραστών, δεν διαφαίνεται ξεκάθαρα από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, η τάση που να αποδεικνύει την ύπαρξη συγκεκριμένης

⁵⁶ Owens L., Slee P., Shute R., "Victimization among Teenage Girls: What Can Be Done about Indirect Harassment?", στο *Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized*, Guilford Press, New York, 2001, σελ. 215-241

⁵⁷ Digneffe F., όπ. π., σελ. 298-299

ηλικιακής ομάδας. Οι μαθητές δηλώνουν ότι δεν διακρίνουν διαφοροποιήσεις που να σχετίζονται με την ηλικία των δραστών, αντίθετα, θεωρούν ότι οι δράστες προέρχονται από όλες τις ηλικιακές ομάδες που εμφανίζονται στο χώρο του σχολείου. Μόνο όσον αφορά τα περιστατικά κλοπών που διαπράττονται σε εξωσχολικό περιβάλλον, παρουσιάζεται μια πιο σαφής εικόνα. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων μαθητών υποστηρίζει ότι οι δράστες εξωσχολικών επεισοδίων είναι κατά κύριο λόγο μεγαλύτερης ηλικίας μαθητές, οι οποίοι δεν διακρίνονται για την πειθαρχία τους ούτε στο χώρο του σχολείου. Χαρακτηριστικά, ένας 18χρονος μαθητής υποστηρίζει:

«Οι κλοπές στο χώρο του σχολείου δεν πιστεύω ότι οφείλονται στη δράση συγκεκριμένης μερίδας μαθητών. Οι δράστες προέρχονται από όλες τις τάξεις και είναι οποιασδήποτε ηλικίας. Ίσως, οι μαθητές που κλέβουν στους χώρους έξω από το σχολείο να είναι κάπως μεγαλύτεροι, γιατί το να κλέψεις στο σχολείο είναι πολύ ευκολότερο από το να κλέψεις σε άλλους χώρους. Στο σχολείο είναι εύκολο να σου δοθεί κάποια ευκαιρία καθώς οι τάξεις είναι ξεκλειδωτες, οι μαθητές δεν προσέχουν ιδιαίτερα τα προσωπικά τους αντικείμενα ή μπορεί να είναι απορροφημένοι σε κάποια αθλητική ή άλλη δραστηριότητα. Αντίθετα, το άτομο που θα επιχειρήσει να κλέψει εκτός σχολείου πρέπει να διαθέτει θάρρος και σωματική ίσως, δύναμη για να επιβληθεί στο θύμα του».

Λαμβάνοντας υπόψη τα λεγόμενα των μαθητών, μπορεί να υποτεθεί ότι η ηλικία των δραστών διαφοροποιείται ανάλογα με το χώρο διάπραξης της κλοπής. Η εξήγηση που δίνουν οι μαθητές κρίνεται πιθανή, παρ' όλα αυτά δεν είναι δυνατό να ελεγχθεί από την υπάρχουσα βιβλιογραφία, καθώς το συγκεκριμένο θέμα δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά. Αντίθετα, σύμφωνα με την έρευνα των Le Blanc και Deguire⁵⁸ οι δράστες κλοπών στο σχολικό περιβάλλον είναι κυρίως ηλικίας 15-16 ετών, γεγονός που δεν επαληθεύεται από τα πορίσματα της παρούσας μελέτης.

Αναφορικά με τα θύματα κλοπής δεν παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση ως προς το φύλο και την ηλικία, αντίθετα φαίνεται να υπάρχει ίση κατανομή ανάμεσα στα δύο φύλα. Οι μαθητές δηλώνουν ότι και τα δύο φύλα κινδυνεύουν να θυματοποιηθούν στο χώρο του σχολείου ενώ θεωρούν ότι υπάρχει πιθανότητα οι

⁵⁸ Le Blanc M. Deguire A.-E., όπ. π., σελ. 168

μαθητές μικρότερης ηλικίας ή οι μαθητές που ήρθαν πρόσφατα στο σχολείο να είναι περισσότερο επιρρεπείς σε θυματοποίηση. Οι ίδιοι εξηγούν το γεγονός ως απόρροια ευπάθειας ή δυσκολίας προσαρμογής και ένταξης που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι νεότεροι σε ηλικία μαθητές.

Παρ' όλα αυτά, οι έρευνες θυματοποίησης που διεξάγονται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο αποδεικνύουν ότι οι άντρες κινδυνεύουν να θυματοποιηθούν σε ποσοστά μεγαλύτερα από αυτά των γυναικών, και ειδικότερα εμφανίζουν αυξημένες πιθανότητες να πέσουν θύματα ληστείας ή επίθεσης από αγνώστους, σε σύγκριση με τις γυναίκες που κινδυνεύουν πολύ περισσότερο να πέσουν θύματα ενδοοικογενειακής βίας.⁵⁹

4.2.2 Σχολική επίδοση

Από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων προέκυψε ότι η σχολική επίδοση σχετίζεται άμεσα με την εκδήλωση παραβατικότητας στο χώρο του σχολείου. Η πλειοψηφία των μαθητών συμφωνεί ότι οι δράστες χαρακτηρίζονται από αποτυχίες όσον αφορά την εκπλήρωση των σχολικών τους υποχρεώσεων, δεν ενδιαφέρονται για την βελτίωση των επιδόσεών τους και δεν καταβάλλουν σημαντικές προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση. Η άποψη ενός 17χρονου κοριτσιού συνοψίζεται στα εξής:

«Οι δράστες κλοπών αλλά και άλλων μορφών σχολικής βίας είναι στην συντριπτική τους πλειοψηφία κακοί μαθητές που συχνά δυσκολεύονται ή αδυνατούν να περάσουν την τάξη. Είναι γνωστοί τόσο στους καθηγητές όσο και στους μαθητές ως οι «ταραξίες» του σχολείου αφού δημιουργούν φασαρίες και ευθύνονται για την απώλεια προσωπικών αντικειμένων των μαθητών. Τα συγκεκριμένα άτομα έχουν τις δικές τους παρές και δεν φημίζονται για την κοινωνικότητά τους. Αντίθετα, είναι ιδιαίτερα επιθετικοί προς τους συμμαθητές τους και χαρακτηρίζονται από μία γενικότερη άρνηση για οποιαδήποτε σχολική δραστηριότητα. Μάλιστα, η αδιαφορία τους για τα μαθήματα είναι εμφανής καθώς τις περισσότερες φορές δεν φέρνουν μαζί τους τα απαραίτητα βιβλία».

Οι δηλώσεις των ερωτώμενων μαθητών επιβεβαιώνονται και από τα πορίσματα εμπειρικών ερευνών με θέμα την παραβατικότητα ανηλίκων, σύμφωνα με

⁵⁹ The 2000 British Crime Survey, Home Office Statistical Bulletin, 2000, σελ. 36

τα οποία όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός παραβάσεων που διέπραξε ένας μαθητής τόσο χαμηλότερες είναι οι σχολικές του επιδόσεις. Οι συγκεκριμένοι μαθητές δημιουργούν φασαρίες, ενοχλούν επίτηδες στην τάξη, είναι κινητικοί, διαπληκτίζονται εύκολα, είναι ανυπάκουοι στους καθηγητές τους, αντιγράφουν στις εξετάσεις, αργούν κατά την προσέλευσή τους στο σχολείο και απουσιάζουν συχνά.⁶⁰

Κατά τη διάρκεια συζήτησης μια παρέα αγοριών διατυπώθηκαν απόψεις που ενίσχυαν την παραπάνω διαπίστωση:

« Είναι βέβαιο ότι η σχολική επίδοση σχετίζεται με την διάπραξη διαφόρων αδικημάτων στο χώρο του σχολείου, καθώς παρατηρούμε καθημερινά ότι οι δράστες είναι άτομα τα οποία δεν εκδηλώνουν κανένα ενδιαφέρον για τα μαθήματα και τις γνώσεις που μπορείς να αποκομίσεις από αυτά. Είναι άτομα αντιδραστικά που εκφράζονται χυδαία για τους καθηγητές, δεν χαρακτηρίζονται από πειθαρχία και απορρίπτουν οποιοδήποτε κανονισμό αφορά την ομαλή λειτουργία του σχολείου».

Βέβαια στο σημείο αυτό, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο ευθύνεται το σχολείο για την αποτυχία μιας μερίδας μαθητών και κατά συνέπεια για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, και κατά πόσο ευθύνονται οι ίδιοι οι μαθητές για την αποτυχία τους λόγω της έλλειψης ενδιαφέροντος. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι τελικά δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος ο οποίος εγκλωβίζει τους μαθητές οδηγώντας στην παραίτηση από καταβολή οποιασδήποτε προσπάθειας. Σύμφωνα με τον Cusson: «αποτυγχάνουν γιατί δεν ενδιαφέρονται αλλά και δεν ενδιαφέρονται επειδή έχουν υποστεί αποτυχίες που τους αποθάρρυναν. Κι έτσι, για να αποφύγουν να νιώσουν τις αποστερήσεις που δημιουργεί μια άλλη μελλοντική αποτυχία, έχουν την τάση να περιορίζουν τις φιλοδοξίες τους, άρα να εργάζονται λιγότερο, με αποτέλεσμα οι αποτυχίες, πλέον, να είναι αλληπάλληλες».⁶¹

Η έλλειψη ενδιαφέροντος και κατά συνέπεια οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις πηγάζουν ως ένα σημείο από το οικογενειακό περιβάλλον και τις φιλοδοξίες που έχουν οι ίδιοι οι γονείς για τα παιδιά τους. Οι έρευνες που έχουν εκπονηθεί αποδεικνύουν ότι η οικογένεια παίζει πρωταρχικό ρόλο στη γένεση της σχολικής απροσαρμοστικότητας καθώς διαπιστώνεται θετική συσχέτιση μεταξύ οικογενειακής

⁶⁰ Φαρσεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 70

⁶¹ Φαρσεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 71-72

δυσλειτουργίας και σχολικής αποτυχίας αλλά και στενού συνδέσμου γονέων-παιδιού και σχολικής επίδοσης. Συγκεκριμένα, η έρευνα των West και Farrington (1973) έδειξε ότι οι φιλοδοξίες που έχει μια μητέρα για τον γιο της συνδέονται άμεσα με τη σχολική του επιτυχία ενώ οι χαμηλές επαγγελματικές φιλοδοξίες της μητέρας για τον γιο της συνδέονται με την πιθανότητα εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς.⁶²

4.2.3 Συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου

Η πλειοψηφία των μαθητών, αν και υποστηρίζει ότι το φαινόμενο έχει αυξηθεί αρκετά τα τελευταία χρόνια, ωστόσο δεν θεωρεί ότι η συχνότητά του είναι ανησυχητική. Οι περισσότεροι μάλιστα, παρά το γεγονός ότι έχουν ακούσει περιστατικά που αφορούν την απώλεια προσωπικών αντικειμένων συμμαθητών τους στο χώρο του σχολείου, δηλώνουν ότι δεν έχουν πέσει οι ίδιοι θύματα κλοπής. Επιπλέον, τα άτομα που έχουν θυματοποιηθεί αναφέρουν ότι δεν έχουν θυματοποιηθεί περισσότερες από μία φορές, γεγονός που υποδηλώνει ότι αν και οι κλοπές στο χώρο του σχολείου εμφανίζονται συχνότερα από άλλες μορφές παραβατικότητας, εντούτοις δεν λαμβάνουν μια γενικευμένη μορφή. Αναφορικά με τη συχνότητα ένα 18χρονο αγόρι αναφέρει:

«Η κλοπή πάντα υπήρχε ως φαινόμενο στο χώρο του σχολείου, απλά τα τελευταία χρόνια ίσως είναι πιο συχνό λόγω της αλλαγής του τρόπου ζωής αλλά και της νοοτροπίας των νέων. Λέγοντας αλλαγή στον τρόπο ζωής εννοώ την εισβολή της τεχνολογίας στην καθημερινότητά μας. Για παράδειγμα η χρήση των κινητών τηλεφώνων ήταν προνόμιο για κάποιους και πολυτέλεια για την πλειοψηφία, ενώ σήμερα κινητά έχουν οι πάντες, ακόμα και οι μαθητές του δημοτικού. Όταν λοιπόν, ο κάθε μαθητής φέρνει μαζί του στο σχολείο κινητό και αρκετά χρήματα ενώ στην ουσία τίποτα από τα δύο δεν του χρειάζονται πραγματικά, τότε θεωρώ ότι προκαλεί κατά κάποιο τρόπο τη μοίρα του».

Λαμβάνοντας υπόψη την άποψη των μαθητών, διαπιστώνουμε μια θετική συσχέτιση ανάμεσα στην συχνότητα του φαινομένου και στην πρόκληση από την πλευρά του θύματος. Οι ίδιοι θεωρούν ότι η εμφάνιση του φαινομένου της κλοπής

⁶² Φαρσεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 73

επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τη στάση τους στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον καθώς δίνει περαιτέρω κίνητρα στο δράστη για την διάπραξή της.

Παρά το γεγονός ότι στην προκειμένη περίπτωση μελετάται αποκλειστικά το φαινόμενο της κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον, ωστόσο οι θεωρίες που έχουν διατυπωθεί αναφορικά με τη συμμετοχή του θύματος στην θυματοποίησή του μπορούν να εξηγήσουν τον παραπάνω συσχετισμό. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του Wolfgang (1968), του Normandeau (1968), του Amir (1971) και άλλων, μπορεί να καταλήξει κανείς στη διαπίστωση ότι οι παρακάτω παράγοντες μπορεί να επηρεάζουν την πιθανότητα θυματοποίησης:⁶³

α) Πρόκληση. Το θύμα μπορεί να ενεργήσει με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλέσει ή τουλάχιστον να ενθαρρύνει σημαντικά τη συμπεριφορά του δράστη απέναντί του.

β) Διευκόλυνση. Το θύμα στην περίπτωση αυτή, αν και δεν κάνει τίποτα, ωστόσο, μπορεί να θεωρηθεί ότι διευκολύνει την τέλεση ενός εγκλήματος εναντίον του, θέτοντας τον εαυτό του σε κίνδυνο είτε από αμέλεια είτε συνειδητά ή ασυνειδητά.

γ) Ευπάθεια. Ορισμένα άτομα, εξαιτίας των προσωπικών τους χαρακτηριστικών ή της συνηθισμένης συμπεριφοράς τους ή της θέσης τους σ' ένα κοινωνικό σύστημα, είναι περισσότερο ευπαθή στο έγκλημα σε σχέση με άλλα, όπως για παράδειγμα άτομα πολύ μικρής ή πολύ μεγάλης ηλικίας που λόγω της φυσικής τους κατάστασης είναι λιγότερο ικανοί να αντιμετωπίσουν μια βίαιη επίθεση. Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι αυτό που διακρίνει την ευπάθεια από τη διευκόλυνση είναι ότι η ευπάθεια δεν προϋποθέτει ούτε λιγότερη προσοχή από το θύμα ούτε αποτυχία στη λήψη μέτρων για την ασφάλειά του.

δ) Ευκαιρία. Η ευκαιρία είναι φυσικά μια λογικά αναγκαία προϋπόθεση για να διαπραχθεί ένα έγκλημα, παρ' ότι η αναγκαιότητα αυτή είναι μάλλον νομική παρά φυσική. Έτσι για παράδειγμα, για να πέσει κανείς θύμα κλοπής αυτοκινήτου πρέπει να έχει αυτοκίνητο και ένα άτομο το οποίο δεν βγαίνει από το σπίτι του, δεν είναι δυνατό να ληστευτεί στο δρόμο.

ε) Ελκυστικότητα. Η ελκυστικότητα του στόχου, όπως είναι φυσικό, μπορεί να ενισχύσει την διάπραξη εγκλημάτων. Έτσι για παράδειγμα, άτομα με υψηλά εισοδήματα αποτελούν καλύτερα υποψήφια θύματα ληστείας σε σχέση με αυτά που εμφανίζουν χαμηλότερα εισοδήματα.

⁶³ Sparks R. (επιμ. Τσουραμάνη Χρ.), *Έρευνες σε θύματα εγκλημάτων: Πλεονεκτήματα, προβλήματα και νέες πρακτικές*, Σάκκουλας, Αθήνα –Κομοτηνή, 1985, σελ.67-77

στ) Ατιμωρησία. Ο κίνδυνος θυματοποίησης τέλος, συνδέεται με χαρακτηριστικά των ατόμων και καταστάσεις που δίνουν την εντύπωση στο δράστη ότι δεν πρόκειται να τιμωρηθεί για το έγκλημα το οποίο διαπράττει. Ορισμένα άτομα για παράδειγμα, κινδυνεύουν να θυματοποιηθούν, εξαιτίας της περιορισμένης πρόσβασης που έχουν στους μηχανισμούς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Έτσι, αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το σχολείο αποτελεί αντανάκλαση του υπάρχοντος αξιακού συστήματος, θα διαπιστωθεί ότι οι παράγοντες που συμβάλλουν στην θυματοποίηση γενικά, είναι πολύ πιθανό να επαληθεύονται και στην θυματοποίηση των ανηλίκων στο σχολικό περιβάλλον. Όπως, προαναφέρθηκε οι ίδιοι οι μαθητές κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων αναφέρθηκαν στην σύνδεση της συχνότητας του φαινομένου με την πρόκληση από πλευράς του υποψήφιου θύματος. Όσο λοιπόν, θα αυξάνονται οι ευκαιρίες διάπραξης λόγω πρόκλησης, διευκόλυνσης, ελκυστικότητας ή άλλων παραγόντων τόσο θα αυξάνεται η συχνότητα εμφάνισης ανάλογων περιστατικών.

Στο σημείο αυτό, επαληθεύεται κατά κάποιο τρόπο και η θεωρία των ευκαιριών και των συνηθειών διαβίωσης που ήδη έχει αναφερθεί, καθώς, όπως αποδεικνύεται από τις συνεντεύξεις των μαθητών υπάρχει συσχετισμός μεταξύ συχνότητας εμφάνισης του φαινομένου και συνθηκών που διευκολύνουν το δράστη με αποτέλεσμα να αυξάνεται και ο αριθμός των κρουσμάτων.

Η άποψη που ειπώθηκε βρίσκει σύμφωνη την πλειοψηφία των μαθητών, αφού οι ίδιοι θεωρούν ότι η αύξηση των περιστατικών κλοπής οφείλεται, ως ένα σημείο, στην συμπεριφορά και την στάση τους. Για παράδειγμα, αν και το σχολείο δεν εγγυάται την προστασία των προσωπικών αντικειμένων των μαθητών, ωστόσο, οι ίδιοι αναλαμβάνουν την ευθύνη για την φύλαξή τους, χωρίς όμως να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί. Η έλλειψη επαρκούς φύλαξης σε συνδυασμό με την υψηλή, πολλές φορές, αξία των αντικειμένων αυξάνουν την ελκυστικότητα του στόχο αφού τον καθιστούν εύκολα προσβάσιμο και δελεαστικό για το δράστη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, την αύξηση των κινήτρων για το πέρασμα στην πράξη και επομένως την ταυτόχρονη αύξηση του αριθμού των κλοπών.⁶⁴

⁶⁴ Cusson M., όπ. π., σελ. 71-74

4.2.4 Χώρος διάπραξης

Σύμφωνα με τις δηλώσεις των μαθητών το φαινόμενο, της κλοπής εμφανίζεται τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό περιβάλλον, μόνο που διαφοροποιείται ως προς την συχνότητα, την έντασή του και τα χαρακτηριστικά των δραστών. Η κλοπή στον περιβάλλοντα χώρο του σχολείου εμφανίζεται συχνότερα απ' ότι στο σχολικό περιβάλλον. Οι μαθητές παρατηρούν ότι η θυματοποίησή τους από ανηλίκους που δρουν στο δρόμο από ή/και προς το σχολείο είναι πιο συχνή από την θυματοποίηση στους χώρους εντός του σχολείου. Ειδικότερα, ένα 16χρονο κορίτσι δηλώνει ότι:

«Είναι πιθανότερο να πέσει κανείς θύμα κλοπής στη διαδρομή που διανύει καθημερινά για να φτάσει στο σχολείο ή στη γειτονιά του παρά στον ίδιο το χώρο του σχολείου. Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι δεν σημειώνονται αρκετές κλοπές και στο σχολικό περιβάλλον, απλά μάλλον οι δράστες είναι πιο επιφυλακτικοί γιατί υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες να αποκαλυφθούν. Κάποιος μπορεί να τους είδε ή να παρατήρησε διαφοροποίηση στην συμπεριφορά τους με αποτέλεσμα να προδοθούν, ενώ στους χώρους εκτός σχολείου είναι σχεδόν αδύνατο να βρεθούν οι δράστες».

Παρατηρείται λοιπόν, ότι η ατιμωρησία αποτελεί βασικό παράγοντα για την επιλογή του χώρου στον οποίο θα διαπραχθεί η κλοπή. Ο δράστης έχει την εντύπωση ότι οι πιθανότητες να αποκαλυφθεί η ταυτότητά του είναι περισσότερο αυξημένες στο χώρο του σχολείου, το οποίο δεν αποτελεί μόνο φορέα κοινωνικοποίησης αλλά και θεσμό κοινωνικού ελέγχου,⁶⁵ γεγονός που θα επιφέρει συνέπειες, με αποτέλεσμα να στρέφεται σε χώρους του εξωσχολικού περιβάλλοντος προκειμένου να ιδιοποιηθεί τα προσωπικά αντικείμενα άλλων. Επιπλέον, η κοινωνική αντίδραση στο χώρο του σχολείου είναι εντονότερη και μπορεί να επιφέρει τον στιγματισμό του δράστη και κατά συνέπεια, τον αποκλεισμό του από τη σχολική κοινότητα δυσχεραίνοντας την σύναψη υγιών σχέσεων με καθηγητές και συνομηλίκους.

Αντίθετα, το εξωσχολικό περιβάλλον θεωρείται από το δράστη ως ασφαλέστερο γι' αυτόν, πεδίο δράσης, καθώς μπορεί να κατακτήσει τον στόχο του κινδυνεύοντας σε μικρότερο βαθμό να συλληφθεί. Ωστόσο, το σχολείο παραμένει ως δελεαστικός χώρος για τους ανήλικους δράστες, αφού το πέρασμα στην πράξη δεν

⁶⁵ Λαμπροπούλου Ε., όπ. π., σελ. 84

απαιτεί την καταβολή ιδιαίτερης προσπάθειας. Ο στόχος είναι καταρχήν ευδιάκριτος, εύκολα προσβάσιμος και βρίσκεται σε πολύ μικρή ακτίνα από το δράστη.

Επιπρόσθετα, γίνεται αντιληπτό από τις μαρτυρίες των μαθητών, ότι η ένταση και η βαρύτητα του φαινομένου διαφοροποιείται ως προς τον χώρο στον οποίο σημειώνονται τα περιστατικά. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι η διάπραξη κλοπής στο σχολικό περιβάλλον συνοδεύεται από άσκηση βίας οποιασδήποτε μορφής, σε λιγότερες περιπτώσεις συγκριτικά με τα περιστατικά κλοπής στο εξωσχολικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, σε συζήτηση με μαθητές της τρίτης Λυκείου διατυπώθηκε σχεδόν ομόφωνα η άποψη:

«Τα περιστατικά κλοπής που διαπράττονται σε χώρους του σχολείου σπάνια χαρακτηρίζονται από άσκηση βίας, και στις περιπτώσεις που αυτό συμβαίνει η άσκηση βίας είναι ήπιας μορφής. Δεν έχει συμβεί, από όσο γνωρίζουμε τουλάχιστον, κανένα ακραίο περιστατικό. Τις περισσότερες φορές ο δράστης αποφεύγει την άμεση επαφή με το θύμα και αρπάζει αντικείμενα ή χρήματα χωρίς το θύμα να είναι παρόν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι η κλοπή κινητών τηλεφώνων ή χρηματικών ποσών από την τάξη και ενώ τα θύματα βρίσκονται σε κάποιον άλλο χώρο του σχολείου, όπως στο προαύλιο ή στα γήπεδα. Τα περιστατικά κατά τα οποία ο δράστης έρχεται πρόσωπο με πρόσωπο με το θύμα δεν είναι ιδιαίτερα συχνά, όμως συνοδεύονται από απειλές για την χρήση βίας προκειμένου το θύμα να ενδώσει. Αν το θύμα προβάλλει αντίσταση και αρνηθεί να δώσει στο δράστη ότι του ζητήσει τότε είναι πιθανότερη η άσκηση σωματικής βίας».

Στο σημείο αυτό, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι η χρήση βίας δεν συνοδεύει απαραίτητα τα περιστατικά κλοπών που σημειώνονται στο σχολείο. Αντίθετα, διαπιστώνεται ότι οι περιπτώσεις όπου ασκείται βία κατά τη διάπραξη της κλοπής είναι πολύ λιγότερες από αυτές που σημειώθηκαν χωρίς ο δράστης να προβεί καν στον εκφοβισμό ή την απειλή του θύματος. Ένας μεγάλος αριθμός κλοπών διαπράττεται χωρίς να γίνουν άμεσα αντιληπτές από τα θύματα, καθώς στην πλειοψηφία των περιπτώσεων το θύμα δεν έρχεται αντιμέτωπο με το δράστη. Οι ανήλικοι δράστες επιλέγουν να προσεγγίσουν τον στόχο εν' όσο το θύμα είναι απασχολημένο σε δραστηριότητες ώστε να καταφέρουν να περάσουν απαρατήρητοι και να μειώσουν έτσι τις πιθανότητες εντοπισμού τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να

αυξάνονται οι πιθανότητες επιτυχούς έκβασης, ενώ παράλληλα μειώνεται η δυσκολία προσέγγισης και κατάκτησης του στόχου αλλά και ο κίνδυνος αποκάλυψης των δραστών.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχει και μια μερίδα μαθητών που υποστηρίζει ότι αρκετά από τα περιστατικά κλοπής που διαπράχθηκαν στο σχολείο συνοδεύονταν από απειλές για χρήση βίας με σκοπό τον εκφοβισμό του θύματος, αλλά όχι όμως από την άσκηση σωματικής βίας. Σύμφωνα με τις δηλώσεις των μαθητών, η άσκηση βίας εμφανίζεται συχνότερα στα περιστατικά που διαπράττονται έξω από το χώρο του σχολείου, καθώς ο δράστης αντιμετωπίζει περισσότερες δυσκολίες κατά τη διάρκεια του περάσματος στην πράξη, γεγονός που τον ωθεί στην χρήση βίας προκειμένου να καταστήσει το θύμα πιο ευάλωτο και να επιτύχει έτσι το σκοπό του. Χαρακτηριστικά, ένα 16χρονο αγόρι αναφέρει:

«Ο δράστης ο οποίος διαπράττει την κλοπή μπροστά στα μάτια του θύματος, είτε αυτό συμβαίνει στο σχολείο είτε σε χώρο έξω από αυτό, σίγουρα θα χρησιμοποιήσει κάποια μορφή βίας με σκοπό να το πανικοβάλλει και το αναγκάσει να ενδώσει και να παραχωρήσει τα χρήματα ή τα αντικείμενα αξίας που φέρει μαζί του. Απλά, στις περισσότερες περιπτώσεις ο ανήλικος που προσπαθεί να κλέψει κάποιον συμμαθητή του στο σχολικό περιβάλλον επιλέγει να το κάνει τη στιγμή που αυτός δεν είναι μπροστά. Και αυτό είναι φυσιολογικό, αφού γλιτώνει από το να τον ανακαλύψουν και να τον πάνε στο γραφείο του διευθυντή όπου θα υποστεί κάποια τιμωρία. Πιστεύω ότι αυτός αποτελεί ένα σοβαρό λόγο για την επιλογή του χώρου αλλά και του τρόπου με τον οποίο ο δράστης θα αποφασίσει να δράσει».

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η κλοπή διαφοροποιείται τόσο ως προς την συχνότητα εμφάνισής της, όσο και ως προς τον τρόπο διάπραξης αλλά και την ένταση με την οποία παρουσιάζεται. Διαπιστώνεται, ότι η χρήση βίας δεν λαμβάνει γενικευμένη μορφή στο σχολικό περιβάλλον, αντίθετα, εμφανίζεται συχνότερα και σε πιο σοβαρή μορφή, σε χώρους που βρίσκονται εκτός σχολείου.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η παρουσίαση της κλοπής ως φαινομένου που δεν συνδέεται άμεσα με την άσκηση βίας, μπορεί να οφείλεται στην δυσκολία εννοιολόγησης και πρόσληψής της από πλευράς των μαθητών. Τα διαφορετικά επίπεδα έκτασης της ζημιάς, της κοινωνικής βλάβης, του κοινωνικού

κακού που συνοδεύει την εκδήλωση φαινομένων βίας στην κοινωνία γενικότερα, και στο σχολείο ειδικότερα, δημιουργούν προβληματισμό κατά την διεξαγωγή μιας έρευνας.⁶⁶

Η βία μπορεί να λαμβάνει μια φανερά εξωτερικευμένη μορφή, να εμφανίζεται ως έκδηλη κοινωνική συμπεριφορά η οποία να εκφράζεται με την άσκηση «φυσικής βίας», είτε να αποτελεί μορφή εσωτερικού εξαναγκασμού και να εκφράζεται με την άσκηση «ψυχολογικής βίας».⁶⁷ Η «φυσική βία» είναι εύκολα διακριτή και κατανοητή από τους μαθητές σε αντίθεση με άλλες μορφές βίας που παρουσιάζονται στο χώρο του σχολείου και όμως λόγω της μικρής βαρύτητάς τους, δεν αξιολογούνται ως έκφραση βίας. Αυτό, όπως είναι φυσικό αποτελεί βασικό πρόβλημα των εμπειρικών ερευνών, καθώς η υποκειμενική πρόσληψη από πλευράς των ερωτώμενων μπορεί να παραποιήσει τα αποτελέσματα της έρευνας.

Παρ' όλα αυτά, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, οι δηλώσεις των μαθητών σχετικά με την εμφάνιση του φαινομένου της κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον, εκφράζει την διαφοροποίηση του ελληνικού σχολείου με τα σχολεία των δυτικών κοινωνιών στα οποία η έκφραση βίας από ανήλικους μαθητές έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις. Από τα πορίσματα της έρευνας, διαφαίνεται ότι η κλοπή στο σχολείο δεν αποτελεί σε όλες τις περιπτώσεις μορφή σχολικής βίας ή τουλάχιστον η χρήση βίας από την οποία συνοδεύεται, είναι μικρής βαρύτητας τόσο ώστε δεν αξιολογείται από τους μαθητές.

Τέλος, αναφορικά με το χώρο διάπραξης διαπιστώνεται διαφοροποίηση ως προς τα ατομικά χαρακτηριστικά των δραστών. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι δράστες οι οποίοι διαπράττουν κλοπές στο εξωσχολικό περιβάλλον είναι σίγουρα αγόρια και στις περισσότερες περιπτώσεις προέρχονται από τις τελευταίες τάξεις του Λυκείου, είναι δηλαδή μεγαλύτεροι ηλικιακά από τους δράστες κλοπών στο χώρο του σχολείου. Αυτό εξηγείται από τα λεγόμενα των ίδιων των μαθητών ως ικανότητα επιβολής των μεγαλύτερων μαθητών στα θύματά τους που πηγάζει από την ύπαρξη ψυχικού σθένους, υψηλής αυτοπεποίθησης και αδιαφορία μπροστά στον κίνδυνο αλλά και στην επιβολή συνεπειών.

⁶⁶ Τσίγκανου Ι., Δασκαλάκη Η., Τσαμπαρλή Δ., όπ. π., σελ. 43

⁶⁷ Τσίγκανου Ι., Δασκαλάκη Η., Τσαμπαρλή Δ., όπ. π., σελ. 31

4.2.5 *Είδη αντικειμένων*

Τα αντικείμενα που κατέχουν την πρώτη θέση στις προτιμήσεις των δραστών, είναι, όπως διαπιστώνεται, τα κινητά τηλέφωνα, καθώς η αξία τους είναι σαφώς μεγαλύτερη από άλλα είδη αντικειμένων που φέρουν μαζί τους οι μαθητές και είναι προσδιορισμένη από τον δράστη. Επίσης, οι μαθητές δηλώνουν ότι έχουν απολέσει στο χώρο του σχολείου και άλλα αντικείμενα αξίας, όπως ρούχα των οποίων όμως η φήμη είναι αναγνωρίσιμη από το δράστη. Τέλος, μεγάλος αριθμός κρουσμάτων χαρακτηρίζεται από την απώλεια χρημάτων που όμως δεν ξεπερνούν στις περισσότερες περιπτώσεις το ποσό των 20 ευρώ. Ειδικότερα, ένας 17χρονος μαθητής αναφέρει:

«Το φαινόμενο της κλοπής στο χώρο του σχολείου αλλά και στο εξωσχολικό περιβάλλον, συνδέεται με την απώλεια κινητών τηλεφώνων και χρημάτων. Τα κινητά πάντως, είναι αυτά που κεντρίζουν στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, το ενδιαφέρον των δραστών ιδιαίτερα όταν πρόκειται για καινούρια μοντέλα, η αξία των οποίων είναι φυσικά μεγαλύτερη. Αυτό ο δράστης το γνωρίζει πριν προβεί στην κλοπή και έχει εστιάσει σε μαθητές οι οποίοι, λόγω της οικονομικής τους ευχέρειας, διαθέτουν κινητά τελευταίας τεχνολογίας ή φέρουν μαζί τους στο σχολείο αρκετά χρήματα. Πάντως, νομίζω ότι η κλοπή κινητών είναι συχνότερη από την κλοπή χρημάτων γιατί ίσως είναι ευκολότερη για το δράστη. Τα χρήματα είναι πιθανότερο ο κάθε μαθητής να τα έχει πάνω του παρά στην τσάντα, ενώ το κινητό αναγκάζεται κάποιες στιγμές να το αφήσει σε σημεία που δεν είναι δυνατόν να ελέγχει, όπως για παράδειγμα κατά την διάρκεια της γυμναστικής ή άλλων αθλητικών δραστηριοτήτων».

Από τα λεγόμενα των μαθητών γίνεται κατανοητό, ότι ο δράστης ενδιαφέρεται καταρχήν, για την αξία του αντικειμένου που θα οικειοποιηθεί, την ευκολία με την οποία θα το αφαιρέσει από το υποψήφιο θύμα και πιθανόν τον όγκο του αντικειμένου προκειμένου να είναι δυνατή η απόκρυψή του, έτσι ώστε ο κίνδυνος αποκάλυψής του να μειώνεται σημαντικά. Η ελκυστικότητα του στόχου, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποτελεί βασικό κίνητρο για το πέραςμα στην πράξη, γεγονός που μπορεί να δικαιολογήσει τα αυξημένα ποσοστά κλοπής κινητών τηλεφώνων τόσο στον χώρο του σχολείου όσο και έξω από αυτόν. Τα κινητά

τηλέφωνα αποτελούν αντικείμενα αξίας μεγαλύτερης από αυτή άλλων ειδών που φέρουν μαζί τους οι μαθητές, με αποτέλεσμα να δημιουργούν σε «εν δυνάμει» δράστες την επιθυμία απόκτησής τους. Επιπλέον, σύμφωνα με τις δηλώσεις των μαθητών, αποτελούν εύκολους στόχους, δίνοντας την δυνατότητα κατάκτησής τους χωρίς να απαιτείται ιδιαίτερος σχεδιασμός ή τεχνική κατά τη διάπραξή τους.⁶⁸

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κλοπή άλλων αντικειμένων όπως π.χ. ρούχων μπορεί να γίνει ευκολότερα αντιληπτή λόγω του μεγάλου μεγέθους και του όγκου που καταλαμβάνουν με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η απόκρυψή τους από το δράστη. Επίσης, όσον αφορά την κλοπή χρημάτων, θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι μαθητές δεν φέρουν μαζί τους μεγάλα ποσά καθώς δεν τους είναι αναγκαία στην καθημερινότητα του σχολείου, γεγονός όμως που έμμεσα μπορεί να υποδεικνύει την οικονομική κατάσταση της πλειοψηφίας των οικογενειών των μαθητών. Άλλωστε, όπως έχει αναφερθεί, το σχολείο το οποίο αποτελεί το πεδίο της έρευνας εντάσσεται στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά, όπου η πλειοψηφία των κατοίκων είναι μισθωτοί και ελεύθεροι επαγγελματίες, κάτι το οποίο μεταφράζεται ως μέτρια οικονομική κατάσταση. Επομένως, μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι τα κινητά τηλέφωνα αποτελούν, πέραν της ευκολίας διάπραξής τους, και την πιο προσοδοφόρα κλοπή στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον.

Η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων και συγκεκριμένα, οι κλοπές που διαπράττονται και χαρακτηρίζονται από την τάση για αρπαγή κινητών τηλεφώνων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στα καταναλωτικά πρότυπα των σύγχρονων κοινωνιών. Η προβολή διαφημίσεων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στοχεύει στην προώθηση και εντατικοποίηση του καταναλωτισμού με αποτέλεσμα την δημιουργία πλαστών αναγκών με άμεση συνέπεια την επιθυμία ικανοποίησής τους.⁶⁹ Οι ανήλικοι ανήκουν στην πιο ευάλωτη ηλικιακή ομάδα όσον αφορά τις επιρροές που δέχονται από το περιβάλλον. Έτσι, λόγω των μειωμένων αντιστάσεων που διαθέτουν είναι επιρρεπείς στην άκριτη υιοθέτηση των προτύπων που τους προβάλλονται με συνέπεια να πέφτουν θύματα μιμητισμού. Επιπλέον, το συναίσθημα της ζήλιας που καλλιεργείται στην περίπτωση αδυναμίας εκπλήρωσης των επιθυμιών τους, αποτελεί παράγοντα ώθησης για την διάπραξη κλοπής στο χώρο του σχολείου αλλά και έξω

⁶⁸ Cusson M., όπ. π., σελ. 65-74

⁶⁹ Σεραφετινίδου Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας: Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, Gutenberg, Αθήνα, 2000, σελ. 185-190

από αυτόν. Τα κινητά τηλέφωνα, λόγω της εκτεταμένης διαφήμισής τους, είναι φυσικό λοιπόν να αποτελούν πρόκληση για τους ανήλικους μαθητές.

Οι μαθητές εξηγούν τα αυξημένα ποσοστά κλοπών κινητών τηλεφώνων όπως έχει ήδη αναφερθεί, ως απόρροια της ευκολίας διάπραξής τους. Αναφέρουν όμως χαρακτηριστικά, ότι υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τον τρόπο διάπραξης της κλοπής και το είδος του αντικειμένου. Υποστηρίζεται δηλαδή, ότι η κλοπή κινητών τηλεφώνων είναι πιθανότερο να διαπραχθεί χωρίς να γίνει χρήση βίας σε βάρος του θύματος, ενώ η κλοπή χρημάτων τις περισσότερες φορές συνοδεύεται από απειλές, εκφοβισμό ακόμα και άσκηση σωματικής βίας. Αυτό εξηγεί ένας 16χρονος μαθητής ως εξής:

«Η κλοπή κινητού για το δράστη είναι σχετικά εύκολη υπόθεση. Αν είναι τυχερός, κάποιος από τους μαθητές θα το έχει αφήσει στην τσάντα του μέσα στην τάξη ή στο προαύλιο, την ώρα της γυμναστικής ή κατά τη διάρκεια κάποιου αγώνα. Έτσι, δεν χρειάζεται καν να χρησιμοποιήσει βία για το κλέψει από το θύμα, αρκεί να το κάνει σε ανύποπτη στιγμή. Αυτό τον προφυλάσσει καθώς το θύμα διαπιστώνει αργότερα τι έχει συμβεί και δεν μπορεί να τον ανακαλύψει. Επίσης, ο ίδιος γνωρίζει πως αν δεν τον αναγνωρίσει το ίδιο το θύμα είναι σχεδόν αδύνατο να αποκαλυφθεί. Η βία χρησιμοποιείται από το δράστη στην περίπτωση που πρέπει να επιβληθεί στο θύμα προκειμένου να διαπράξει την κλοπή και αυτό συμβαίνει όταν η κλοπή αφορά χρήματα τα οποία συνήθως ο κάθε φέρει μαζί του».

Αναφορικά με την διάπραξη μικροκλοπών, δηλαδή κλοπών αντικειμένων μικρότερης αξίας, δεν εμφανίζεται σαφής εικόνα. Παρατηρείται ότι οι μαθητές δεν αναφέρονται σχεδόν καθόλου στις κλοπές άλλων αντικειμένων πλην κινητών και χρημάτων, γεγονός όμως που πιθανά δεν αποδεικνύει την έλλειψη τέτοιων περιστατικών αλλά την μη αξιολόγησή τους από πλευράς των μαθητών. Η μειωμένη βαρύτητα τέτοιου είδους περιστατικών τα καθιστά σχεδόν ασήμαντα, με αποτέλεσμα οι μαθητές να μην αναφέρονται σε αυτά.

Τέλος, σχετικά με το χώρο διάπραξης των κλοπών δεν διαπιστώνεται κάποια διαφοροποίηση που να συνδέεται με το είδος των αντικειμένων. Η προτιμήσεις των δραστών σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των ίδιων των μαθητών παραμένουν οι ίδιες

τόσο στην περίπτωση διάπραξης της κλοπής στο σχολικό περιβάλλον όσο και την περίπτωση διάπραξης στο εξωσχολικό περιβάλλον.

4.2.6 Αίτια του φαινομένου

Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών θεωρεί υπεύθυνη για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς γενικά, και για την διάπραξη κλοπής ειδικότερα, την οικογένεια στην οποία μεγαλώνει ο ανήλικος και τα πρότυπα τα οποία λαμβάνει από αυτή. Η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας επαληθεύει την άποψη ότι ο ρόλος της οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην παραβατικότητα των ανηλίκων. Βέβαια, οι οικογενειακές μεταβλητές εμφανίζονται με διαφορετική βαρύτητα ανάλογα με την προσωπικότητα του ανηλίκου και την ταυτόχρονη επίδραση και άλλων παραγόντων.

Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων οι ίδιοι μαθητές αναφέρθηκαν εκτενώς στο ρόλο της οικογένειας και στην επίδραση που ασκεί στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι όλοι ανεξαιρέτως οι ανήλικοι οι οποίοι ερωτήθηκαν σχετικά με τα αίτια εμφάνισης του φαινομένου, ανέφεραν την οικογένεια ως ένα από αυτά. Η μόνη διαφοροποίηση ως προς τις απαντήσεις είναι ο βαθμός σημαντικότητας που προσέδιδαν στον ρόλο της όσον αφορά την διάπραξη κλοπών.

Στην πλειοψηφία των ερωτηθέντων η οικογένεια θεωρήθηκε ως πρωταρχικός παράγοντας ενώ έγινε αναφορά επίσης, στην επίδραση που ασκεί η παρέα, στην οικονομική κατάσταση, στην ζήλια, στα καταναλωτικά πρότυπα και το μιμητισμό και στην ανάγκη αυτοπροβολής.

Ειδικότερα, όσον αφορά την οικογένεια, οι μαθητές έδειξαν προβληματισμό και ωριμότητα και αναφέρθηκαν σε διαφορετικές οικογενειακές μεταβλητές που κατά την άποψή τους επηρεάζουν την διάπραξη κλοπών από ανήλικους τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό περιβάλλον. Τα πρότυπα που προβάλλονται από τους γονείς θεωρήθηκε πολύ σημαντικός παράγοντας, ενώ διατυπώθηκαν απόψεις σχετικές με την εγκληματικότητα των γονέων, την επιθετικότητα στην οικογένεια, την ύπαρξη μη υγιούς κλίματος, τον χωρισμό των γονέων, αλλά και την αδυναμία των γονέων να θέσουν όρια στις επιθυμίες των παιδιών τους. Σχετικά με την προβολή αρνητικών προτύπων διατυπώθηκαν τα εξής:

«Η οικογένεια παίζει τον σπουδαιότερο ρόλο στην απόφαση ενός ανήλικου να διαπράξει κλοπή, καθώς τα πρότυπα που προβάλλονται μέσω της συμπεριφοράς των ίδιων των γονέων επιδρούν σημαντικά στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Εάν η οικογένεια δεν συμβάλλει στην προβολή ηθικών αξιών τότε το παιδί κινδυνεύει να εξελιχθεί σε δράστη, καθώς δεν προβληματίζεται για την βαρύτητα και τις συνέπειες των πράξεών του».

Επίσης, αρκετοί είναι μαθητές οι οποίοι θεωρούν ότι τα βιώματα που έχει αποκομίσει ένας ανήλικος από ένα μη υγιές οικογενειακό περιβάλλον όπου η επιθετικότητα χαρακτηρίζει τις σχέσεις των μελών, είναι πολύ σημαντικά στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι:

«Το να μεγαλώνει ένα παιδί σε ένα κλίμα επιθετικότητας, ανταγωνισμού και διαρκών καυγάδων δεν είναι ότι καλύτερο για την διαμόρφωση μιας σωστής συμπεριφοράς. Η επιθετικότητα που αντιμετωπίζει στο οικογενειακό περιβάλλον υιοθετείται με αποτέλεσμα να μεταφέρεται και στο περιβάλλον του σχολείου».

Η σύνδεση των ενδοοικογενειακών συγκρούσεων με την παραβατική συμπεριφοράς των ανηλίκων φαίνεται να επαληθεύεται μέσω της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Οι διαμάχες μεταξύ μελών της οικογένειας συχνά οδηγούν σε μια «κλιμάκωση άγονων εχθρικών ανταλλαγών και συνδέονται με μια αυξανόμενη αναποτελεσματικότητα της γονικής επίβλεψης και επιβολής πειθαρχίας, παρέχουν πρότυπα επιθετικότητας και ασυνέπειας, αποτελούν τη βάση για φάσεις καταναγκαστικής οικογενειακής αλληλεπίδρασης και αποτελούν δείγμα ανυπαρξίας αγάπης και στοργής μεταξύ των μελών της οικογένειας».⁷⁰ Οι μαθητές φαίνεται να αντιλαμβάνονται ότι η επιθετικότητα στην οικογένεια ασκεί επίδραση στον ψυχισμό του ανήλικου και συμβάλει στην διαμόρφωση μιας αντικοινωνικής συμπεριφοράς μέσω της οποίας δυσχεραίνεται η σύναψη υγιών σχέσεων στο σχολικό περιβάλλον.

Πολλές έρευνες έχουν διαπιστώσει μια βαθύτερη σχέση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της οικογενειακής δομής και στην εμφάνιση παραβατικών μορφών συμπεριφοράς. Ειδικότερα, αποδεικνύεται ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε

⁷⁰ Φαρσεδάκης Ι., όπ. π., σελ. 65

οικογένειες με διαρκείς συγκρούσεις και εντάσεις, βιώνουν έντονα το αίσθημα της αποστέρησης και συχνά εμφανίζουν ροπή στην παραβατικότητα.⁷¹

Το φαινόμενο της κλοπής αποτελεί απόρροια της γενικότερης δυσπροσαρμοστικότητας των ανηλίκων και της υιοθέτησης παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, καθώς μέσω αυτής αντισταθμίζεται η αδυναμία των ίδιων να ενταχθούν ομαλά και να ενσωματωθούν στο σχολικό περιβάλλον.

Οι μαθητές, παρά το γεγονός ότι στην συντριπτική τους πλειοψηφία αναφέρουν την οικογένεια ως πρωταρχικό παράγοντα εγκληματογένεσης στο χώρο του σχολείου, εντούτοις οι απόψεις τους διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο με τον οποίο επιδρά το οικογενειακό περιβάλλον στην συμπεριφορά του κάθε ανήλικου. Αρκετοί ήταν οι μαθητές οι οποίοι διατύπωσαν την άποψη ότι η αδυναμία των γονιών να θέτουν όρια και φραγμούς στις επιθυμίες των παιδιών τους, πολλές φορές, έχει ως αποτέλεσμα την διάπραξη κλοπών μεταξύ ανηλίκων. Συγκεκριμένα ένα 18χρονο κορίτσι αναφέρει τα εξής:

«Η οικογένεια παίζει σπουδαίο ρόλο στην διαμόρφωση της συμπεριφοράς ενός ανήλικου. Αν το παιδί δεν μάθει μέσω της οικογένειας να θέτει όρια και να βάζει φραγμούς, τότε λογικό είναι να κλέψει κιόλας. Οι γονείς δίνουν τα πάντα στα παιδιά τους, με αποτέλεσμα τα παιδιά στη συνέχεια να ζητούν όλο και περισσότερα. Όταν βλέπουν κάτι σε κάποιο συμμαθητή τους και το ζηλέψουν προσπαθούν να το αποκτήσουν με κάθε τρόπο, έστω και αν αυτό σημαίνει ότι θα το κλέψουν».

Επιπλέον, σημαντική βαρύτητα δίνεται από τους μαθητές στο ρόλο της παρέας όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό περιβάλλον. Η επίδραση της παρέας συνομηλίκων μπορεί να έγκειται σε μηχανισμούς απόρριψης, κοροϊδίας, απόκτησης κύρους, αναγνώρισης, μίμησης, παρακίνησης, διέγερσης ακόμα και παιχνιδιού. Τα λεγόμενα των μαθητών επιβεβαιώνουν τις συγκεκριμένες υποθέσεις:

«Η παρέα παίζει πολύ μεγάλο ρόλο γιατί είναι εύκολο να παρασυρθείς από άλλους συμμαθητές που ανήκουν σε αυτή. Όλα ξεκινάνε από ένα αστείο, ένα είδος παιχνιδιού. Κάποιοι από την

⁷¹ Λαμπροπούλο Ε., όπ. π., σελ. 83

παρέα σου λένε να κλέψεις κάτι για πλάκα και σε παροτρύνουν να το κάνεις λέγοντάς σου ότι θα σε καλύψουν και έτσι είναι πολύ εύκολο να παρασυρθείς. Αν θες να είσαι επιθυμητός στην παρέα και να δείξεις ότι δεν είσαι δειλός, τότε αποφασίζεις να το κάνεις και δεν σκέφτεσαι τις συνέπειες που μπορεί να έχει η πράξη σου. Αυτός είναι και ένας τρόπος να κάνεις φιλίες ειδικά στην περίπτωση που είσαι καινούριος στο σχολείο, σε βοηθάει να κοινωνικοποιηθείς ευκολότερα και να γίνεις ένα με την παρέα».

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η επιθυμία για παιχνίδι και περιπέτεια που μπορεί να οφείλεται στην ανία της σχολικής καθημερινότητας και στην έλλειψη ενδιαφέροντος των μαθητών για την απόκτηση γνώσεων μέσω της διδακτικής διαδικασίας, είναι πιθανό να οδηγήσει ακόμη και στην εμφάνιση κρουσμάτων παραβατικής συμπεριφοράς. Οι ανήλικοι λόγω της ηλικίας του νιώθουν έντονο το αίσθημα της ανασφάλειας το οποίο εξαλείφεται με την ένταξή τους σε μια παρέα, με αποτέλεσμα να αδιαφορούν ακόμα και για την υποταγή και υπακοή τους στους όρους της ομάδας.⁷² Επιπλέον, η ανάγκη μια μερίδας ανηλίκων για τόνωση της αυτοπεποίθησής τους και η επιθυμία τους για αναγνωρισιμότητα και αυτοπροβολή μπορεί να συμβάλλουν σημαντικά στην διάπραξη αδικημάτων στο σχολικό αλλά και στο εξωσχολικό περιβάλλον. Όπως, διαφαίνεται και από τους ισχυρισμούς των ερωτηθέντων μαθητών, η κλοπή εμφανίζεται ως μέσο ολοκλήρωσης των ανηλίκων στο χώρο του σχολείου, αφού συνδέεται με την ένταξη τους, αρχικά στην παρέα και στη συνέχεια σε ολόκληρη την σχολική κοινότητα.

Αξιο αναφοράς, είναι ωστόσο το γεγονός ότι ελάχιστοι μαθητές συνέδεσαν την εμφάνιση περιστατικών κλοπής με την οικονομική κατάσταση των δραστών. Χαρακτηριστικά, δήλωσαν ότι κανένας μαθητής δεν διαπράττει κλοπή εξαιτίας των οικονομικών προβλημάτων που μπορεί να αντιμετωπίζει αυτός ή η οικογένειά του. Εξάλλου οι κλοπές που σημειώνονται στο χώρο του σχολείου και έξω από αυτόν, δεν είναι ιδιαίτερα κερδοφόρες για το δράστη και δεν είναι ικανές να συμβάλλουν στη βελτίωση του οικονομικού του επιπέδου.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να παρουσιαστεί και η εξήγηση που δίνεται από τον μοναδικό μαθητή που δηλώνει δράστης και όχι θύμα κλοπών στο χώρο του σχολείου. Ο ίδιος απορρίπτει τον ρόλο της οικογένειας και της παρέας ως παράγοντες που συντελούν στην διάπραξη κλοπής, και υποστηρίζει αντίθετα ότι δεν υπάρχει κάποιος

⁷² Λαμπροπούλου Ε., όπ. π., σελ. 87

συγκεκριμένος λόγος, παρά μόνο η ελκυστικότητα του στόχου που δημιουργεί την επιθυμία απόκτησης ενός αγαθού το οποίο αποτελεί ξένη ιδιοκτησία. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Η κλοπή δεν συνδέεται ούτε με την ύπαρξη οικογενειακών προβλημάτων ούτε με την άσχημη οικονομική κατάσταση. Δεν υπάρχει κανένας συγκεκριμένος λόγος που οδηγεί κάποιον στην κλοπή. Είναι πολύ απλά τα πράγματα. Σου αρέσει κάτι που εσύ δεν έχεις ενώ το έχει ο διπλανός σου και τότε σκέφτεσαι ότι θέλεις να το αποκτήσεις. Δεν ευθύνεται η οικογένεια για αυτό, είναι περισσότερο θέμα ζήλιας που αναπτύσσεται μεταξύ συνομηλίκων».

Βέβαια, η άνεση με την οποία ο ερωτώμενος ομολόγησε την ενοχή του, ενώ του ζητήθηκε να απαντήσει σε ερωτήσεις που αφορούσαν την πιθανή θυματοποίησή του, μπορεί να γεννήσει αμφιβολίες σχετικές με την ειλικρίνεια του και την αξιοπιστία των απαντήσεων. Και αυτό γιατί έχει διαπιστωθεί ότι οι ανήλικοι σε αρκετές περιπτώσεις, για λόγους εντυπωσιασμού παραποιούν τις απαντήσεις τους, ενώ τις εμπλουτίζουν με μη πραγματικά στοιχεία προκειμένου να προκαλέσουν το ενδιαφέρον του συνεντευκτή. Παρά τις υποθέσεις, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν είναι δυνατό να ελεγχθεί απόλυτα η αξιοπιστία των απαντήσεων, καθώς αυτό εξαρτάται τόσο από την προθυμία του ερωτώμενου να συνεργαστεί αλλά και από την εμπειρία του ερευνητή να ανιχνεύει τις ανειλικρινείς απαντήσεις.

Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι η ελκυστικότητα του στόχου παίζει σημαντικό ρόλο στην απόφαση ενός ανηλίκου να προβεί στην διάπραξη κλοπής και αποτελεί βασικό κίνητρο για το πέρασμα στην πράξη. Επιπλέον, η ζήλια που αναπτύσσεται στο σχολικό περιβάλλον, και κυρίως σε περιπτώσεις συνύπαρξης μαθητών που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά στρώματα, είναι ικανή να συντελέσει στην εμφάνιση περιστατικών κλοπής, δυσχεραίνοντας την σύναψη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ συνομηλίκων.

Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι ένας μόνο μαθητής αναφέρθηκε στο πρόβλημα των ναρκωτικών και στην σύνδεσή του με το φαινόμενο της κλοπής. Χαρακτηριστικά, διατυπώθηκε η άποψη ότι η διάπραξη κλοπής από ανήλικους δράστες είναι πιθανό να οφείλεται στην χρήση ναρκωτικών ουσιών, καθώς μέσω της κλοπής στοχεύουν στην εξεύρεση χρημάτων που θα τους εξασφαλίσουν στη συνέχεια τη δόση τους. Αν αναλογιστεί κανείς ότι η άποψη σύμφωνα με την οποία τα

ναρκωτικά μπορούν να θεωρηθούν παράγοντας που συνδέεται με την εμφάνιση των κλοπών στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον, αποτελεί την απόλυτη μειοψηφία μπορεί να υποθέσει ότι το πρόβλημα των ναρκωτικών δεν προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία στους μαθητές.

Τέλος, θα πρέπει να γίνει αναφορά στην άποψη που διατυπώθηκε και διαφοροποιεί τα κίνητρα και τους παράγοντες που ωθούν το κάθε φύλο στην διάπραξη κλοπής. Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο ισχυρισμό τα κορίτσια διαπράττουν κλοπές σε περίπτωση που έχει προηγηθεί κάποιο άλλο περιστατικό και η κλοπή έρχεται να δράσει ως μέσο εκδίκησης. Ειδικότερα, διατυπώθηκαν από ένα 17χρονο κορίτσι τα εξής:

«Στην περίπτωση που οι κλοπές διαπράττονται από κορίτσια, δεν παίζει καθοριστικό ρόλο η οικογένεια. Αντίθετα σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η παρέα και τα προβλήματα που μπορεί να προκύπτουν στις σχέσεις μεταξύ των μελών της. Τα κορίτσια συχνά κλέβουν γιατί έχουν τσακωθεί με τις φίλες τους και θέλουν με αυτό τον τρόπο να τις εκδικηθούν».

Όπως διαπιστώνεται από τα λεγόμενα των ίδιων των μαθητών, εμφανίζονται διαφορετικοί μηχανισμοί ώθησης στο πέρασμα στην πράξη. Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το φαινόμενο της κλοπής εμφανίζεται στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον ως συνάρτηση πολλών παραγόντων που σχετίζονται καταρχήν με την επίδραση των οικογενειακών μεταβλητών.

4.2.7 Αναφορά περιστατικών

Από την διεξαγωγή των συνεντεύξεων δεν διαφαίνεται ξεκάθαρα η τάση των μαθητών για αναφορά ή μη των περιστατικών στην διεύθυνση ή τους καθηγητές του σχολείου. Μια μερίδα μαθητών υποστηρίζει ότι ενώ συνήθιζε να αναφέρει τα περιστατικά στο διδακτικό προσωπικό του σχολείου, ωστόσο άλλαξε στάση λόγω της αναποτελεσματικής αντιμετώπισης του προβλήματος. Ταυτόχρονα, ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μαθητών δηλώνει ότι παρ' ότι γνωρίζει ότι η στάση των καθηγητών χαρακτηρίζεται κυρίως από αδιαφορία, εξακολουθεί να αναφέρει τα περιστατικά ελπίζοντας στην εύρεση των δραστών και στην τιμώρησή τους.

Παρ' όλα αυτά, διαπιστώνεται ότι το σύνολο των μαθητών ανεξάρτητα από την επιλογή του για αναφορά ή μη των περιστατικών κλοπής εκφράζει δυσαρέσκεια για την στάση των καθηγητών και χαρακτηρίζει τις ενέργειές τους ανεπαρκείς, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι οι μαθητές οφείλουν οι ίδιοι να φέρουν την ευθύνη για τα προσωπικά τους αντικείμενα αλλά και να αντιμετωπίζουν μόνοι τις περιπτώσεις κλοπής που σημειώνονται στο χώρο του σχολείου. Επίσης, υποστηρίζουν ότι το σχολείο δεν λαμβάνει μέτρα που συμβάλλουν ούτε στην καταστολή αλλά ούτε και στην πρόληψη του φαινομένου. Χαρακτηριστικά, ένα 17χρονο αγόρι αναφέρει:

«Όλοι οι μαθητές γνωρίζουν πολύ καλά ότι και να αναφέρουν στους καθηγητές περιστατικά κλοπής στα οποία έχουν πέσει θύματα οι ίδιοι ή άτομα της παρέας τους, δεν θα συμβεί κάτι ουσιαστικό. Οι καθηγητές λένε ότι θα βοηθήσουν να βρεθεί ο δράστης ώστε να επιστραφούν τα αντικείμενα που εκλάπησαν σε αυτόν που του ανήκουν, αλλά τελικά δεν κάνουν απολύτως τίποτα. Βέβαια, δεν λείπουν και οι περιπτώσεις που κατηγορούν εμάς τους μαθητές ότι δεν φροντίζουμε για την φύλαξη των προσωπικών μας αντικειμένων. Όπως και να έχει το πράγμα, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Είμαστε αναγκασμένοι να αντιμετωπίζουμε μόνοι μας τα περιστατικά, είτε με το βρούμε το δράστη, είτε απλά με το να είμαστε πιο προσεκτικοί με τα πράγματά μας».

Γίνεται κατανοητό λοιπόν, ότι η στάση των καθηγητών επηρεάζει σε αρκετά μεγάλο βαθμό την απόφαση των μαθητών για αναφορά των περιστατικών, καθώς οι ίδιοι θεωρούν αυτή την ενέργεια ανώφελη. Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι μια μερίδα μαθητών δικαιολογεί την συμπεριφορά των καθηγητών, αναγνωρίζοντας τη δυσκολία αποτελεσματικής αντιμετώπισης του φαινομένου αναφέροντας χαρακτηριστικά τα εξής:

«Οι καθηγητές δεν κάνουν ιδιαίτερες ενέργειες για το περιστατικά κλοπής, αλλά ίσως τελικά δεν είναι αρμόδιοι και το φαινόμενο θα πρέπει να ξεφύγει από τα στενά όρια του σχολείου και να φτάσει στην Δικαιοσύνη».

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι για πρώτη φορά τίθεται από πλευράς των μαθητών το ζήτημα εμπλοκής των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στην καταστολή και την πρόληψη του φαινομένου της κλοπής είτε αυτό εμφανίζεται στο σχολικό είτε στο εξωσχολικό περιβάλλον. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια γίνεται αντιληπτή μια στάση «αποδικαστικοποίησης» στον τομέα της παραβατικότητας των ανηλίκων, μέσα από τη θεσμοθέτηση της δράσης αρμόδιων κοινωνικών υπηρεσιών,⁷³ ωστόσο, διακρίνει κανείς μέσω της διεξαγωγής των συνεντεύξεων μια έντονα τιμωρητική στάση από την πλευρά των μαθητών. Αυτό πιθανά θα μπορούσε να εξηγηθεί αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μαθητών δεν γνωρίζει τους μηχανισμούς λειτουργίας και άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου με αποτέλεσμα να αγνοεί ταυτόχρονα και τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρει η ποινική αντιμετώπιση στους ανήλικους δράστες μέσω του αναπόφευκτου στιγματισμού τους.

Ταυτόχρονα, η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών που έχουν πέσει θύματα κλοπής δηλώνει ότι δεν έχει καταγγείλει και δεν είναι διατεθειμένη να καταγγείλει το περιστατικό στην αστυνομία ακόμα και αν αυτό έχει σημειωθεί στο εξωσχολικό περιβάλλον. Η στάση αυτή των μαθητών έρχεται σε σύγκρουση με την προηγούμενη άποψη καθώς, ενώ διαπιστώνεται από τη μια πλευρά η επιθυμία εμπλοκής των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου προκειμένου να λυθεί το πρόβλημα, από την άλλη αποφεύγουν να πάρουν οι ίδιοι την πρωτοβουλία για καταγγελία των περιστατικών. Όπως έχει αποδειχθεί από την εκπόνηση θυματολογικών ερευνών, οι λόγοι μη καταγγελίας συνδέονται καταρχήν με τις αυξημένες πιθανότητες αποτυχίας, με το φόβο αντιποίνων από το δράστη, το υψηλό κόστος κίνησης της ποινικής διαδικασίας, το μικρό ύψος της ζημιάς και τέλος την ανησυχία του θύματος ότι θα εμπλακεί σε επίπονες και μακροχρόνιες διαδικασίες.⁷⁴

Οι παράγοντες αυτοί δρουν ανασταλτικά στην απόφαση καταγγελίας του περιστατικού και κυρίως στις περιπτώσεις όπου το θύμα είναι ανήλικος, γεγονός που απαιτεί την αμέριστη συμπαράσταση των γονέων στην λήψη μιας τόσο σημαντικής απόφασης. Έτσι, στην περίπτωση κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον όπου το κόστος της ζημιάς που υφίσταται το θύμα δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό, οι μαθητές δυσκολεύονται να καταγγείλουν τα περιστατικά που έχουν βιώσει. Όπως

⁷³ Ζαραφονίτου Χρ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995, σελ. 221

⁷⁴ Ζαραφονίτου Χρ., *όπ. π.*, σελ. 279-280

δηλώνουν και οι ίδιοι επιλέγουν τελικά να μην εμπλακούν με τις διωκτικές αρχές για τους εξής λόγους:

«Το φαινόμενο της κλοπής δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ των μαθητών, όμως δεν είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα. Η αξία των αντικειμένων δεν είναι πολύ υψηλή με αποτέλεσμα οι μεγαλύτερη μερίδα των μαθητών να ανέχεται αυτή την κατάσταση και προσπαθεί να αντιμετωπίσει με το δικό της τρόπο. Φυσικά, το καλύτερο θα ήταν να γινόταν κινήσεις και από τους καθηγητές, αλλά από τη στιγμή που δεν γίνονται δεν μπορούμε να πάρουμε μόνοι μας την πρωτοβουλία για καταγγελία των περιστατικών στην αστυνομία. Βέβαια, στις περιπτώσεις που οι κλοπές διαπράττονται σε εξωσχολικό περιβάλλον, οι καθηγητές δεν είναι αρμόδιοι και η απόφαση καταγγελίας ή μη του περιστατικού ανήκει αποκλειστικά στον κάθε μαθητή. Παρά την επιθυμία να αποκαλυφθούν και να τιμωρηθούν οι δράστες, σπάνια όμως θα προβεί κάποιος σε καταγγελία καθώς γνωρίζει ότι ελάχιστες πιθανότητες υπάρχουν για αίσια έκβαση».

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι οι μαθητές αμφιταλαντεύονται όσον αφορά την εμπλοκή των φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Ενώ, υποστηρίζουν ότι η κλοπή δεν παύει να αποτελεί μορφή παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων και επομένως θα πρέπει να αντιμετωπιστεί μέσω της άσκησης επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ταυτόχρονα μετατοπίζουν τις ευθύνες στο διδακτικό προσωπικό του σχολείου και δεν κάνουν οι ίδιοι ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτό δικαιολογείται ως ένα σημείο, αν ληφθεί υπόψη ότι το νεαρό της ηλικίας τους δεν τους επιτρέπει να σκεφτούν όλες τις παραμέτρους του συγκεκριμένου ζητήματος και να κρίνουν με ωριμότητα.

4.2.8 Ανασφάλειας-Φόβος

Ο φόβος του εγκλήματος εξαιτίας των αρνητικών του συνεπειών τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο καθίσταται ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της εποχής, και πολλές φορές θεωρείται σοβαρότερο και από το ίδιο το έγκλημα. Για το λόγο αυτό σκόπιμη κρίνεται στην συγκεκριμένη περίπτωση, η

διερεύνησή της ανασφάλειας και του φόβου των μαθητών προκειμένου να απεικονιστεί το κλίμα που επικρατεί στο σχολικό περιβάλλον.

Όπως διαπιστώνεται από τις δηλώσεις των ίδιων των μαθητών ο φόβος αποτελεί έντονο συναίσθημα το οποίο συνδέεται με το φαινόμενο της κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον. Παρά το γεγονός ότι τα περιστατικά κλοπής δεν λαμβάνουν ανεξέλεγκτες διαστάσεις και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν συνοδεύονται από τη χρήση βίας, ωστόσο, σχεδόν το σύνολο των μαθητών εκφράζει φόβο για ενδεχόμενη θυματοποίηση. Ο φόβος αυτός συνδέεται με την έλλειψη μέτρων από την πλευρά του σχολείου με σκοπό την πρόληψη του φαινομένου. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι μαθητές εκφράζουν δυσaráσκεια για την στάση που υιοθετεί το διδακτικό προσωπικό και η οποία χαρακτηρίζεται από αδιαφορία γεγονός, που είναι φυσικό να εντείνει την ανασφάλεια και τον φόβο των ανηλίκων. Χαρακτηριστικά, τα λόγια ενός 16χρονου κοριτσιού εκφράζουν το φόβο που αισθάνεται στο σχολικό αλλά και στο εξωσχολικό περιβάλλον:

«Ο φόβος είναι έντονος και εντοπίζεται στο ενδεχόμενο να πέσουμε και εμείς οι ίδιοι θύματα. Φοβόμαστε μήπως τα περιστατικά που ακούμε θα συμβούν και σε μας και αυτό είναι που μας ανησυχεί περισσότερο. Σε καμία περίπτωση δεν μπορείς να ελέγξεις το συναίσθημα του φόβου εκλογικεύοντάς το. Ότι και να κάνεις ο κίνδυνος να πέσεις θύμα θα σου δημιουργεί ανασφάλεια και ανησυχία».

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι αναφορές στο φόβο του εγκλήματος, συχνά αποτυγχάνουν να τον διαχωρίσουν από την αίσθηση γενικευμένου κινδύνου, το φόβο προσωπικής θυματοποίησης, τη γενική ανησυχία για το έγκλημα σαν θέμα κοινωνικής πολιτικής και το άγχος για τη ζωή γενικά. Ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο θέμα, καθώς μεταφράζεται σαν φόβος για συγκεκριμένες μορφές εγκλημάτων και όχι για κάποιες άλλες. Επιπλέον, για κάποια άτομα ο φόβος μπορεί να περιορίζεται σε προσωπικό και όχι σε κοινωνικό επίπεδο. Έτσι, μπορεί κανείς να υποθέσει ότι ο φόβος των μαθητών πιθανά δεν συνδέεται μόνο με τον κίνδυνο θυματοποίησής τους που προέρχεται από τα περιστατικά κλοπής αλλά διευρύνεται και σε άλλες μορφές θυματοποίησης που εμφανίζονται στο σχολείο και τους δημιουργούν το αίσθημα της ανασφάλειας. Το φαινόμενο της κλοπής, όπως έχουν δηλώσει και οι ίδιοι σε άλλες απαντήσεις τους

δεν χαρακτηρίζεται για την βαρύτητά του, καθώς τα περιστατικά που σημειώνονται στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον δεν προκάλεσαν σοβαρή ζημιά στο θύμα. Παρ' όλα αυτά, ο φόβος που εκφράζουν είναι έντονος και διακρίνεται εύκολα από τις απαντήσεις των περισσότερων μαθητών.

Βέβαια, γίνεται αντιληπτό ότι ο φόβος και η ανασφάλεια εντείνονται στις περιπτώσεις που γίνεται αναφορά για θυματοποίηση στο εξωσχολικό περιβάλλον. Αυτό είναι φυσικό, καθώς το σχολείο παρέχει ένας είδος ασφάλειας λόγω του ότι αποτελεί μια κλειστή κοινότητα που διακρίνεται για τις στενές σχέσεις των μελών της. Μπορεί όπως αναφέρουν τα μέτρα που λαμβάνονται από το σχολείο για την πρόληψη του φαινομένου της κλοπής να είναι ανύπαρκτα, εντούτοις, οι σχέσεις που δημιουργούνται είναι πιθανό να μειώνουν έστω και ελάχιστα το συναίσθημα του φόβου. Η διαφοροποίηση αυτή είναι αισθητή καθώς, όπως έχουν αναφέρει οι μαθητές, η διάπραξη κλοπής είναι πιθανότερο να συνοδεύεται από χρήση βίας όταν λαμβάνει χώρα στο εξωσχολικό περιβάλλον όπου ο κοινωνικός έλεγχος που ασκείται είναι εξασθενημένος. Οι δηλώσεις των μαθητών υποστηρίζουν αυτή την άποψη:

«το συναίσθημα του φόβου είναι πιο ισχυρό όταν μιλάμε για την πιθανότητα να πέσει κάποιος θύμα κλοπής στο εξωσχολικό περιβάλλον. Και αυτό γιατί στο χώρο του σχολείου ο δράστης γνωρίζει ότι ο κίνδυνος να αποκαλυφθεί και να τιμωρηθεί είναι φυσικά, περισσότερο αυξημένος. Αντίθετα, σε χώρους έξω από το σχολείο, μπορεί να συμπεριφερθεί βίαια στο θύμα προκειμένου να του επιβληθεί, γνωρίζοντας ότι δεν διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να τον ανακαλύψουν».

Επιπλέον, η ένταση του φόβου διαπιστώνεται ότι διαφοροποιείται όσον αφορά τα ατομικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, το φύλο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πρόσληψη του κινδύνου και επομένως στην εκδήλωση του φόβου και της ανασφάλειας. Οι δηλώσεις των μαθητών αποδεικνύουν ότι το φύλο συνιστά ίσως έναν από τους σπουδαιότερους παράγοντες που συνδέονται με το φόβο. Το σχολείο αποτελεί αντανάκλαση των κοινωνικών αναπαραστάσεων και προτύπων, γεγονός το οποίο διαφαίνεται μέσω της διερεύνησης των στάσεων και των συμπεριφορών των μαθητών. Μέσω της διεξαγωγής των συνεντεύξεων, γίνεται αντιληπτή η διαφορετική πρόσληψη του φόβου από τα νεαρά κορίτσια τα οποία εμφανίζονται περισσότερο ανασφαλή από τα συνομήλικά τους αγόρια.

Γενικότερα, η διαφοροποίηση αυτή του φόβου η οποία διαπιστώνεται στο σχολικό περιβάλλον, επαληθεύεται από την πλειοψηφία των ερευνών, τα πορίσματα των οποίων αποδεικνύουν ότι οι γυναίκες εκφράζουν πολύ μεγαλύτερο φόβο από τους άντρες απέναντι στο έγκλημα, παρ' ότι εμφανίζουν πολύ μικρότερα ποσοστά θυματοποίησης. Ωστόσο, η έμφαση που δίνεται στο φόβο των γυναικών έχει θεωρηθεί από πολλούς στερεοτυπική, καθώς ενισχύει την πεποίθηση ότι είναι περισσότερο ευπαθείς από τους άντρες.

Ειδικότερα, οι ήδη υπάρχουσες θυματολογικές έρευνες παρουσιάζουν το φόβο των γυναικών εντονότερο γεγονός το οποίο θα μπορούσε να ερμηνευθεί αν ληφθεί υπόψη η ευπάθειά τους στις σεξουαλικές επιθέσεις. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται ότι οι γυναίκες είναι πιθανό να κακοποιηθούν σεξουαλικά δέκα φορές περισσότερο απ' ότι οι άνδρες.⁷⁵ Ο φόβος αυτός της σεξουαλικής κακοποίησης μεταφέρεται και σε άλλες μορφές εγκλημάτων με αποτέλεσμα να παίρνει μια πιο γενικευμένη μορφή. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες δεν έχουν γεννηθεί με το φόβο, ούτε ξαφνικά τον εκδηλώνουν σε κάποια φάση της ζωής τους, αντίθετα, κοινωνικοποιούνται με τη σκέψη ότι είναι πιο ευάλωτες, γεγονός στο οποίο συμβάλλει η οικογένεια, το κοινωνικό περιβάλλον αλλά και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Εναλλακτικά, έχει υποστηριχθεί ότι οι γυναίκες διαθέτουν λιγότερο έλεγχο τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια σφαίρα σε σύγκριση με τους άντρες και για το λόγο αυτό φοβούνται περισσότερο. Επίσης, οι γυναίκες κινδυνεύουν να υποστούν σεξουαλική κακοποίηση και βιασμό, γεγονός που δεν αποτελεί συχνή απειλή για τους άντρες, ενώ ταυτόχρονα κοινωνικοποιούνται μέσα σε ένα κλίμα ανασφάλειας και φόβου για άγνωστους άντρες και αντίθετα σε ένα κλίμα εξάρτησης για εκείνους του συγγενικού τους περιβάλλοντος.⁷⁶

Ο Stanco υποστηρίζει ότι το παράδοξο του φόβου των γυναικών μπορεί να εξηγηθεί, αν ληφθεί υπόψη ότι μπορεί να περιλαμβάνει προσωπικές εμπειρίες κακοποίησης που έχουν βιώσει οι γυναίκες στην οικογένεια, οι οποίες όμως δεν καταγγέλλονται, με αποτέλεσμα να μην παρουσιάζονται τα πραγματικά ποσοστά θυματοποίησής τους. Επιπλέον, θεωρεί ότι η παραδοσιακή εγκληματολογία έχει την τάση να μελετά περισσότερο εγκλήματα δρόμου και λιγότερο εκείνα που

⁷⁵ Howard J., *Fear of Crime*, Society of Alberta, 1999, σελ.2

⁷⁶ Gilchrist E., Bannister J., Ditton J., Farrall St., "Women and the fear of crime" στο *British Journal of criminology*, vol. 38, no. 2, 1998, σελ. 284

διαπράττονται από συγγενικά πρόσωπα με συνέπεια η θυματοποίηση των γυναικών δύσκολα να ανιχνεύεται.⁷⁷

Για τους λόγους αυτούς, διατυπώνεται η άποψη σύμφωνα με την οποία η ουσιαστικότερη και αντικειμενικότερη μελέτη του φόβου του εγκλήματος στα δύο φύλα, θα επιτυγχάνονταν αν διεξάγονταν διαφορετικές έρευνες για τους άντρες και διαφορετικές για τις γυναίκες, έτσι ώστε να είναι δυνατή η αποφυγή στερεοτυπικών αντιλήψεων, που όπως είναι φυσικό, επηρεάζουν την εξαγωγή έγκυρων πορισμάτων.

Οι ερμηνείες που δίνονται με σκοπό να ερμηνεύσουν τον αυξημένο φόβο των γυναικών πιθανό να ισχύουν και στην περίπτωση των ανήλικων κοριτσιών, καθώς η επίδραση της οικογένειας και του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα σημαντική για την διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Αντίθετα, η κοινωνικοποίηση των αγοριών η οποία συντελείται ενισχύοντας την άποψη της αντρικής υπεροχής, συμβάλλει σημαντικά στην μείωση των συναισθημάτων που σχετίζονται με το φόβο και την ανασφάλεια. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι νεαροί μαθητές σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να μην εκφράζουν το φόβο τους και να τον καλύπτουν εσκεμμένα προκειμένου να μην χαρακτηριστούν ευάλωτοι από τους συμμαθητές τους.

Επιπρόσθετα, διαπιστώνεται διαφοροποίηση αναφορικά με την ηλικία των μαθητών και την ένταση με την οποία εμφανίζεται ο φόβος. Συγκεκριμένα, οι μικρότεροι σε ηλικία μαθητές εκδηλώνουν το συναίσθημα του σε εντονότερο βαθμό σε σύγκριση με μεγαλύτερους μαθητές. Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως απόρροια των δυσκολιών ένταξης και κοινωνικοποίησης που πιθανά αντιμετωπίζουν οι νεαροί μαθητές μέχρι να αφομοιωθούν πλήρως με τα υπόλοιπα μέλη της σχολικής κοινότητας, γεγονός το οποίο δυσχεραίνει την επικοινωνία και την σύναψη σχέσεων με μεγαλύτερους μαθητές. Οι δηλώσεις ενός 16χρονου μαθητή επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη:

«Οι μικρότεροι σε ηλικία μαθητές νιώθουν περισσότερο ευάλωτοι γιατί γνωρίζουν ότι είναι δύσκολο να επιβληθούν σε περίπτωση που σημειωθεί κάποιο περιστατικό, γεγονός που συνδέεται με την αύξηση της ανασφάλειας και του φόβου. Η έλλειψη αυτοπεποίθησης που σχετίζεται και με το συναίσθημα του φόβου δεν οφείλεται στην πραγματική αδυναμία των νεαρών μαθητών αλλά περισσότερο

⁷⁷ Scott H., "Stranger danger: Explaining Women's Fear of Crime" στο *Western Criminology Review* 4(3), 2003, σελ. 203

οφείλεται στην εντύπωση που καλλιεργείται από τους μεγαλύτερους ότι είμαστε κατώτεροι από αυτούς και άρα ευκολότερος στόχος για τους δράστες. Χωρίς να σημαίνει ότι αυτό ισχύει, η εντύπωση που δημιουργείται επηρεάζει τους μικρότερους μαθητές οι οποίοι τελικά αμφιβάλλουν για τις ικανότητές τους».

Συμπερασματικά, ερμηνεύοντας τον φόβο του εγκλήματος, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί λογική ή παράλογη αντίδραση, αλλά αντίθετα θα πρέπει να προσδιορισθεί ως απόρροια είτε άμεσων ατομικών βιωμάτων είτε πρόσληψης της εμπειρίας άλλων ατόμων, διαμορφωμένης πληροφόρησης ακόμη και ευρύτερης ανησυχίας σχετικά με το «σύγχρονο τρόπο ζωής».⁷⁸ Αυτό σημαίνει ότι στην ανάλυση του φόβου θα πρέπει να αποφεύγεται η ηθική αδιαφορία απέναντι στο συναισθηματικό άγχος που εκφράζει το κοινό, καθώς είναι φυσικό η έλλειψη γνώσης, οι αναμνήσεις και τα οικογενειακά βιώματα αλλά και η παρουσίαση του εγκληματικού φαινομένου από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας να συντελεί στην κατασκευή κοινωνικών αναπαραστάσεων και στερεοτύπων.

4.2.9 Συναισθήματα των θυμάτων-Αντεκδίκηση

Εκτός από τη διερεύνηση των συναισθημάτων φόβου και ανασφάλειας που μπορεί να νιώθουν οι μαθητές στο εξωσχολικό και σχολικό περιβάλλον από τον κίνδυνο θυματοποίησής τους, κρίνεται σκόπιμη και η μελέτη των συναισθημάτων των μαθητών που έχουν πέσει θύματα κλοπής προκειμένου να γίνουν αντιληπτές οι συνέπειες αυτής της μορφής θυματοποίησης.

Οι μαθητές που έχουν υποστεί θυματοποίηση αναφέρουν ότι παρά το γεγονός ότι η κλοπή η οποία διαπράττεται από ανήλικους δεν χαρακτηρίζεται για την επικινδυνότητά της, ωστόσο προκαλεί αρνητικά συναισθήματα που επηρεάζουν βαθύτατα την ψυχολογία τους και την συμπεριφορά τους. Ειδικότερα, η πλειοψηφία των θυμάτων δηλώνει ότι αρχικά ένιωσε πανικό ο οποίος μετατράπηκε στη συνέχεια σε θυμό, οργή, αίσθημα αδικίας και σε κάποιες περιπτώσεις συνοδεύτηκε από την επιθυμία αντεκδίκησης. Βέβαια, οι μαθητές αναφέρουν ότι η επιθυμία αντεκδίκησης είναι εντονότερη στα αγόρια γεγονός το οποίο συνδέεται έντονα και το αίσθημα εγωισμού. Χαρακτηριστικά, ένα 17χρονο αγόρι αναφέρει:

⁷⁸ D. Lupton & J.Tulloch, "Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition", στο *British Journal of Criminology*, vol.50, no 3, 1999, σελ.521

«Το αίσθημα αντεκδίκησης υπάρχει αλλά δεν εκδηλώνεται από όλους, είναι θέμα προσωπικότητας και χαρακτήρα του κάθε ατόμου. Πάντως είναι βέβαιο ότι αυτοί που ψάχνουν για εκδίκηση είναι στην πλειοψηφία τους αγόρια. Τα κορίτσια τις περισσότερες φορές δεν μπαίνουν σε αυτή την διαδικασία. Προτιμούν να μην συνεχίσουν το θέμα, ίσως γιατί δεν θέλουν να εμπλακούν σε φασαρίες. Αντίθετα, τα αγόρια προσπαθούν να βρουν μόνα τους το δράστη και να του δώσουν ένα μάθημα. Είναι βασικά θέμα εγωισμού, δεν ανέχονται να τους μειώνει οποιοσδήποτε με το να τους κλέβει τα προσωπικά τους αντικείμενα. Για το λόγο αυτό επιλέγουν να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους».

Γίνεται αντιληπτό από τα λεγόμενα των μαθητών ότι ο κλονισμός του εγωισμού και της αξιοπρέπειας ενός ατόμου αποτελεί βασικό κίνητρο για την επιθυμία αντεκδίκησης. Ειδικά στην περίπτωση των αγοριών, το θύμα νιώθει προσβεβλημένο και θυμωμένο από αυτό που του έχει συμβεί και επιθυμεί έντονα να εκδικηθεί το δράστη προκειμένου καταρχήν να δικαιωθεί, αλλά και να αποδείξει ότι διαθέτει ισχυρή προσωπικότητα και σθένος να αντιμετωπίζει ανάλογα περιστατικά. Η αντεκδίκηση δρα σε ορισμένες περιπτώσεις ως ανασταλτικός παράγοντας για το πέρασμα στην πράξη, σύμφωνα με την άποψη των μαθητών, καθώς ο δράστης είναι πιθανό να εμφανιστεί περισσότερο διστακτικός να στραφεί και πάλι εναντίον του ίδιου θύματος. Συνιστά λοιπόν, κατά κάποιο τρόπο, ένα μέσο προστασίας στην επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση υπενθυμίζοντας στο δράστη ότι οι πράξεις του θα επιφέρουν αρνητικές συνέπειες και στον ίδιο.

Αντίθετα, τα κορίτσια στην πλειοψηφία τους, δεν τίθενται υπέρ της αντεκδίκησης και θεωρούν ότι τέτοιες ενέργειες δυσχεραίνουν την δημιουργία υγιούς κλίματος στο σχολικό περιβάλλον. Επιπλέον, κρίνουν αναποτελεσματική την υιοθέτηση αυτού του είδους συμπεριφοράς και δηλώνουν ότι το φαινόμενο της κλοπής θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί στην περίπτωση που λαμβάνονταν μέτρα από το σχολείο και όχι από τους ίδιους τους μαθητές. Ειδικότερα, η άποψη αυτή αποτυπώνεται καλύτερα από τα λεγόμενα των ίδιων των μαθητριών:

«Η αντεκδίκηση δεν έχει κανένα νόημα και μάλλον περισσότερα προβλήματα δημιουργεί παρά λύνει. Ο χώρος του σχολείου είναι ιδιαίτερα κλειστός και όλοι γνωρίζομαστε καλά μεταξύ μας. Σίγουρα

στην περίπτωση που πέσει κάποιος θύμα κλοπής αρχικά θα στενοχωρηθεί, θα εκνευριστεί και θα θυμώσει με το δράστη, μπορεί να νιώσει ντροπή, να θεωρήσει τον εαυτό του υπεύθυνο. Όμως δεν νομίζω ότι με το να προσπαθήσει να τον εκδικηθεί, θα βγάλει κάτι. Αντίθετα, μπορεί να τον προκαλέσει και να έχει μαζί του και άλλου είδους προβλήματα στο μέλλον».

Διαπιστώνεται λοιπόν, από τα παραπάνω ότι υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση στις απόψεις αγοριών και κοριτσιών. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση, τα κορίτσια ενεργούν περισσότερο με τη λογική όσον αφορά το θέμα της αντεκδίκησης, ενώ τα αγόρια δρουν παρορμητικά προκειμένου να κερδίσουν τον χαμένο τους εγωισμό. Η διαφορά των συναισθημάτων μεταξύ των δύο φύλων αποδεικνύεται και από έρευνες που αφορούν τον εκφοβισμό στο χώρο του σχολείου σύμφωνα με τις οποίες η πλειοψηφία των αγοριών εκδηλώνουν έντονο θυμό, ενώ η πλειοψηφία των κοριτσιών αισθάνονται λύπη για ότι τους συνέβη.⁷⁹ Ο θυμός αυτός είναι πιθανό να ενεργήσει ως κινητήρια δύναμη και να οδηγήσει τα αγόρια στην υιοθέτηση άλλων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς με στόχο την ανταπόδοση στο δράστη, δημιουργώντας έτσι ένα κύκλο βίας με άμεσες συνέπειες την παρεμπόδιση του κοινωνικοποιητικού και εκπαιδευτικού ρόλου του σχολείου.⁸⁰

Επιπρόσθετα, τα κορίτσια εμφανίζουν αυξημένες πιθανότητες να επηρεαστούν αναφορικά με τη σύναψη νέων διαπροσωπικών σχέσεων, καθώς η καχυποψία που μπορεί να απορρέει από τη θυματοποίηση δημιουργεί αναστολές στο άτομο, δυσχεραίνοντας κατά συνέπεια την κοινωνικοποίησή του. Τα θύματα κλοπής νιώθουν ιδιαίτερα ευάλωτα με αποτέλεσμα σε ορισμένες περιπτώσεις, να μειώνεται η αυτοπεποίθησή τους. Ο φόβος της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την κοινωνικότητα των θυμάτων και τα μετατρέπει σε άτομα απομονωμένα, λιγότερο ανοιχτά και ομιλητικά προς τους συνομηλίκους τους. Η χαμηλή αυτοεκτίμηση δημιουργεί την εντύπωση στα θύματα ότι αποτελούν πιθανούς μελλοντικούς στόχους, καθώς θεωρούν ότι δεν διαθέτουν ισχυρούς μηχανισμούς άμυνας και αντίστασης απέναντι στο δράστη. Παρ' όλα αυτά, διαπιστώνεται ότι στην περίπτωση που το θύμα αντιδράσει εκφράζοντας λύπη και μειωμένη αυτοπεποίθηση,

⁷⁹ Rigby K., όπ. π., σελ. 50

⁸⁰ Schwartz D., Proctor L., Chien D., "The Aggressive Victim of Bullying: Emotional and Behavioral Dysregulation, as a Pathway to Victimization by Peers" στο *Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized*, Guilford Press, New York, 2001, σελ. 147-174

δυσκολεύεται πολύ περισσότερο να ξεπεράσει το γεγονός, σε σύγκριση με το θύμα το οποίο θα εκδηλώσει θυμό ως συνέπεια της θυματοποίησής του. Αποδεικνύεται ότι τα κορίτσια έχουν την τάση να αντιδρούν στην θυματοποίηση περισσότερο με απογοήτευση και θλίψη παρά με θυμό και αγανάκτηση, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως συνάρτηση των κοινωνικών στερεοτύπων που ίσχυαν για πολλές δεκαετίες και επέβαλαν στην γυναίκα την υιοθέτηση μιας περισσότερο παθητικής στάσης.⁸¹

4.2.10 Μεταχείριση του δράστη - Τιμωρία

Αναφορικά με την ορθότερη μεταχείριση του δράστη που προτείνεται από τους ίδιους τους μαθητές, διατυπώνονται πολλές διαφορετικές απόψεις, που διακρίνονται για την επιείκεια ή την αυστηρότητά τους. Οι μαθητές εμφανίζονται αρκετά μπερδεμένοι στο συγκεκριμένο θέμα, υιοθετώντας άλλοτε ιδιαίτερα τιμωρητικές στάσεις και άλλοτε εκφράζοντας μεγάλη επιείκεια. Ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μαθητών υποστηρίζει ότι η κατάλληλη τιμωρία για τους ανήλικους που διαπράττουν κλοπές στο χώρο του σχολείου είναι η προσωρινή ή οριστική αποβολή η οποία θεωρούν ότι μπορεί να δράσει εκφοβιστικά και να αποτρέψει τον δράστη από την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Χαρακτηριστικά ένα 16χρονο αγόρι αναφέρει τα εξής:

«Καταρχήν οι καθηγητές θα πρέπει να ενδιαφερθούν για το φαινόμενο της κλοπής στο σχολείο και να εντοπίσουν τον δράστη. Στη συνέχεια πιστεύω ότι η τιμωρία που θα έπρεπε να του επιβληθεί είναι η οριστική αποβολή του από το συγκεκριμένο σχολείο ώστε να συνειδητοποιήσει την βαρύτητα της πράξης του. Η αποβολή είναι το χειρότερο για αυτόν γιατί θα χάσει τους φίλους, τις παρέες του και θα καταλάβει ότι δύσκολα θα προσαρμοστεί στο καινούργιο σχολείο. Επίσης, στο νέο σχολικό περιβάλλον θα είναι αναγκασμένος να συμπεριφέρεται σωστά για να γίνει αποδεκτός και για να μην κινδυνεύει να αποβληθεί ξανά. Επίσης, αν επιβληθεί αυτή η μορφή τιμωρίας για κάποιες φορές, και άλλοι μαθητές είναι πιθανό να διορθώσουν την συμπεριφορά τους προκειμένου για να αποφύγουν μια τέτοια ποινή. Η αποβολή μερικών ημερών που δίνεται αρκετές φορές σε μαθητές που ευθύνονται για διάφορα τέτοια περιστατικά

⁸¹ Rigby K., όπ. π., σελ. 52-53

στο χώρο του σχολείου δεν έχει κανένα αποτέλεσμα. Το αντίθετο μάλιστα, οι μαθητές που δεν έχουν και τις καλύτερες επιδόσεις και συμπεριφορά το βλέπουν σαν ευκαιρία να ξεκουραστούν και να ξεφύγουν από τα μαθήματα. Το μόνο που μπορεί να τους φοβίσει είναι η αντίδραση των γονιών τους όταν μάθουν για τα κατορθώματα του παιδιού τους».

Η αποβολή σύμφωνα με τις απόψεις των μαθητών μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο ως κατασταλτικό όσο και ως προληπτικό μέτρο, καθώς μπορεί να δράσει τιμωρητικά για τον δράστη αλλά και εκφοβιστικά και παραδειγματικά για «εν δυνάμει» ανήλικους δράστες που εμφανίζουν μια ροπή προς την παραβατικότητα, αποτρέποντάς τους από την διάπραξη κλοπών στο χώρο του σχολείου.

Η επιβολή αντίστοιχων με την αποβολή ποινών, όπως σχολικές αγγαρείες, άρση προνομίων, διακοπή διαλειμμάτων καθώς και άλλοι τέτοιου είδους περιορισμοί παραπέμπουν σε μια περισσότερο νομική προσέγγιση (legalistic approach)⁸² του θέματος. Βέβαια, σε πολλές περιπτώσεις η ποινές έρχονται ως λογική και φυσική συνέπεια των αδικημάτων που έχουν διαπράξει οι μαθητές. Παρά το γεγονός ότι αρκετά σχολεία ακολουθούν τη συγκεκριμένη τακτική, ωστόσο ασκείται έντονη κριτική για την αποτελεσματικότητά της. Καταρχήν, συναντάται ιδιαίτερη δυσκολία στην αποκάλυψη των πραγματικών γεγονότων και των δραστών που ευθύνονται για αυτά με αποτέλεσμα να είναι σχεδόν ανέφικτος ο προσδιορισμός της βαρύτητας της κάθε πράξης ώστε να επιβάλλεται και η αντίστοιχη ποινή. Επίσης, πολλές από τις ποινές μπορεί να αποθαρρύνουν τους «εν δυνάμει» δράστες από το πέρασμα στην πράξη, αλλά δεν κρίνονται ικανές να αποτρέψουν τον «σκληρό πυρήνα» δραστών οι οποίοι θα γίνουν περισσότερο προκλητικοί και θα διπλασιάσουν τις προσπάθειές τους προκειμένου να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητά τους. Τέλος, η επιβολή ποινών δεν μπορεί να θεωρηθεί μακροπρόθεσμη επίλυση του προβλήματος καθώς δεν αντιμετωπίζει επαρκώς το ενδεχόμενο της υποτροπής.⁸³

Παρ' όλα αυτά, αρκετοί είναι και οι μαθητές που υιοθετούν μια επιεικέστερη στάση απέναντι στους δράστες κλοπών στο σχολικό περιβάλλον, και υποστηρίζουν ότι δεν είναι απαραίτητη η επιβολή κάποιας συγκεκριμένης τιμωρίας. Αντίθετα, θεωρούν την διεξαγωγή διαλόγου με καθηγητές περισσότερο εποικοδομητική, καθώς ο δράστης θα έχει τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει την βαρύτητα της πράξης του,

⁸² Rigby K., όπ. π., σελ. 196

⁸³ Rigby K., όπ. π., σελ. 196-197

να μετανιώσει για αυτή και να επανορθώσει επιστρέφοντας ο ίδιος στο θύμα τα αντικείμενα που οικειοποιήθηκε. Η άποψη ενός 18χρονο κοριτσιού αντικατοπτρίζεται στα εξής:

«Πιστεύω ότι οποιαδήποτε τιμωρία και να επιβληθεί στο δράστη δεν θα έχει αποτέλεσμα γιατί το παιδί το οποίο έχει συνηθίσει να κλέβει δεν θα πτοηθεί από καμία ποινή και θα βρει και πάλι τρόπο να το κάνει. Το θέμα είναι το σχολείο να δώσει στο δράστη να καταλάβει την σοβαρότητα της πράξης του ώστε ο ίδιος να μην θελήσει να το ξανακάνει. Πιστεύω ότι το καλύτερο θα ήταν οι καθηγητές να συζητούσαν μαζί του προκειμένου να εντοπίσουν τους λόγους για τους οποίους κάνει κάτι τέτοιο και να του εξηγούσαν τη θέση στην οποία βρίσκεται το θύμα ώστε να μετανοήσει και να θελήσει μόνος του να επανορθώσει. Αν και αυτό δεν θα είχε αποτέλεσμα τότε το σχολείο θα έπρεπε να απευθυνθεί στους γονείς και σε συνεργασία μαζί τους να έβρισκαν κάποια λύση».

Διαπιστώνεται από τα παραπάνω ότι έστω και ένας μικρός αριθμός μαθητών αντιμετωπίζει τον δράστη με συμπάθεια και δεν τηρεί αυστηρά τιμωρητική στάση απέναντί του. Αντίθετα, θεωρεί την επιβολή κατασταλτικών μέτρων αναποτελεσματική και υποστηρίζει ότι το πρόβλημα της παραβατικότητας των ανηλίκων θα αντιμετωπιστεί στην περίπτωση που εντοπιστούν οι παράγοντες που οδηγούν τον ανήλικο στην υιοθέτηση αυτής της συμπεριφοράς. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, ότι η συγκεκριμένη άποψη διαπνέεται από ωριμότητα και προβληματισμό καθώς δεν προσεγγίζει το πρόβλημα μονόπλευρα αλλά προσπαθεί να το επιλύσει αφού εντοπίσει πρώτα την πηγή του.

Η στάση που υιοθετεί έστω και η μειοψηφία των μαθητών τείνει περισσότερο σε μια περισσότερο ανθρωπιστική προσέγγιση η οποία βασίζεται στην επιθυμία του καθηγητή / συμβούλου να αντιληφθεί τους λόγους για τους οποίους ο δράστης προέβη στην συγκεκριμένη ενέργεια, να δείξει κατανόηση στο πρόσωπό του και να επιδιώξει αμφίδρομη επικοινωνία ώστε να είναι πιθανή η μελλοντική διαφοροποίηση στην συμπεριφορά αλλά και στην νοοτροπία του δράστη. Βέβαια, η αποτελεσματικότητα αυτών των τακτικών δεν είναι δεδομένη και μπορεί να αμφισβητηθεί κυρίως στις περιπτώσεις που ο δράστης εμφανίζεται απρόθυμος να

συνεργαστεί ή παραπλανητικός προκειμένου να κερδίσει την συμπάθεια των καθηγητών.⁸⁴

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η έντονα τιμωρητική στάση μιας μερίδας μαθητών η οποία τάσσεται υπέρ της ποινικής μεταχείρισης των δραστών. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στην ανάγκη εμπλοκής των φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της κλοπής στο σχολικό περιβάλλον. Αν και οι ίδιοι οι μαθητές χαρακτηρίζουν την υιοθέτηση αυτής της τακτικής αρκετά ακραία, ωστόσο υποστηρίζουν ότι, από τη στιγμή που τα μέτρα που λαμβάνει το σχολείο δεν επαρκούν, αυτού του είδους η αντιμετώπιση είναι η μόνη που μπορεί να φέρει αποτελέσματα. Φυσικά, η απόφαση του σχολείου να ζητήσει την εμπλοκή των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου θα πρέπει να λαμβάνεται με κριτήρια την βαρύτητα των πράξεων αλλά και την συχνότητα εμφάνισής τους. Οι απόψεις των μαθητών διαφαίνονται από τα εξής:

«Μέχρι στιγμής τουλάχιστον τα μέτρα που λαμβάνει το σχολείο δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα και το φαινόμενο της κλοπής συνεχίζει να υπάρχει. Για αυτό το λόγο το θέμα θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με μεγαλύτερη σοβαρότητα. Ο διευθυντής θα πρέπει να απευθυνθεί στην αστυνομία και αυτή να αναλαμβάνει δράση γιατί η κλοπή δεν παύει να είναι μορφή εγκληματικότητας. Από εκεί και πέρα ο δράστης θα πρέπει να παραπεμφθεί στην δικαιοσύνη και να οριστεί η ποινή του. Μόνο σε αυτή την περίπτωση θα μειωθούν τα κρούσματα στο σχολείο γιατί οι πιθανοί δράστες θα συνειδητοποιήσουν ότι οι συνέπειες των πράξεών τους θα είναι πολύ σοβαρές και δεν θα μένουν στα πλαίσια μιας απλής τιμωρίας».

Όσον αφορά τα περιστατικά κλοπών που σημειώνονται στο εξωσχολικό περιβάλλον, διαπιστώνεται ομοφωνία από την πλευρά των μαθητών. Η συντριπτική πλειοψηφία εμφανίζεται περισσότερο αυστηρή αναφορικά με την μεταχείριση του δράστη υιοθετώντας μια έντονα τιμωρητική στάση. Υποστηρίζει την ανάγκη εμπλοκής των φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου για την σύλληψη του δράστη και την παραπομπή του στην δικαιοσύνη. Είναι φυσικό ότι η διάπραξη κλοπών έξω από τα στενά πλαίσια του σχολείου εντείνει το φόβο θυματοποίησης,

⁸⁴ Rigby K., όπ. π., σελ. 198

θέτει το θύμα σε περισσότερο ευάλωτη θέση καθιστώντας την εμπειρία ιδιαίτερα τραυματική. Ο φόβος αυτός που προέρχεται από την ανησυχία ενδεχόμενης θυματοποίησης είναι φυσικό να συμβάλει στην αύξηση της τιμωρητικότητας των μαθητών.

4.2.11 Κοινωνικός αποκλεισμός-Ρατσισμός

Το φαινόμενο του ρατσισμού αν και δεν είναι ιδιαίτερα έντονο στο υπό μελέτη σχολείο ωστόσο γίνεται αντιληπτή η ύπαρξή του από τα λεγόμενα των μαθητών. Η πλειοψηφία των μαθητών δηλώνει ότι δεν συμπεριφέρεται διαφορετικά απέναντι στους αλλοεθνείς μαθητές από ότι στους υπόλοιπους συμμαθητές, και υποστηρίζει ότι έχουν ενταχθεί ομαλά και αφομοιωθεί από το σύνολο των μαθητών. Παρ' όλα αυτά οι μαθητές άλλης εθνικότητας (στο συγκεκριμένο σχολείο αλβανικής), δεν φαίνεται να έχουν την ίδια άποψη. Αντίθετα, αναφέρουν ότι αντιμετώπισαν, και σε ορισμένες περιπτώσεις συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν, μεγάλες δυσκολίες προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον καθώς έρχονται αντιμέτωποι με ρατσιστικές διαθέσεις ελλήνων μαθητών.

Στα ελληνικά δημόσια σχολεία η παρουσία των αλλόγλωσσων μαθητών, παιδιών μεταναστών, είναι ιδιαίτερα αισθητή, με αποτέλεσμα «η ετερογένεια αυτή να δημιουργεί κλυδωνισμούς στο εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο έχει συγκροτηθεί και λειτουργεί με βάση την αρχή της ομοιογένειας».⁸⁵ Οι «ξένοι» μαθητές είναι αναγκασμένοι να αγωνιστούν προκειμένου να ενταχθούν στην σχολική κοινότητα, παλεύοντας ανάμεσα στην πλήρη αφομοίωση ή στον αποκλεισμό. Έτσι, στην πρώτη κατηγορία της αφομοίωσης συναντώνται μαθητές οι οποίοι αποποιούνται ακόμα και το όνομά τους προκειμένου να μη γίνονται ορατές οι διαφορές τους από τους συμμαθητές και τους καθηγητές τους, ενώ στη δεύτερη κατηγορία διακρίνονται μαθητές που μένουν τελικά στο περιθώριο λόγω της αδυναμίας τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος.⁸⁶

Η ρατσιστική διάθεση ορισμένων μαθητών προς τους αλλοεθνείς συμμαθητές τους, διαφαίνεται από την τάση ενοχοποίησης των μεταναστών στις περιπτώσεις που

⁸⁵ Ανδρούσου Α., «Εκπαίδευση για τους μετανάστες και αντιρατσιστική εκπαίδευση» στο *Μετανάστες, Ρατσισμός, Ξενοφοβία*, Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 2001, σελ. 51

⁸⁶ Ανδρούσου Α., όπ. π., σελ. 51-52

δεν έχει αποκαλυφθεί ο δράστης. Τα λεγόμενα των Αλβανών μαθητών το επαληθεύουν αναφέροντας τα εξής:

«Ρατσισμός υπάρχει και τον βιώνουμε καθημερινά. Πολλές είναι οι φορές που μας φορτώνουν πράγματα που δεν έχουμε κάνει. Ειδικά στις περιπτώσεις που δεν έχει βρεθεί ο δράστης πιστεύουν ότι εμείς είμαστε υπεύθυνοι. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί συμβαίνει αυτό. Μπορεί οι Αλβανοί να ευθύνονται για πολλά αδικήματα δεν σημαίνει όμως ότι μπορούμε να γενικεύουμε τα πράγματα και να τους θεωρούμε όλους ίδιους. Ο καθένας έχει τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά του και δεν σημαίνει ότι όλοι λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο. Πολλοί Αλβανοί μαθητές είναι άριστοι μαθητές και δεν έχουν δώσει ποτέ δικαίωμα. Προφανώς όμως αποτελούμε την εύκολη λύση, όταν δεν βρίσκουν ποιος διέπραξε την κλοπή λένε ο «ξένος» την έκανε».

Διαπιστώνεται λοιπόν, από τα παραπάνω ότι η ένταση και ο βαθμός με τον οποίο εκδηλώνεται ο ρατσισμός και η ξενοφοβία επηρεάζονται άμεσα από το συναίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας. Ο φόβος για το «ξένο», για αυτό που δεν είναι γνωστό και οικείο, προσλαμβάνεται εμπειρικά από το άτομο και εντείνει την ανησυχία του για θυματοποίηση, γεγονός που συνεπάγεται την εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών. Επιπλέον, η μεγάλη δημοσιότητα που δίνεται σε θέματα εγκληματικότητας (κυρίως όσον αφορά τους αλλοδαπούς) από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ιδίως στα πλαίσια εντυπωσιασμού βάση του οποίου λειτουργούν, δημιουργεί το αίσθημα του φόβου και μια ατμόσφαιρα υπολανθάνοντος πανικού που συχνά λαμβάνει την μορφή γενικής ψύχωσης. Η συχνή προβολή βίας η οποία εμπλουτίζεται τις περισσότερες φορές με στοιχεία υπερβολής και η ενίσχυση στερεοτυπικών αντιλήψεων συμβάλλει στην μετατόπιση του ενδιαφέροντος του κοινού στα διάφορα αντικείμενα φόβου που του προβάλλονται.⁸⁷ Οι μαθητές όπως είναι φυσικό, επηρεάζονται από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος από τα ΜΜΕ και τα κοινωνικά στερεότυπα και αναπαράγουν τις ρατσιστικές αντιλήψεις στο σχολικό περιβάλλον, με άμεση συνέπεια την υιοθέτηση συμπεριφορών που συμβάλλουν στον στιγματισμό και τελικά στον αποκλεισμό των μεταναστών.

⁸⁷ Μακρυγιάννη Α., «Η στρατηγική της διαμόρφωσης των κοινωνικών φαινομένων και ιδιαίτερα του εγκλήματος από τα ΜΜΕ και οι θεσμικές παρεμβάσεις», στο *Νέα Κοινωνικά Κινήματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 105

Επιπλέον, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επηρεάζουν την κοινή γνώμη και δημιουργούν την άποψη ότι οι αλλοδαποί και ιδιαίτερα οι Αλβανοί, οι οποίοι αποτελούν και την πλειοψηφία τους, επιδίδονται σε μεγάλης κλίμακας σοβαρή εγκληματικότητα και ευθύνονται για την έξαρση του εγκληματικού φαινομένου στη χώρα. Ως άμεση συνέπεια εμφανίζεται η εδραίωση του στερεοτύπου του «επικίνδυνου» αλλοδαπού γεγονός, το οποίο επιδρά στη συλλογική συνείδηση και εντείνει τον φόβο και την ανασφάλεια με αποτέλεσμα την εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών.

Επιπρόσθετα, πιθανολογείται έντονα ότι κάθε ευκαιριακός χαρακτηρισμός που μπορεί να αποδίδεται σε κάποιο μαθητή, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, είναι δυνατό να αποτελέσει αφετηρία για την καθιέρωση μιας μόνιμης, αρνητικά προσδιορισμένης επικοινωνιακής σχέσης, τόσο μεταξύ μαθητών όσο και μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών. Ο μαθητής αναγκάζεται να αποδεχτεί και τελικά να υιοθετήσει τον αρνητικό ρόλο που του προσδίδεται με αποτέλεσμα να υφίσταται στιγματισμό και να απολαμβάνει διαφορετικής μεταχείρισης και αντιμετώπισης. Έτσι, αντί ενός θετικού κλίματος, οι μαθητές και στην συγκεκριμένη περίπτωση οι αλλοδαποί μαθητές, αναγκάζονται να βιώνουν μια διαφοροποιημένη, αρνητικά προσδιορισμένη στάση από τον περίγυρο τους η οποία πιθανά θα επηρεάσει και την μελλοντική τους πορεία.

Παρ' όλα αυτά, διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ελλήνων μαθητών κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων, δεν παραδέχονται ότι συμπεριφέρονται ρατσιστικά απέναντι στους αλλοδαπούς συμμαθητές τους. Αντίθετα, υποστηρίζουν ότι η μεταξύ τους συμβίωση είναι αρμονική και δεν χαρακτηρίζεται από περιστατικά που ευνοούν τον στιγματισμό και τον αποκλεισμό τους, γεγονός το οποίο δεν επιβεβαιώνεται από τους ισχυρισμούς των αλλοδαπών μαθητών. Η άρνηση αυτή θα μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός ότι η «ετικέτα» του ρατσιστή δεν είναι επιθυμητή γιατί αφενός μεν δύσκολα μπορεί να αποβληθεί και αφετέρου δυσχεραίνει την σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων δημιουργώντας αποστάσεις. Η απόδοση μιας τέτοιας ετικέτας, ιδιαίτερα μέσα στα πλαίσια μιας κοινωνίας η οποία έχει, ούτως ή άλλως, την έμφυτη τάση να περιθωριοποιεί όλα εκείνα τα μέλη που χαρακτηρίζονται ως «διαφορετικά» και δεν συμμορφώνονται στα κανονιστικά της πρότυπα, αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για την αποδοχή ενός τέτοιου χαρακτηρισμού. Οι μηχανισμοί αποκλεισμού και στιγματικού εμφανίζονται ισχυρότεροι στον μικρόκοσμο του σχολείου με αποτέλεσμα να επηρεάζουν τη στάση

των μαθητών. Όπως είναι φυσικό, η αποδοχή του αρνητικού χαρακτηρισμού «ρατσιστής» εμπεριέχει τον κίνδυνο αποκλεισμού και ετικετοποίησης του ατόμου στο οποίο αποδίδεται. Βέβαια στο σημείο αυτό, μπορεί να διαπιστώσει το παράδοξο ότι οι μαθητές αν και δεν νιώθουν αναστολές στο να περιθωριοποιήσουν άτομα διαφορετικής εθνικότητας, ωστόσο οι ίδιοι φοβούνται τον δικό τους κοινωνικό αποκλεισμό γεγονός που τους αναγκάζει να είναι ανειλικρινείς αναφορικά με την συμπεριφορά που εκδηλώνουν απέναντι στους μετανάστες συμμαθητές τους.

4.2.12 Υποκουλτούρα της βίας – Συμμορίες

Η έννοια της συμμορίας συναντάται οργανωμένα περισσότερο στο εξωσχολικό περιβάλλον παρά στο χώρο εντός του σχολείου. Σύμφωνα με τις δηλώσεις των μαθητών, παρά το γεγονός ότι η παρέα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εμφάνιση παρεκκλίνουσας και παραβατικής συμπεριφοράς ωστόσο, δεν διαπιστώνεται οργάνωση που να παραπέμπει άμεσα στην δημιουργία μιας «υποκουλτούρας παραβατικότητας». Η πλειοψηφία των μαθητών δεν εντοπίζει την δράση οργανωμένων συμμοριών στο σχολικό περιβάλλον και δηλώνει τα εξής:

«Μικρές ομάδες σίγουρα υπάρχουν στο χώρο του σχολείου, όμως σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν ως συμμορίες οι οποίες είναι οργανωμένες και δρουν μεθοδευμένα. Οι συμμορίες πιστεύω ότι δημιουργούνται από ανήλικους κυρίως στο εξωσχολικό περιβάλλον, σε επίπεδο γειτονιάς και περιοχής. Πολλοί μαθητές μπορεί να δημιουργούν μια συμμορία με άτομα που προέρχονται από το χώρο του σχολείου αλλά και εξωσχολικούς προκειμένου να εκφράσουν την άρνησή τους σε διάφορους θεσμούς προκαλώντας βίαια περιστατικά. Η συμμορία για να λέγεται συμμορία θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από κάποια ιδεολογία και τα μέλη της να έχουν τα ίδια πιστεύω και μέχρι στιγμής δεν έχουμε εντοπίσει τη δράση τέτοιας ομάδας στο σχολείο. Δεν ξέρω σε άλλα σχολεία μπορεί και να συμβαίνει».

Λαμβάνοντας υπόψη τις δηλώσεις των μαθητών γίνεται αντιληπτό ότι η συμμορία ως οργανωμένη ομάδα δράσης που ευθύνεται για τα κρούσματα παραβατικότητας και συγκεκριμένα κλοπών στο σχολικό περιβάλλον, δεν εμφανίζεται τουλάχιστον στο υπό μελέτη σχολείο. Παρ' όλα αυτά η επίδραση της

παρέας θεωρείται σημαντική, καθώς μπορεί να αποτελέσει κινητήρια δύναμη για το πέρασμα στην πράξη. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο De Greeff «σε ορισμένες συλλογικές συγχωνεύσεις, το άτομο μπορεί να φτάσει μέχρι του σημείου να χάσει την έννοια του εαυτού και του συνειδητού εαυτού του και να γευτεί την μέθη της πλήρους αποδοχής».⁸⁸ Οι ανήλικοι μέσω της παρέας συνομηλίκων είναι πολύ πιθανό να στραφούν στην διάπραξη αδικημάτων γεγονός το οποίο μπορεί να οφείλεται σε μηχανισμούς μίμησης, παρακίνησης, βοήθειας και επιδοκιμασίας που λειτουργούν στα πλαίσια της ομάδας. Αν και τα μέλη των παραβατικών ομάδων ανηλίκων χαρακτηρίζονται για τα αισθήματα αλληλοϋποστήριξης και αλληλεγγύης που τα συνδέουν ωστόσο δεν μπορεί να υποστηριχθεί σε καμία περίπτωση ότι φτάνουν στο επίπεδο συμμοριών.

Αλλωστε, σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη από την ερευνητική ομάδα του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών δεν προέκυψαν στοιχεία που να τεκμηριώνουν μια «σημαντική» παρουσία συμμοριών ανηλίκων στο πλαίσιο του συστήματος της ελληνικής ποινικής δικαιοσύνης, και να επιτρέπουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, τον χαρακτηρισμό των υφιστάμενων παραβατικών ομάδων ανηλίκων ως «συμμοριών», με την εγκληματολογική έννοια του όρου.⁸⁹ Εξάλλου θα πρέπει να αναφερθεί, ότι κατά τις συγκλίνουσες επιστημονικές απόψεις ότι τα βασικά εννοιολογικά στοιχεία της συμμορίας είναι η διάρκεια της λειτουργίας της σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο ή ζώνη επιρροής, η ξεχωριστή υπόσταση, δομή και οργάνωση που οδηγεί στην απόκτηση αυτογνωσίας, ταυτότητας και status, η αναγνώριση αρχηγού και ιεραρχίας, καθώς επίσης η ύπαρξη κανόνων και ομαδικών διαδικασιών για την κατανομή έργου και ρόλου προς επίτευξη σκοπού.⁹⁰

Επίσης, σύμφωνα με τον Miller η συμμετοχή των ανηλίκων σε συμμορίες συνδέθηκε με τον εγκληματογόνο χαρακτήρα των κατώτερων τάξεων, ενώ από τον Cohen εξηγήθηκε ως απόρροια της πολιτισμικής σύγκρουσης των ιδιαίτερων αξιών τους με τις κυρίαρχες αξίες της μεσο-αστικής τάξης.⁹¹

⁸⁸ Digneffe F., όπ. π., σελ. 221

⁸⁹ Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Μηλιώνη Φ. (σε συνεργασία με φοιτητές και αποφοίτους του τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών), «Παραβατικές Ομάδες (και Συμμορίες;) Ανηλίκων στην Περιοχή Αθηνών» στο ανάτυπο από το επιστημονικό περιοδικό *Ποινικός Λόγος*, 2003, 2205-2218 και 2004, 461-474, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 2216-2218

⁹⁰ Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Μηλιώνη Φ., όπ. π., σελ. 2216-2218

⁹¹ Ζαραφονίτου Χρ., όπ. π., σελ. 123

Γίνεται λοιπόν, αντιληπτό ότι δεν μπορεί κανείς να αναφερθεί στην ύπαρξη και οργάνωση συμμοριών ως ομάδων που δρουν ανεξέλεγκτα στο χώρο του σχολείου και ευθύνονται αποκλειστικά για την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Η οργάνωση και η δράση συμμοριών παραπέμπει περισσότερο σε εξωσχολικές δραστηριότητες και χαρακτηρίζεται από την αναγνώριση διακεκριμένων εξουσιών και οργανωτικών χαρακτηριστικών που δεν είναι δυνατό να υφίστανται στο σχολικό περιβάλλον, λόγω του αυξημένου κοινωνικού ελέγχου που ασκείται. Αν και στο χώρο του σχολείου, στο πλαίσιο της προβληματικής παρέας αναπτύσσεται μια ιδιόρρυθμη υποκουλτούρα παραβατικότητας η οποία πολλές φορές εμπεριέχει και την διάπραξη σοβαρότερων αδικημάτων, ωστόσο δεν είναι δυνατή η υιοθέτηση του χαρακτηρισμού της ως συμμορίας.

Επιπρόσθετα, οι δηλώσεις των μαθητών επαληθεύουν το γεγονός ότι οι δράστες κλοπών στο σχολικό περιβάλλον, αν και είναι πιθανό να αποζητούν την υποστήριξη και την κάλυψη από άλλα μέλη της παρέας, εντούτοις σε αρκετές περιπτώσεις δρουν ανεξάρτητα και μεμονωμένα καθώς το κέρδος είναι ιδιαίτερα χαμηλό.

5. ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΚΛΟΠΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΑΙ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το σχολείο ως κοινωνικοπολιτικός θεσμός ο οποίος συμβάλλει στην παραγωγή και αναπαραγωγή γνώσεων, ιδεών, στάσεων και αντιλήψεων αλλά και ως χώρος κοινωνικοποίησης των ανηλίκων, αποτελεί ενδεχομένως τον ιδανικότερο θεσμό πρόληψης της βίας, καθώς, εκτός του διδακτικού του ρόλου, ασκεί σημαντική επίδραση στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Μέσω της άσκησης ενός ελεγχόμενου κοινωνικού ελέγχου, της παρότρυνσης για σύναψη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων αλλά και της ενστάλαξης ηθικών αξιών, είναι σε θέση να αποτρέψει τους ανήλικους από την υιοθέτηση παρεκκλίνουσας και παραβατικής συμπεριφοράς συμβάλλοντας στην πρόληψη του εγκληματικού φαινομένου.

Ειδικότερα, τα εκπαιδευτικά προγράμματα που στοχεύουν στην πρόληψη της βίας στο σχολικό περιβάλλον και γενικότερα στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, μπορεί να λαμβάνουν διαφορετικές μορφές. Έτσι, μπορεί να στοχεύουν στην προστασία ευάλωτων μαθητών από τον κίνδυνο θυματοποίησης ή στην πρόληψη εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς. Καταρχήν, το σχολείο οφείλει να δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα, πριν προβεί στη λήψη μέτρων, στην αποτίμηση των υπάρχοντων προβλημάτων και στον προσδιορισμό και την αναγνώριση των αναγκών του σχολικού αλλά και του εξωσχολικού περιβάλλοντος, ενώ στη συνέχεια θα πρέπει να επιδιώξει την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτικού προσωπικού, γονέων, μαθητών, μελών της κοινότητας, τοπικών φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου κ.ά.

Αρχικά, θα πρέπει να δοθεί σημασία στον σχεδιασμό και την κατασκευή των σχολικών κτιρίων, έτσι ώστε να δημιουργούν το αίσθημα της ασφάλειας στους μαθητές. Είναι βέβαιο πως ένα σχολείο με μεγάλες εμφανείς εισόδους, με καλά φωτισμένους διαδρόμους αλλά και χώρους αθλητικών και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων το οποίο χαρακτηρίζεται για την καθαριότητα και την αισθητική των χώρων του, είναι πιθανό να αποτρέψει την εμφάνιση βίαιων περιστατικών, καθώς θα εκλαμβάνεται από τους μαθητές ως φιλόξενο για αυτούς περιβάλλον στο οποίο θα επιθυμούν να περνούν μεγάλο μέρος της καθημερινότητάς τους. Επιπλέον, η υπερσυγκέντρωση μαθητών στο σχολικό περιβάλλον ευνοεί την δημιουργία

συγκρούσεων και αναταραχών και δυσχεραίνει την αρμονική τους συνύπαρξη.⁹² Η ασφάλεια στο σχολικό περιβάλλον είναι άμεσα συνδεδεμένη με την έννοια της κοινότητας. Έτσι, τα μικρότερα σε μέγεθος σχολεία παρέχουν τη δυνατότητα στους μαθητές να αναπτύξουν στενότερους δεσμούς, τόσο μεταξύ τους όσο και με το εκπαιδευτικό προσωπικό, γεγονός το οποίο συμβάλλει σημαντικά στην πρόληψη βίαιων περιστατικών.⁹³

Το σχολείο επίσης, οφείλει να καταστήσει κατανοητό στους μαθητές ότι η πειθαρχία την οποία καλούνται να ακολουθούν αποτελεί βασικό συστατικό ενός υγιούς σχολικού κλίματος. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να την αντιληφθούν ως δίκαιη, σαφή και συνεπή ενέργεια προκειμένου να συμβάλλουν από κοινού στην πρόληψη κρουσμάτων παραβατικής συμπεριφοράς. Επιπρόσθετα, πολιτικές επιβολής πειθαρχίας, όπως η μηδενική ανοχή σε όπλα, ναρκωτικά και αλκοόλ θα πρέπει να εφαρμόζονται αφού λαμβάνονται υπόψη η ηλικία των μαθητών στους οποίους απευθύνονται, αλλά και η βαρύτητα των κρουσμάτων που κατά καιρούς σημειώθηκαν στο σχολικό περιβάλλον.

Το σχολείο σε αρκετές περιπτώσεις, καλείται να αντικρούσει κοινωνικά πρότυπα και κανόνες που ευνοούν και ενισχύουν την εμφάνιση βίαιων συμπεριφορών και να τα αντικαταστήσει με πρότυπα που συμβάλλουν στην πρόληψή τους. Χαρακτηριστικά, οι μαθητές μπορούν να συμμετέχουν σε προγράμματα διαμεσολάβησης ώστε να κατανοήσουν την αξία του διαλόγου στην επίλυση των προβλημάτων που παρουσιάζονται στο σχολικό περιβάλλον. Έτσι, μέσω της εφαρμογής προγραμμάτων που αναπτύσσουν ικανότητες όπως, ενεργητική ακρόαση, διαχείριση του θυμού και δημιουργική επίλυση προβλημάτων, ενισχύονται η υιοθέτηση θετικών κοινωνικών προτύπων.⁹⁴

Επιπρόσθετα, κρίνεται ιδιαίτερα ωφέλιμη για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων η εκπαίδευση του διδακτικού προσωπικού προκειμένου να αποκτήσει καταρχήν ένα βασικό θεωρητικό υπόβαθρο σχετικά με την πρόληψη της βίας και να είναι σε θέση να εντοπίσει μαθητές που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου τόσο όσον αφορά την θυματοποίηση αλλά και την

⁹² Wilson J., “Juvenile Accountability Incentive Block Grants Program”, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, US Department of Justice, December 2000, σελ. 2-9

⁹³ Wilson J., όπ. π., σελ. 5

⁹⁴ Kellam S., Prinz R., Sheley J., “Preventing School Violence: Plenary Papers of the 1999 Conference on Criminal Justice Research and Evaluation-Enhancing Policy and Practice Through Research”, National Institute of Justice, volume 2, May 2000, σελ. 28

εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς οι οποίοι πιθανά θα χρήζουν μεγαλύτερης προσοχής.

Η πρόληψη μπορεί να επιτευχθεί επίσης, και σε επίπεδο τάξης, καθώς αποτελεί μια συνεχή διαδικασία μέσω της οποίας ο καθηγητής είναι σε θέση να εμφυσήσει στους μαθητές θετικές αξίες και πρότυπα. Ειδικότερα, είναι δυνατή η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων, όπως η διαχείριση του θυμού, η διαπραγμάτευση με συμμαθητές, η ουσιαστική επικοινωνία και η επίλυση διαφορών που συμβάλλουν ουσιαστικά στην κοινωνική ωρίμανση του μαθητή και συμβάλλουν στην πρόληψη της παραβατικότητας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι ακόμα και η δομή του ακαδημαϊκού προγράμματος μπορεί να συνδεθεί με την πρόληψη της παραβατικότητας αφού συμβάλλει στην ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων των μαθητών τονίζοντας τη σημασία του διαλόγου και της επικοινωνίας. Πολύ σημαντική θεωρείται ακόμη, η ενημέρωση των μαθητών όσον αφορά την επίδραση που ασκούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ώστε να επιτυγχάνεται η διαμόρφωση κριτικής στάσης και να μειώνονται οι αρνητικές συνέπειες του «εξωραϊσμού» της βίας. Τέλος, προτείνεται η εκπαίδευση μαθητών που θα συμμετέχουν εθελοντικά σε προγράμματα διαμεσολάβησης ώστε να συμβάλλουν στην επίλυση των διαφορών συμμαθητών τους ακολουθώντας τα ακόλουθα βήματα: 1) η κάθε πλευρά θα έχει την ευκαιρία να καταθέσει και να εξηγήσει την άποψή της για τη συγκεκριμένη κατάσταση, 2) θα θέτει ανοιχτά τα αισθήματά της δημιουργώντας κλίμα κατανόησης και 3) τέλος, και οι δύο πλευρές θα ενθαρρύνονται ώστε να επιλύσουν το πρόβλημα χωρίς τη χρήση βίας.

Όσον αφορά την συμβολή της κοινότητας στην πρόληψη της σχολικής βίας διαπιστώνεται ότι μπορεί να καταστεί σημαντική μέσω της δημιουργίας και της ενδυνάμωσης δεσμών μεταξύ των ανηλίκων, των οικογενειών τους, του σχολείου και της κοινότητας. Ειδικότερα, ο ρόλος των γονέων κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός, αφού μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στην ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας των μαθητών. Οι γονείς καλούνται να αποκτήσουν γνώσεις στη διαχείριση των οικογενειακών υποθέσεων, να διατηρήσουν μια θετική επαφή με το σχολείο και μια αποτελεσματική επικοινωνία.⁹⁵ Επίσης, απαραίτητη θα μπορούσε να θεωρηθεί η εκπαίδευση των γονέων μέσω ειδικών προγραμμάτων που οργανώνονται από το σχολείο ή την κοινότητα ώστε να μειώνονται τα κρούσματα ενδοοικογενειακής βίας

⁹⁵ Μαγγανάς Α., «Μέθοδοι Πρόληψης της Νεανικής Παραβατικότητας-Η Καναδική εμπειρία», στο *Το Εγκληματικό Φαινόμενο στην Πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 213-230

και κατά συνέπεια, οι πιθανότητες υιοθέτησης τέτοιου είδους συμπεριφορών από τους ανήλικους. Παράλληλα, η λειτουργία κέντρων δημιουργικής απασχόλησης μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών, συσφίγγει τις διαπροσωπικές τους σχέσεις και τους αποτρέπει από την εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Στο σημείο αυτό, ενδιαφέρον προκαλεί η σύσταση καταστατικού η οποία αποτελεί πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης και πραγματοποιήθηκε με την συμβολή νέων από τις διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες. Το καταστατικό για «Δημοκρατικά Σχολεία χωρίς Βία»⁹⁶ στηρίζεται σε θεμελιώδεις αρχές και αξίες που συμπεριλαμβάνονται στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Βασικών Ελευθεριών και στοχεύει στην προώθηση της δημοκρατικής σχολικής εκπαίδευσης χωρίς βία, στα σχολεία της Ευρώπης. Ειδικότερα, η ομάδα νέων που συνέβαλε στην σύστασή του καλεί τα σχολεία να το λάβουν σοβαρά υπόψη τους, και γνωρίζοντας τις διαφορετικές καταστάσεις της εκπαίδευσης στις Ευρωπαϊκές χώρες, τα προτρέπει να το προσαρμόσουν στις ανάγκες της κάθε σχολικής κοινότητας. Συγκεκριμένα το καταστατικό αναφέρει τα εξής:

1. Όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, έχουν το δικαίωμα ενός ασφαλούς και ειρηνικού σχολείου. Όλοι έχουν την ευθύνη να συνεισφέρουν στη δημιουργία ενός θετικού περιβάλλοντος που ενθαρρύνει τη μάθηση και προσωπική ανάπτυξη.
2. Όλοι έχουν το δικαίωμα για ίση μεταχείριση και σεβασμού ασχέτως οποιασδήποτε προσωπικής διαφοράς. Όλοι απολαμβάνουν την ελευθερία του λόγου χωρίς διακρίσεις και καταπιέσεις.
3. Η σχολική κοινότητα φροντίζει όπως όλοι γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις ευθύνες τους.
4. Κάθε δημοκρατικό σχολείο, έχει ένα δημοκρατικό εκλεγμένο σώμα που παίρνει αποφάσεις και αποτελείται από αντιπροσώπους μαθητών, καθηγητών, γονέων και άλλων μελών της σχολικής κοινότητας, ανάλογα με την περίπτωση. Όλα τα μέλη του σώματος έχουν το δικαίωμα ψήφου.
5. Σ' ένα δημοκρατικό σχολείο, οι διαφωνίες επιλύονται με ειρηνικό και εποικοδομητικό τρόπο. Το προσωπικό και οι μαθητές κάθε σχολείου,

⁹⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης, *Ευρωπαϊκό Καταστατικό για Δημοκρατικά Σχολεία χωρίς Βία*, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.coe.int>

εκπαιδεύονται για την πρόληψη και την επίλυση των διαφορών μέσω συμβουλευτικής και διαμεσολάβησης.

6. Κάθε περίπτωση βίας, ερευνάται όσο το δυνατό πιο νωρίς και παρακολουθείται, ασχέτως αν οι μαθητές ή άλλα μέλη της κοινότητας είναι αναμειγμένα.
7. Το σχολείο είναι μέρος της τοπικής κοινότητας. Η συνεργασία και η ανταλλαγή πληροφοριών με τοπικούς συνεργάτες είναι ουσιαστικές για την πρόληψη και επίλυση προβλημάτων.

Όπως γίνεται κατανοητό από τα παραπάνω, ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί από το σχολείο στην δημιουργία ενός υγιούς κλίματος που θα βασίζεται στον σεβασμό, την ελευθερία λόγου και άποψης καθώς και στην ειρηνική διαμεσολαβητική επίλυση των διαφορών προκειμένου να προλαμβάνονται αποτελεσματικότερα κρούσματα παραβατικής και παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Επίσης, σημαντική και ωφέλιμη κρίνεται η δημιουργία δεσμών με την κοινότητα και η συνεργασία με αυτή αλλά και με τους γονείς των μαθητών ώστε να αντιμετωπίζεται έγκαιρα το πρόβλημα της σχολικής βίας.

Επιπρόσθετα, θα μπορούσαν να προταθούν δράσεις που αφορούν τους επιχειρηματίες και τις επαγγελματικές ομάδες, και οι οποίες θα προωθούν τη συμμετοχή αυτών στο σχεδιασμό ασφαλών σχολείων και ασφαλών διαβάσεων και δρόμων από και προς το σχολείο και θα προτρέπουν την επιχορήγηση εξωσχολικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων καθώς και προγραμμάτων υποτροφιών. Με αυτό τον τρόπο θα επιτευχθεί η δημιουργία ενός κλίματος συνεργασίας ανάμεσα στην σχολική κοινότητα και τις τοπικές επιχειρήσεις συμβάλλοντας στην όσο το δυνατό αποτελεσματικότερης πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων.⁹⁷

Η οικογένεια, όπως έχει ήδη αναφερθεί, διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των ανηλίκων και στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Για το λόγο αυτό, χαρακτηρίζεται απαραίτητη για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας η ανάληψη δράσεων από τους γονείς που θα συντελούν στην κοινωνική ωρίμανση του ανηλίκου και στην ομαλή ένταξή του στο σχολικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, προτείνεται για τους γονείς η ενθάρρυνση των παιδιών τους για την διεξαγωγή διαλόγου σχετικά με την σχολική ζωή και τα προβλήματα που μπορεί να προκύπτουν, η εμπλοκή και ο έλεγχος στην σχολική ζωή και την

⁹⁷ Αρτινοπούλου Β., όπ. π., σελ. 158-159

επίδοσή τους, η επιδίωξη συναντήσεων με το εκπαιδευτικό προσωπικό αλλά και η συμμετοχή τους σε εκδηλώσεις και δραστηριότητες του σχολείου. Επίσης, σημαντική θεωρείται η δημιουργία δεσμών και συνεργασίας με άλλους γονείς ώστε να επιτυγχάνεται εποικοδομητικός διάλογος για θέματα που αφορούν την ασφάλεια στο σχολείο και τα προβλήματα που μπορεί να προκύπτουν. Τέλος, οι γονείς οφείλουν να θέτουν όρια στην συμπεριφορά και τις απαιτήσεις των ανηλίκων και να έχουν σαφείς προσδοκίες από αυτούς.⁹⁸

Ειδικότερα, όσον αφορά την πρόληψη του φαινομένου της κλοπής με δράστες και θύματα ανήλικους, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το φαινόμενο είτε εμφανίζεται στο σχολικό είτε στο εξωσχολικό περιβάλλον, δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά, και μέσω της υπάρχουσας βιβλιογραφίας δεν έχουν εντοπιστεί συγκεκριμένες λύσεις για την πρόληψή του. Επομένως, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι τα μέτρα που καλείται να αναλάβει το σχολείο για την πρόληψη της σχολικής βίας και γενικότερα της παραβατικότητας των ανηλίκων μπορούν να συνεισφέρουν ικανοποιητικά και στην πρόληψη των κλοπών κυρίως στο σχολικό αλλά και στο εξωσχολικό περιβάλλον. Έτσι, η δημιουργία ενός ασφαλούς και υγιούς σχολικού κλίματος που θα εμπνέει σιγουριά στους μαθητές και θα συμβάλλει στην κοινωνική τους ωρίμανση θα μπορέσει σε μεγάλο βαθμό να τους αποτρέψει από την εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών. Επιπλέον, η επίτευξη συνεργασίας μεταξύ μαθητών, διδακτικού προσωπικού και γονέων θα αποτελέσει αποτρεπτικό παράγοντα καθώς η δημιουργία στενών δεσμών θα συντελέσει στην έγκαιρη πρόγνωση και πρόληψη του φαινομένου.

Εξάλλου, όπως αποδεικνύεται και από τους ισχυρισμούς των ίδιων των μαθητών κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην δημιουργία σχέσεων με το διδακτικό προσωπικό προκειμένου να επιτευχθεί η αντιμετώπιση και η πρόληψη του φαινομένου. Ειδικότερα, οι μαθητές δηλώνουν ότι πρέπει να οικοδομηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης, κατανόησης και παροχής βοήθειας ώστε να είναι δυνατή η ανάπτυξη ενός εποικοδομητικού διαλόγου με σκοπό την πρόληψη και την αντιμετώπιση των περιστατικών κλοπής αλλά και την άμβλυνση των διαφορών και παρεξηγήσεων που συνεπάγονται και δυσχεραίνουν ακόμη περισσότερο τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών. Οι μαθητές δίνουν επίσης, μεγάλη σημασία στην βελτίωση των κτιριακών εγκαταστάσεων και υποδομών με

⁹⁸ Αρτινοπούλου Β., όπ. π., σελ. 159-160

σκοπό την ενδυνάμωση της ασφάλειας στο χώρο του σχολείου και την παρεμπόδιση των δραστών από την επίτευξη του στόχου τους. Χαρακτηριστικά, αναφέρουν ότι θα πρέπει να αυξηθεί η επιτήρηση από το εκπαιδευτικό προσωπικό στους προαύλιους χώρους αλλά και στο εσωτερικό του σχολείου, καθώς και να ενισχυθεί ο θεσμός των επιτηρητών-μαθητών στη διάρκεια των διαλειμμάτων ώστε να αποτρέπεται η εκδήλωση αντίστοιχων κρουσμάτων. Βέβαια, στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η προσοχή των ίδιων των μαθητών για την ευθύνη των προσωπικών τους αντικειμένων δεν είναι σημαντική, αντίθετα θα πρέπει να ενισχυθεί προκειμένου η πρόσβαση στο στόχο να καθίσταται ιδιαίτερη δύσκολη για τον «εν δυνάμει» δράστη. Τέλος, οι μαθητές δηλώνουν ότι η οικογένεια οφείλει να αναλάβει συμβουλευτικό και ηθοπλαστικό ρόλο με στόχο την ωρίμανση των ανηλίκων και την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους ώστε να προλαμβάνονται μορφές παραβατικότητας.

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε να προστεθεί ως μέτρο πρόληψης η εκπαίδευση των μαθητών σε θέματα που αφορούν την καταγγελλθείσα συμπεριφορά τους ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες αποκάλυψης των δραστών και να ενταθεί η κινητοποίηση των φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου για τη σύλληψή τους στην περίπτωση που πρόκειται για περιστατικά που σημειώθηκαν σε εξωσχολικό περιβάλλον.

Παρ' όλα αυτά, προκάλεσε εντύπωση το γεγονός ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό μαθητών αναφέρθηκε στην πρόσληψη ιδιωτικής ασφάλειας με στόχο την πρόληψη του φαινομένου των κλοπών αλλά και άλλων κρουσμάτων που εμφανίζονται στο σχολείο και μπορεί να δυσχεραίνουν την αρμονική συμβίωση των μαθητών. Σε αυτή την περίπτωση διαπιστώνεται ότι, έστω και μια μικρή μερίδα μαθητών, πιθανώς νιώθει έντονη ανασφάλεια και φόβο για τον κίνδυνο θυματοποίησής της, γεγονός το οποίο εκφράζεται με την διατύπωση περισσότερο ακραίων αντιλήψεων.

Εντέλει, όσον αφορά την πρόληψη των κλοπών που εκδηλώνονται σε εξωσχολικό περιβάλλον, αυτό υπάγεται στην δημιουργία ενός ευρύτερου πλαισίου αντεγκληματικής πολιτικής που θα έχει ως επίκεντρο την παραβατικότητα των ανηλίκων. Παρά το γεγονός ότι τα μέτρα που λαμβάνονται από το σχολείο και την οικογένεια είναι σε θέση να συμβάλλουν σημαντικά στην πρόληψη του φαινομένου έστω και εάν αυτό δεν εμφανίζεται στο σχολικό περιβάλλον, εντούτοις δεν είναι δυνατό να θεωρηθούν ολοκληρωμένη προσέγγιση του ζητήματος και κρίνεται

αναγκαία η ταυτόχρονη εντατικοποίηση του κοινωνικού ελέγχου που ασκείται από επίσημους φορείς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται από την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας ότι το φαινόμενο της κλοπής δεν λαμβάνει μια γενικευμένη μορφή, καθώς η συχνότητά του δεν είναι ιδιαίτερα ανησυχητική. Αντίθετα, τα κρούσματα που σημειώνονται στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον με δράστες και θύματα ανήλικους εμφανίζονται σε πολύ μικρότερο ποσοστό από αυτό που προβάλλεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και υιοθετείται από το κοινό, με αποτέλεσμα την αδικαιολόγητη και συχνά υπερβολική αύξηση του αισθήματος του φόβου και της ανασφάλειας. Αποδεικνύεται λοιπόν, ότι παρά το γεγονός ότι οι κλοπές παρουσιάζονται ως φαινόμενο των τελευταίων χρόνων, η αύξηση του οποίου οφείλεται στη δράση ανήλικων μαθητών, τα πορίσματα της έρευνας δεν επαληθεύουν τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς. Επιπλέον, η αποκλειστική σύνδεσή του με την άσκηση σοβαρών μορφών βίας δεν ευσταθεί, καθώς τα λεγόμενα των μαθητών αποδεικνύουν ότι μεγάλος είναι ο αριθμός των περιπτώσεων όπου η βία δεν ασκείται άμεσα είτε δεν ασκείται καθόλου. Στο σημείο αυτό βέβαια, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι μαθητές είναι πιθανό να αντιμετωπίζουν προβλήματα όσον αφορά την εννοιολόγηση της βίας, καθώς συχνά δεν αξιολογούν και δεν εντοπίζουν ηπιότερες μορφές όπως τη λεκτική ή την ψυχολογική βία.

Αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των δραστών, από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι η διάπραξη κλοπών αποδεικνύεται ότι δεν είναι ουδέτερη ως προς το φύλο και παραπέμπει στην αποκλειστική σχεδόν δράση των αγοριών, ενώ δεν παραπέμπει σε συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Διαπιστώνεται ότι οι πιθανότητες εμφάνισης τέτοιων περιστατικών με δράστες κορίτσια παρουσιάζονται ελάχιστες, παρά το γεγονός ότι έχουν αρχίσει να αυξάνονται τα τελευταία χρόνια, και πραγματοποιούνται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Παρ' όλα αυτά, όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των θυμάτων δεν εμφανίζεται ξεκάθαρη εικόνα σχετικά με το φύλο, αφού τόσο αγόρια όσο και κορίτσια πέφτουν θύματα κλοπής στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον, ενώ διαπιστώνεται ότι μάλλον οι μικρότεροι σε ηλικία μαθητές θυματοποιούνται συχνότερα δεδομένου ότι θεωρούνται περισσότερο εύαλωτοι.

Η σχολική επίδοση των μαθητών φαίνεται να σχετίζεται με την εμφάνιση του φαινομένου, καθώς προκύπτει από την διεξαγωγή των συνεντεύξεων ότι η

συντριπτική πλειοψηφία των δραστών χαρακτηρίζεται από σχολικές αποτυχίες, έλλειψη ενδιαφέροντος, και παραίτηση όσον αφορά την καταβολή προσπάθειας για την βελτίωση των επιδόσεών του, γεγονός το οποίο μπορεί να οφείλεται τόσο στην οικογένεια όσο και στις λανθασμένες εκπαιδευτικές και διδακτικές μεθόδους που υιοθετεί το σχολείο.

Όσον αφορά την συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου, συμπεραίνεται ότι υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στη γενική πεποίθηση των μαθητών και στην συχνότητα εμφάνισης των πραγματικών περιστατικών. Χαρακτηριστικά, διαπιστώνεται ότι, αν και η γενική άποψη των μαθητών σχετίζεται με την αύξηση των κρουσμάτων τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, ο αριθμός των κρουσμάτων θυματοποίησής τους δεν συγκλίνει προς αυτή την κατεύθυνση. Παρ' όλα αυτά, διαφαίνεται θετική συσχέτιση ανάμεσα στη συχνότητα και στην πρόκληση από την πλευρά του θύματος, καθώς τα λεγόμενα των μαθητών αποδεικνύουν ότι όσο αυξάνονται οι ευκαιρίες διάπραξης τόσο θα αυξάνονται και τα περιστατικά κλοπών.

Το φαινόμενο της κλοπής εμφανίζεται τόσο στο σχολικό όσο και στο εξωσχολικό περιβάλλον, όμως διαφοροποιείται ως προς την συχνότητα, την έντασή του και τα χαρακτηριστικά των δραστών. Συγκεκριμένα, γίνεται αντιληπτό ότι το φαινόμενο εμφανίζεται με μεγαλύτερη συχνότητα σε χώρους έξω από το σχολείο, γεγονός το οποίο ερμηνεύεται από τους μαθητές ως αποτέλεσμα της μειωμένης άσκησης κοινωνικού ελέγχου, καθώς οι δράστες κινδυνεύουν σε μικρότερο βαθμό να αποκαλυφθούν και να υποστούν κάποια μορφή τιμωρίας. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι η διάπραξη κλοπής στο εξωσχολικό περιβάλλον συγκεντρώνει περισσότερες πιθανότητες να συνοδεύεται από την άσκηση βίας δεδομένου ότι ο στόχος δεν είναι εύκολα προσβάσιμος από το δράστη, γεγονός που να τον αναγκάζει να χρησιμοποιήσει μέσα με σκοπό να επιβληθεί στο θύμα του.

Τα είδη των αντικείμενων που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των «εν δυνάμει» δραστών είναι, κατά συντριπτική πλειοψηφία, τα κινητά τηλέφωνα και τα χρήματα, αφού διαπιστώνεται ότι αποτελούν τα μεγαλύτερης αξίας προσωπικά αντικείμενα που φέρουν μαζί τους οι μαθητές και διευκολύνουν τον δράστη κατά το πέρασμα στην πράξη λόγω του μειωμένου όγκου τους.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τα αίτια εμφάνισης του φαινομένου της κλοπής, διαπιστώνεται ομοφωνία από την πλευρά των μαθητών. Συγκεκριμένα, η οικογένεια θεωρείται ο σημαντικότερος παράγοντας ώθησης των μαθητών στην κλοπή, ενώ ακολουθούν η παρέα, η ζήλια, τα καταναλωτικά πρότυπα και ο μιμητισμός, καθώς

και η ανάγκη αυτοπροβολής. Η οικονομική κατάσταση δεν αναφέρεται ως βασικός παράγοντας αφού η κλοπή στο σχολικό και εξωσχολικό περιβάλλον δεν είναι ιδιαίτερα προσοδοφόρα για τον δράστη. Ειδικότερα, αναφορικά με το ρόλο της οικογένειας εμφανίζεται σχετική διαφοροποίηση ως προς την επίδραση των διαφόρων οικογενειακών μεταβλητών και αναφέρονται ενδεικτικά η προβολή λανθασμένων προτύπων, η εγκληματικότητα των γονέων, οι ενδοικοκογενειακές συγκρούσεις και η αδυναμία των γονέων να θέσουν όρια στις απαιτήσεις και τις επιθυμίες των παιδιών τους.

Η τάση των μαθητών για αναφορά η μη των περιστατικών στην διεύθυνση ή το διδακτικό προσωπικό του σχολείου δεν είναι ξεκάθαρη. Εντούτοις, κοινό χαρακτηριστικό των μαθητών είναι η έκφραση έντονης δυσαρέσκειας όσον αφορά την στάση των καθηγητών στην αντιμετώπιση και πρόληψη του φαινομένου. Αντίθετα, αναφορικά με την προθυμία καταγγελίας των μαθητών στην αστυνομία αποδεικνύεται ότι αποτελεί πολύ σπάνιο φαινόμενο, όμως παρ' όλα αυτά, παρατηρείται η υιοθέτηση μιας έντονα τιμωρητικής στάσης, γεγονός που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο φόβος και η ανασφάλεια των μαθητών αποτελεί μάλλον φαντασιακή πρόσληψη της βίας αφού διαπιστώνεται ότι οι φοβίες τους δεν βρίσκονται σε αντιστοιχία με την σχολική πραγματικότητα. Όπως ήδη προαναφέρθηκε παραπάνω, η συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου και τα περιστατικά θυματοποίησης δεν λαμβάνουν ανησυχητικές διαστάσεις, με αποτέλεσμα ο φόβος να εκλαμβάνεται περισσότερο ως απόρροια της επίδρασης άλλων παραγόντων. Παρά το γεγονός ότι ο κίνδυνος θυματοποίησης δεν είναι αυξημένος, ωστόσο τα κορίτσια εμφανίζονται να εκφράζουν εντονότερο φόβο από τα αγόρια της ηλικίας τους. Επίσης, διαπιστώνεται ότι το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας είναι εντονότερο σε μαθητές μικρότερης ηλικίας, η ερμηνεία του οποίου ανάγεται στην ευπάθεια που νιώθουν λόγω των δυσκολιών ένταξης και προσαρμογής που πιθανά αντιμετωπίζουν.

Όσον αφορά τα συναισθήματα των θυμάτων διαπιστώνεται σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον παράγοντα φύλο. Ειδικότερα, αποδεικνύεται ότι τα κορίτσια εμφανίζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εκδηλώσουν θλίψη σε περίπτωση θυματοποίησής τους, ενώ τα αγόρια συνήθως αντιδρούν εκδηλώνοντας έντονο το συναίσθημα της οργής, του θυμού και της αδικίας τα οποία σε πολλές περιπτώσεις συνοδεύονται και από την επιθυμία αντεκδίκησης.

Οι απόψεις που αφορούν την μεταχείριση του δράστη δεν είναι ομόφωνες και άλλοτε χαρακτηρίζονται από επιείκεια και άλλοτε από έντονη τιμωρητικότητα. Συγκεκριμένα, μια μερίδα μαθητών υποστηρίζει ότι η ποινή που θα πρέπει να επιβάλλεται στο δράστη είναι η προσωρινή ή οριστική αποβολή από το σχολείο ενώ σημαντικός είναι και ο αριθμός μαθητών που τίθενται υπέρ μιας περισσότερο ανθρωπιστικής προσέγγισης, χωρίς την επιβολή κάποιας συγκεκριμένης τιμωρίας, και η οποία θα αφορά την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ μαθητών και καθηγητών και θα επιτυγχάνεται μέσω ενός εποικοδομητικού διαλόγου. Παρ' όλα αυτά, εντύπωση προκαλεί η υιοθέτηση ιδιαίτερα τιμωρητικής στάσης έστω και από την μειοψηφία μαθητών, σύμφωνα με την άποψη των οποίων θεωρείται κατάλληλη η ποινική μεταχείριση των δραστών. Αντίθετα, όσον αφορά τους δράστες που διέπραξαν κλοπή στο εξωσχολικό περιβάλλον, οι απόψεις συγκλίνουν περισσότερο, καθώς η πλειοψηφία των μαθητών εμφανίζεται περισσότερο τιμωρητική και υποστηρίζει την εμπλοκή των φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Το φαινόμενο του ρατσισμού αν και δεν είναι ιδιαίτερα έντονο στο υπό μελέτη σχολείο, ωστόσο γίνεται αντιληπτό από τα λεγόμενα των μαθητών και κυρίως των αλλοδαπών. Οι Έλληνες μαθητές φαίνεται ότι δεν παραδέχονται τον χαρακτηρισμό «ρατσιστής» και δηλώνουν ότι οι αλλοδαποί έχουν ενταχθεί ομαλά στο σχολικό περιβάλλον και έχουν αφομοιωθεί, με αποτέλεσμα τη επίτευξη ενός υγιούς σχολικού κλίματος που χαρακτηρίζεται από την αρμονική συμβίωση όλων των μαθητών. Αντίθετα, οι αλλοεθνείς μαθητές αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι βιώνουν καθημερινά ρατσιστικές συμπεριφορές με αποκορύφωμα την άδικη ενοχοποίησή τους.

Τέλος, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υποστηριχθεί ότι διαπιστώνεται η σύσταση και η οργάνωση συμμοριών που δρουν ανεξέλεγκτα στο χώρο του σχολείου και ευθύνονται για την εμφάνιση κρουσμάτων παραβατικής συμπεριφοράς και συγκεκριμένα για την εμφάνιση κλοπών. Η δράση συμμοριών παραπέμπει περισσότερο σε εξωσχολικές δραστηριότητες, καθώς η άσκηση κοινωνικού ελέγχου στο χώρο του σχολείου δεν επιτρέπει την διάκριση και οργάνωση εξουσιών αλλά και την αναγνώριση ιεραρχίας τα οποία αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συμμοριών και τις διαχωρίζουν από τις παραβατικές παρέες των ανηλίκων.

Συμπεραίνεται λοιπόν, ότι το φαινόμενο της κλοπής δεν λαμβάνει προς το παρόν ανησυχητικές διαστάσεις και γενικευμένη μορφή, αντίθετα δεν εμφανίζεται πολύ συχνά στο σχολικό περιβάλλον, γεγονός που επιτρέπει την διαφοροποίηση του

ελληνικού σχολείου από τα σχολεία των δυτικών κοινωνιών όπου τα κρούσματα βίας αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς. Επιπλέον, αποδεικνύεται ότι δεν συνδέεται απαραίτητα με την άμεση άσκηση βίας και δεν οφείλεται στην δράση συμμοριών. Επίσης, διαπιστώνεται ότι η κλοπή εμφανίζεται ως ιδιαίτερο φαινόμενο το οποίο σχετίζεται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων και το οποίο διακρίνεται για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Συγκεκριμένα, διαφοροποιείται από την κλοπή, ως ένα απλό έγκλημα ιδιοκτησίας, καταρχήν εξαιτίας των χαρακτηριστικών των θυμάτων και των δραστών αλλά και του περιβάλλοντος στο οποίο εκδηλώνεται. Το νεαρό της ηλικίας, η ελλιπής ωρίμανση και η μη ολοκληρωμένη προσωπικότητα των ανηλίκων, καθώς και το γεγονός ότι το φαινόμενο εμφανίζεται σε ένα χώρο όπου ο κοινωνικός έλεγχος είναι αρκετά αυξημένος, δεν επιτρέπει την αναγωγή του σε έγκλημα κατά της ιδιοκτησίας ή των περιουσιακών δικαιωμάτων και απαιτεί μια προσέγγιση του θέματος βασισμένη περισσότερο στην εγκληματολογική διάστασή του παρά στην ποινική.

Διαπιστώνεται επιπλέον, ότι οι αντιλήψεις του κοινού δεν συμβαδίζουν με την πραγματική αποτίμηση του φαινομένου, με αποτέλεσμα να διακρίνονται έντονα τα αισθήματα του φόβου και της ανασφάλειας. Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η μικρή έκταση της παρούσας έρευνας σε συνδυασμό με την απουσία αντίστοιχων εμπειρικών ερευνών, ποσοτικών και ποιοτικών, δεν επιτρέπουν την γενίκευση των συμπερασμάτων στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού. Αντίθετα, η εκπόνησή της αποτελεί μια προσπάθεια εμπειρικής προσέγγισης του θέματος που στοχεύει στην αύξηση του επιστημονικού ενδιαφέροντος ώστε να μελετηθεί το φαινόμενο διεξοδικότερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Ανδρούσου Α., «Εκπαίδευση για τους μετανάστες και αντιρατσιστική εκπαίδευση» στο *Μετανάστες, Ρατσισμός, Ξενοφοβία*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, σελ. 50-55
- Αρτινοπούλου Β., Μαγγανάς Α., *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996
- Αρτινοπούλου Β., *Βία στο Σχολείο: Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001
- Βαβαρέτου Γ.Α., *Ποινικός Κώδιξ*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1974
- Ζαραφωνίτου Χρ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1995
- Ζαραφωνίτου Χρ., *Ο Φόβος του Εγκλήματος*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2002
- Κονταξή Α. (επιμελ.), *Ποινικός Κώδικας*, Έκδοση Ποινικών Χρονικών, Σάκκουλας, Αθήνα, 1997
- Κουράκης Ν., *Εφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία: Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1999
- Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Μηλιώνη Φ. (σε συνεργασία με φοιτητές και αποφοίτους του τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών), «Παραβατικές Ομάδες (και Συμμορίες;) Ανηλίκων στην Περιοχή Αθηνών» στο ανάτυπο από το επιστημονικό περιοδικό *Ποινικός Λόγος*, 2003, 2205-2218 και 2004, 461-474, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 2216-2218
- Κουρκούτας Η., *Η Ψυχολογία του Εφήβου: Θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001
- Κρανιδιώτη Μ., *Η Κλοπή σε Καταστήματα: Το φαινόμενο και ο κοινωνικός του έλεγχος*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1995
- Κυριαζή Ν., *Η Κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001
- Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1994
- Λυδάκη Α., *Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2001

- Μαγγανάς Α., «Μέθοδοι Πρόληψης της Νεανικής Παραβατικότητας-Η Καναδική εμπειρία», στο *Το Εγκληματικό Φαινόμενο στην Πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σελ. 213-230
- Μαγγανάς Α., Λάζος Γρ., *Ο Ποινικός Κώδικας για τον Πολίτη: Μια επιλογή παραδειγμάτων*, Παπαζήση, Αθήνα, 1998
- Μακρυγιάννη Α., «Η στρατηγική της διαμόρφωσης των κοινωνικών φαινομένων και ιδιαίτερα του εγκλήματος από τα ΜΜΕ και οι θεσμικές παρεμβάσεις», στο *Νέα Κοινωνικά Κινήματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 97-131
- Μανωλεδάκης Ι., *Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384^α ΠΚ)*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002
- Μπεζέ Λ., *Βία στο Σχολείο-Βία του Σχολείου*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998
- Πιτσελά Α., *Δίκαιο Ανηλίκων: Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2001
- Σεραφετινίδου Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας: Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, Gutenberg, Αθήνα, 2000
- Τσίγκανου Ι., Δασκαλάκη Η., Τσαμπαρλή Δ., *Εικόνες και Αναπαραστάσεις Βίας στο Ελληνικό Σχολείο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004
- Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1985
- Φαρσεδάκης Ι., *Η Κοινωνική Αντίδραση στο Έγκλημα και τα Όριά της: Μερικές ιστορικές, συγκριτικές, θεωρητικές και πρακτικές επισημάνσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991
- Φασούλας Ζ., *Ποινικό Δίκαιο-Ειδικό Μέρος: Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384α ΠΚ)*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1991
- Χάιδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996
- Συμβούλιο της Ευρώπης, *Ευρωπαϊκό Καταστατικό για Δημοκρατικά Σχολεία χωρίς Βία*, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.coe.int>

Ξενόγλωσση

- Benoit-Guilbot O., Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Παπλιάκου Β., Σορώκος Ε., Τσανίρα Ε., Χατζηγιάννη Α., *Διαδικασίες Κοινωνικού Μετασχηματισμού στον Πειραιά: Μετακινήσεις, οικογένεια, εργασία*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1998

- Brown S., *Understanding Youth and Crime*, Open University Press, Buckingham-Philadelphia, 1998
- Center for the Prevention of School Violence, North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, News Brief, May 2002
- Cusson M., (μετφ. Δασκαλάκη-Σαγκουνίδου Η.), *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002
- Debuyst C., (μετφ. Δασκαλάκη-Σαγκουνίδου Η.), *Ηθολογικό Πρότυπο και Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, 1999
- Decker S., Winkle B., *Life in the Gang: Family, friends and violence*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996
- Digneffe F., *Ηθική και εγκληματικότητα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000
- Gilchrist E., Bannister J., Ditton J., Farrall St., “Women and the fear of crime” στο *British Journal of criminology*, vol. 38, no. 2, 1998
- Hayes N., *Εισαγωγή στην Ψυχολογία*, Β΄ Τόμος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998
- Howard J., *Fear of Crime*, Society of Alberta, 1999
- Kellam S., Prinz R., Sheley J., “Preventing School Violence: Plenary Papers of the 1999 Conference on Criminal Justice Research and Evaluation-Enhancing Policy and Practice Through Research”, National Institute of Justice, volume 2, May 2000
- Le Blanc M. & Deguire A., *Le taxage : une forme inedite de vol ?*, *Criminologie*, vol.35, No 2, 2002, σελ. 158-178
- Lupton D., Tulloch J., “Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition”, στο *British Journal of Criminology*, vol.50, no 3, 1999
- National Center for Education Statistics, *Status of Data on Crime and Violence in Schools: Final Report*, US Department of education, Office of Education Research and Improvement, Working Paper No 97-09, April 1997
- Owens L., Slee P., Shute R., “Victimization among Teenage Girls: What Can Be Done about Indirect Harassment?”, στο *Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized*, Guilford Press, New York, 2001, σελ. 215-241
- Rigby K., *Bullying in Schools: and what to do about it*, Jessica Kingsley Publishers, London, 1996

- Schwartz D., Proctor L., Chien D., “The Aggressive Victim of Bullying: Emotional and Behavioral Dysregulation, as a Pathway to Victimization by Peers” στο *Peer Harassment in School: The Plight of the Vulnerable and Victimized*, Guilford Press, New York, 2001, σελ. 147-174
- Scott H., “Stranger danger: Explaining Women’s Fear of Crime” στο *Western Criminology Review* 4(3), 2003
- Sparks R. (επιμ. Τσουραμάνη Χρ.), *Ερευνες σε θύματα εγκλημάτων: Πλεονεκτήματα, προβλήματα και νέες πρακτικές*, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1985
- Wilson J., “Juvenile Accountability Incentive Block Grants Program”, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, US Department of Justice, December 2000
- The 2000 British Crime Survey, Home Office Statistical Bulletin, 2000

Άρθρα

- ο Finkelhor D., Ormrod R., *Juvenile Victims of Property Crimes*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice, December 2000
- ο Kenney D., Watson S., *Crime in the Schools: Reducing Conflict with Student Problem Solving*, National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, July 1999
- ο Catalano R., Loeber R., McKinney K., *School and Community Interventions to Prevent Serious and Violent Offending*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice, October 1999
- ο Kenney D., *Crime and the Schools: A problem-solving approach*, National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, August 1998
- ο Wilson J., *Juvenile Victims of Property Crimes*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice, December 2000
- ο Ericson N., *Addressing the Problem of Juvenile Bullying*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice, June 2001
- ο McDonald L., Frey H., *Families and Schools Together: Building Relationships*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice, November 1999

- o Arnette J., Walsleben M., *Combating Fear and Restoring Safety in Schools*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice, April 1998
- o Rigby K., *Addressing Bullying in Schools: Theory and Practice*, Australian Institute of Criminology, June 2003